

Eesti sotsiaalteadused muutavas ajas: lummusest vabanemine

ESAK

Eesti sotsiaalteaduste
IX aastakonverents

2014

Max Weber 150

25.–26. aprillil Tartus

Eesti sotsiaalteaduste IX aastakonverents
„Eesti sotsiaalteadused muutuvast ajast:
lummusest vabanemine –
Max Weber 150”

Ettekannete teesid

Hannes Rõõs (koostaja)
Avo Trumm (koostaja)
Rein Murakas (koostaja)

Peeter Paasmäe (kaanekujundus)

Eesti sotsiaalteadused muutuvast ajast: lummusest vabanemine
Eesti sotsiaalteaduste IX aastakonverentsi teeside kogumik

ISBN 978-9985-4-0815-5 (trükis)

ISBN 978-9985-4-0816-2 (pdf)

Hea sotsiaalteadlane

Eesti sotsiaalteaduste aastakonverents ESAK toimub tänavu juba üheksandat korda. Nii suur number nagu üheksa annab tunnistust sellest, et ühiskonnas kerkib järjepidevalt esile probleeme ja teemasid, mis sotsiaalteadlasi kõnetavad ning sunnivad kokku tulema ja neid üheskoos arutama.

Seekord toimub ESAK Tartus ja Tartu Ülikoolis ning selle korraldajaks on sotsiaal- ja haridusteaduskond. Enam kui 150 akadeemilisest töötajast ja ligi 3000 üliõpilasest koosneva liikmeskonnaga on sotsiaal- ja haridusteaduskond kaheldamatult üheks Eesti oluliseks ja rahvusvaheliselt tunnustatud mainega sotsiaalteaduste keskuseks, kus igal aastal avaldatakse paarsada rahvusvaheliselt eelretsenseeritud sotsiaalteaduslikku teaduslikku tööd ning valmib rohkesti Eesti jaoks olulisi rakendusuringuid. ESAK annab hea võimaluse neid ka laiemalt tutvustada.

Arsti kohuseks on ravida inimesi, ühiskonnateadlase missiooniks on diagnoosida ühiskonna tõbesid ning otsida ja soovitada parimat „raviskeemi” nende lahendamiseks.

Sotsiaalteadlaste konsiiliumile edu ja jõudu soovides

Professor Jaanus Harro

Sotsiaal- ja haridusteaduskonna dekaan

Tere tulemast ESAK'ile!

Tänavune Eesti sotsiaalteadlaste kogunemine Tartus on pühendatud Max Weberi 150ndale sünniaastapäevale. Miks just „lummusest vabanemine“? Kas tähistamaks seda, et oleme sotsiaalteadlastena kasvanud välja siirdeaja emotsioonidest ning jõudnud „raudse puuri“ realiteetide kaine analüüsini? Või tähendab see hoopis sotsiaalteadlaste loobumist oma kriitilisest kutsumusest ning taandumist väärtusneutraalsesse professionaalsusse? Igatahes räägitakse tänavusel ESAK'il institutsioonidest rohkem kui väärtustest ja kultuurist, praktikatest rohkem kui hoiakutest, tehnoloogiast rohkem kui identiteedist.

Neile ja teistele (enese)kriitilistele küsimustele leiame vastused, kuulates kolleege ja osaledes vaidlustes pooleteistsaja ettekande üle kahel plenaaril ja 17 teemarihma sessioonidel. Reede õhtul kohtume vabamas õhkkonnas TÜ ajaloomuuseumi valges saalis TÜ rektori vastuvõtul ning laupäeval lõpp-plenaaril võrdleme Weberi mõtteid meie praeguste arusaamade ja probleemipüstitustega, otsides vastust „suurele küsimusele“: kas sellel kõigel, mida me oma uurimistöös teeme, on tähendust ja mõtet meie ühiskonna ja maailma teaduse jaoks?

Korraldustoimkond soovib teile kõigile sisukaid arutelusid sessioonidel, mõnusaid hetki Toomemäel ja inspireerivaid mõttevahetusi kolleegidega nende kahe päeva jooksul.

Professor Marju Lauristin

Eesti Sotsioloogide Liidu president

Sisukord

KONVERENSI AJAKAVA, REEDE 25. APRILL 2014	8
Plenaarettekanne	
THE INTERGENERATIONAL TRANSMISSION OF ADVANTAGE: THE IMPORTANCE OF THE SOCIAL BACKGROUND FOR ATTAINED EDUCATION, SOCIAL CLASS, SOCIAL STATUS AND EARNINGS. Robert Erikson, SOFI, Stockholm University, Sweden Reede, 25. aprill 11.30, TÜ aula	14
Plenaarettekanne	
RESEARCH AND POLITICAL DECISION-MAKING: ODD FELLOWS OR CONSENSUAL PARTNERSHIP? Pekka Kettunen, University of Jyväskylä, Finland Reede, 25. aprill 12.30, TÜ aula	15
ETTEKANDESEKTSIOONID	16
I. DEMOKRAATIA JA POLIITILINE KULTUUR	17
Demokraatia ja demokratiseerumine Reede, 25. aprill, 14.30–16.00, Lossi 36–215	17
Erakonnad, parteisüsteemid ja valimiskäitumine Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–215	18
Noorte poliitiline osalemine Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–215	21
Parlamendid ja parlamentarisim riigi ja Euroopa tasandil Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–215	22
II. EBAVÕRDSUS JA SOTSIAALNE KIHISTUMINE	25
sessioon I. Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–307	25
sessioon II. Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–307	26
sessioon III. Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–307	28
III. TEADUS, TEHNOLOOGIA JA INNOVATSIOON	31
Teaduskommunikatsioon ja teaduskultuur	31
sessioon I. Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–305	31
sessioon II. Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–305	33
Eesti teadus- ja innovatsioonipoliitika arengud Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–305	34
Tehnoloogia ja ühiskonna vastastikused mõjud Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–305	37
IV. HOOLEKANNE JA SOTSIAALNE TOETUS KONKURENTSIÜHISKONNAS	39
V. HOOLEKANNE JA SOTSIAALNE TOETUS KONKURENTSIÜHISKONNAS	39
Sessioon I. Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–307	39

Sessioon II. Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–307	41
V. LAPSED, NOORED, PÕLVKONNAD JA PERED TÄNASES EESTIS	44
Noorsoo ja põlvkondade uurimused Eestis	44
Sessioon I. Noored	
Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–204	44
Perekond vananevas ühiskonnas	46
Sessioon II. Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–204	46
Lapsed tänases Eestis – võitjad või kaotajad?	48
Sessioon III. Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–204	48
Sessioon IV. Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–204	49
VI. IDENTITEET JA RAHVUSSUHTED	52
Sessioon I. Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–306	52
Sessioon II. Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–306	54
Sessioon III. Laupäev, 25. aprill 9.30–11.00, Lossi 36–204	56
VII. INIMENE JA HEAOLURIIK	58
Sessioon I. Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–204	58
VIII. INSTITUTIONAALSED SEKKUMISED JA SOTSIAALNE MÕJU	61
Sessioon I. Laupäev 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–205	61
Sessioon II. Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–205	63
IX. KESKKOND JA INIMENE	65
Sessioon I. Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–420	65
Sessioon II. Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–420	66
X. KULTUUR MUUTUVAS ÜHISKONNAS	69
Sessioon I. Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–306	69
Sessioon II. Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–306	71
XI. MEEDIA JA ÜHISKOND	73
Sessioon I. Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–306	73
XII. MUUTUSED EESTI HARIDUSES	76
Haridussüsteemi ühiskondlikud rollid	
Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–214	76
Haridusteed ja katkestused	
Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–214	77
Õppekavad – hariduse sisu	
Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–214	79
Ülikool kui koht, ülikool kui institutsioon	
Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–214	81
XIII. RELIGIOONIST, MODERNISEERUMISEST JA KAPITALISMIST WEBERI	
VALGUSES	83
Sessioon I. Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–206	83

XIV. SOTSIAALTEADUSTE METODOLOOGIA	86
Sessioon I. Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–304	86
Sessioon II. Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–304	89
XV. TÖÖJÕU RÄNNE, MUUTUSED RÄNDEKÄITUMISES JA -STRATEEGIADES	91
Sessioon I. Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–304	91
Sessioon II. Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–304	92
Sessioon III. Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–304	94
XVI. VÄÄRTUSED	97
Sessioon I. Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–420	97
Sessioon II. Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–420	98
XVII. ÕIGUSSOTSIOLOOGIA JA KRIMINOLOOGIA	101
Sessioon I. Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–205	101
Sessioon II. Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–205	103
Sessioon III. Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–205	105
Plenaarettekanne	
MAX WEBER, TEOORIA, METODOLOOGIA, EETIKA	
Dotsent Henn Käärrik, Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut	108
Paneeldiskussioon	
SOTSIAALTEADUSTE TEOREETILISED VÄLJAKUTSED TÄNAPÄEVA EESTIS	109
Esinejate loend	110

KONVERENTSI AJAKAVA, REEDE 25. APRILL 2014

REEDE 25. APRILL

Konverentsi avamine (TÜ aula)

Plenaarettekanne „The intergenerational transmission of advantage: The importance of the social background for attained education, social class, social status and earnings”

Prof. Robert Erikson (SOFI, Roots) TÜ aula

Plenaarettekanne „Research and political decision-making: old fellows or consensual partnership?”

Prof. Pekka Kettunen (Jyväskylä Ülikool, Soome) TÜ aula

LOUNA

	Lossi 36-215	Lossi 36-307	Lossi 36-306	Lossi 36-214	Lossi 36-204	Lossi 36-305	Lossi 36-304	Lossi 36-205	Lossi 36-420
11.00									
11.30									
12.30									
13.30									
	Demokraatia ja poliitiline kultuur	Hoolekannet ja sotsiaalne toetus	Identiteet ja rahvussuhted	Mutused Eesti hariduses	Inimene ja heoluriik	Teadus, tehnoloogia ja innovatsioon	Sotsiaalteaduste metodoloogia	Õigus-sotsioloogia ja kriminoloogia	Väärtused
14.30	Vello Peitai „Demokraatia-uuringute uus tase: Varieties of Democracy ja Balti riigid”	Diana Dinlito „Substance Use, Psychological Distress, and Services to Promote Well-being and Prevent Institutionalization Among Older Adults”	Rein Ahas ja Siiri Slim „Ethnic segregation sioon väljaspool elu- ja töökohta piirkonda toimivas ruumikasutuses”	Jelena Rootam-Valter „Aneõpetajate täiendkoolituse vajadus venekeelse õppega kooli üleminekul osalisele eesti-keelsele õppele”	Kersti Kriisk „Kohalikes omavalitsustes osutatavad sotsiaalteenused: vajadus, piisavus ja regionaalne õppimine”	Vilju Päärt „7 aastast hiljem – mis on muutunud teadus-kommunikatsioonis”	Ene Margit Tiit „Registrite ja rahvaloenduse andmete kasutamine REGRELIS,”	Jako Salla „Karistatuse tähendused Eestis”	Mai Beilmann „Individaalsim-kollektivism ja sotsiaalne kapital indiviidi tasandil”
	Piret Ehin „Rahuldumiskraatia toomisega, hinnatud majandusele ja elustiiliga riigis: mitmetasandiline analüüs 30 Euroopa riigi andmete põhjal”	Andres Siplane „Militaar-sotsiaaltöö arengust USA relvajõudude näitel”	Kristiina Kamenik Tiit Tammaru „Vaba aja tegevuste eetilise segmentatsioon Eestis”	Eve-Liis Roosmaa „Rahvuseelise rahvusvahelise teadusruumi: doktorantide hoiakud eesti keele kasutamise osas”	Wouter de Tavemier „The concept of defamilisation explored: between norms and policies”	Manju Himma, Teadus-kommunikatsioon valukordad siirdühiskonnas: rollide piiratus ja usalduskrisis”	Yngve Rosenblad „Andmete võrreldavuse probleemi-dest: tööhõive ja tööuse näitajad tööjõu-uuringu ja rahvaloenduse järgi”	Kadri Rootalu ja Mari-Liis Sööt „Kui pikk peab olema karistus?”	Tarmo Strenze „Valkiv revolutsioon eestlaste väärtustes: Millal ja miks said eestlastest materialistid?”
	„Left and Right in New Democracies in 1981-2008”	Margery Roosimaa ja Dagmar Narusson „Programmiopiline rehabilitatsioonitreenuse osutamine – ülevaade Eestis läbi viidud arendusprojektidest”	Marianne Leppik ja Triin Vihalem „Praktilised võrgustikud ning „veidrad” uudised: uusimigrantide meediakasutus Eestis”	Josep Soler-Carbonell „Inglise keele positsioon Eestis kõrghariduse (keele)poliitika-dokumentides”	Triin Lauri ja Kare Pöder „Tõelavad noored emad, noitid ja koolitatud lapsed ning ohjeldataud eba-võrdusprobleem – koin ühes Euroopa kaasaegses pere-poliitikas”	Andu Rämmer ja Maaris Raudsepp „Eestlaste temokultuuri eripärad: tehnoloogiline optimism ja hoiakud teaduskorralduse suhtes”	Pillerine Kamenjuk „Elukohavahetuste kaardistamine passiivse mobiil-positsioneerimise andmestiku abil”	Piret Liba „Teaduspõhine korduvkuri-tegevuse emetamine”	Indrek Tart „Alusväärtused Eestis Euroopa Sotsiaaluuringu viie raundi (2004-2012) andmete alusel”

Jaanka Erne „Politikasse võistleva investeerimise teooria Euroopa tasandil”	Man Siilsalu „Elu kõigile ligipääsevaks muutmise teadus”				Triin Tuulik „Intellektuaalse omandi suhted teadus- ja arendusprojektide mudel- lepingutes Euroopas”			
Eesti Sotsioloogide Liidu aastakoosolek (Lossi 36-214)								
TÜ rektori vastuvõtt (TÜ Ajaloomuuseum)								

18.00

19.00

21.00

Laupäev, 26. aprill

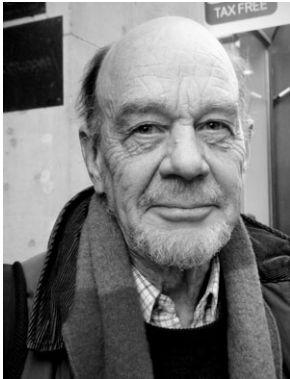
Lossi 36-215	Lossi 36-307	Lossi 36-306	Lossi 36-214	Lossi 36-204	Lossi 36-206	Lossi 36-304	Lossi 36-205	Lossi 36-420
Demokraatia ja poliitiline kultuur	Ebavõrdsus ja sotsiaalne kihistumine	Kultuur muutuv as ühiskonnas	Identiteet ja rahvussuhted	Lapsed, noored, põlvkonnad ja pered	Teadus, tehnoloogia ja innovatsioon	Töõjõud ja ränne	Õigusotsioloogia ja kriminoloogia	Keskond ja inimene
Marti Taru „Eesti noorte sotsiaal-politiline aktiivsus: häälakas vähemus ja väikv enamus”	Ave Roots „Miks on eesti tüdurul juhkis ja professionaaliks saamise mehhanismid meeste ja naiste puhul erinevad?”	Raivo Vetik „Kaasav integratsioonikonkreetset neoberiiki kultuuri teooria perspektiivis”	Maarja Siner „Keelepoliitikat demokraatiseerimise võtmes”	Marek Sammul ja Uku Varblane „Kui palju maksab lapse kasvatamine?”	Erkki Karo „Eesti teaduse rahastamise väljakutsed”	Tiiu Paas „Piiritulese tööriinde analüüs migratsiooni diversteeti ja sellest tulenevaid regionaalseid erinevusi kasitava rahvusvahelise migratsiooni-uuringu raames”	Henn Käarik „Legitiimsuse võrdlev käsitlus Weberil, Luhmannil, Habermasil ja Bourdieuil”	Jaanus Üibu „Keskkonnamure Eestis: põhikooli-õpetajate hoiakud, teadlikkus ja praktikad”
Reelika Pirk „Miks nad osalevad? Eesti noorte poliitiline aktiivsus noortevõrkude näitel”	Mai Belimann ja Marek Sammul „Kes lähivad ülikooli?”	Aune Valk „Kas positiivne Eestivene identiteet päästab Eesti integratsiooni?”	Bigri Lüüs „Uuissiseärgananute kohanemisprotsessid: hetkeolukord ja väljakutsed”	Leen Rahnu, Allan Puur ja Luule Sakkeus, Martin Klesment „Koozeli moodustamine ja lagunemine Eesti välispaanit-olu rahvasitiku hulgas”	Katri-Lis Lepiku ettekanne	Sim Kusel, Eesti elanike töötamine välismaal”	Silvia Kaugia „Õigusteadvus õiguse struktuuri- elemendina”	Age Poom „Asukohta mõju elanike keskkonna-koormusele”
Tõnu Idnurm „Noorte poliitiline aktiivsus 10 Euroopa riigis”	Kadri Avvik „Sotsiaalse kapitali kasutamise st Eesti tüdurul eestlastest meesjuhtide narratiivid e põhjal”	Triin Roosalu, Kairi Kall ja Kadri Avvik „Eesti eriomane soolise võrdõigus- likkuse ideoloogia 2013”	Kadri Raid „Kuidas meist sai perekond...”		Merit Aksen, Dorel Tamme-Klaos, Raul Eamets ja Kairi Tamme „Doktoriõppe tule- muslikkust selgitava- vad tegurid Tartu Ülikooli ja Eesti Meelilukooli näitel”	Kadri Seeder „Kes tahab ja kes ei taha Eestis töötada?”	Jaanka Erne „Inimõiguste dis- kursivne rahvus- vahelistumine”	Kati Orru, Hans Orru ja Mare Ainsaar „Heoolu ja keskkonnakvaliteedi muistrid Eestis”

09.30

THE INTERGENERATIONAL TRANSMISSION OF ADVANTAGE: THE IMPORTANCE OF THE SOCIAL BACKGROUND FOR ATTAINED EDUCATION, SOCIAL CLASS, SOCIAL STATUS AND EARNINGS

Robert Erikson, SOFI, Stockholm University, Sweden

Reede, 25. aprill 11.30, TÜ aula

The ways components of the social background are related to various outcomes in adult age differ between background dimensions. The intergenerational association of four stratification dimensions – education, social class, social status and earnings – is studied through traditional path analysis, but if time permits also by estimating the probability of passing specific thresholds. Of particular interest is how important each factor is, given the other factors, and to what extent the association remains when specific steps in the life course have been passed, say the amount of association remaining between background characteristics and social class and earnings given achieved education. One important pathway through which background characteristics are related to individual education and further on to occupational position and earnings is cognitive ability. Thus, the importance of cognitive ability for separate steps in the life-course will particularly be examined. Data refer to four cohorts of Swedish school children born 1948, 1953, 1967 and 1972.

RESEARCH AND POLITICAL DECISION-MAKING: ODD FELLOWS OR CONSENSUAL PARTNERSHIP?

Pekka Kettunen, University of Jyväskylä, Finland

Reede, 25. aprill 12.30, TÜ aula

Scientific research and political decision-making seem to be two separate worlds with no connection whatsoever. Nevertheless, universities are expected to contribute to societal development; their research findings may find their way into political decision-making. In the recent years, there has been an intense debate about evidence and evidence-based policy-making referring to the stronger role of science. Evidence-based findings are, as Aaron Wildavsky put it, speaking truth to power. This development is, however, not without problems. Carol Weiss has famously termed the policy-driven use of scientific knowledge as 'endarkenment'.

Politics is after all about power, interests and tactical games, where truths are relative. Hence we find a grey area between pure science and politics where governmental research institutes produce politically appropriate findings. Some researchers propose that when dealing with wicked problems, the rules of the game should be different and that the quest for objectivity should be suspended (post-normal science). Should science have the role of assisting policy-making, say, for democratic reasons, or is its role as a critical watch-dog more appropriate?

ETTEKANDESEKTSIOONID

- I. Demokraatia ja poliitiline kultuur
- II. Ebavõrdsus ja sotsiaalne kihistumine
- III. Teadus, tehnoloogia ja innovatsioon
- IV. Hoolekanne ja sotsiaalne toetus konkurentsühiskonnas
- V. Lapsed, noored, põlvkonnad ja pered tänases Eestis
- VI. Identiteet ja rahvussuhted
- VII. Inimene ja heaoluriik
- VIII. Institutsionaalsed sekkumised ja sotsiaalne mõju
- IX. Keskkond ja inimene
- X. Kultuur muutavas ühiskonnas
- XI. Meedia ja ühiskond
- XII. Muutused Eesti hariduses
- XIII. Religioonist, moderniseerumisest ja kapitalismist Weberi valguses
- XIV. Sotsiaalteaduste metodoloogia
- XV. Tööjõu ränne, muutused rändekäitumises ja -strateegiates
- XVI. Väärtused
- XVII. Õigussotsioloogia ja kriminoloogia

I. DEMOKRAATIA JA POLIITILINE KULTUUR

Töörühma juht: **Piret Ehin**, TÜ riigiteaduste instituudi vanemteadur

DEMOKRAATIA JA DEMOKRATISEERUMINE

Reede, 25. aprill, 14.30–16.00, Lossi 36–215

Vello Pettai „Demokraatia-uuringute uus tase: „Varieties of Democracy” ja Balti riigid”

Demokraatiauuringud sotsiaalteadustes on saavutamas uue arengutaseme läbi 2011. aastal käivitatud rahvusvahelise teadusprojekti *Varieties of Democracy* ehk V-Dem. Käesolev ettekanne tutvustab V-Dem'i, nii tema kontseptuaalset sisu, metodoloogilist lähtepunkti kui ka esialgseid andmetulemusi Balti riikide osas. Andmebaas, mis hõlmab enam kui 400 demokraatia tunnust üle 100 riigi kohta ning kodeerituna aastast 1900 on vaieldamatult üks võimsamaid infrastruktuurilisi projekte, mida ühiskonnateaduste ajaloos on ette võetud. Ettekande autor on tegev V-Dem võrgustikus Balti riikide regionaalse koordinaatorina ning on osalenud võrgustike teadusseminaridel, kus on arutatud andmebaasi rakendamist uutes uuringutes. Kuna TÜ riigiteaduste instituudis töötab ka V-Dem'i Venemaa andmete korjamise eest vastutav koordinaator (Andrey Makarychev), siis ettekandes tutvustatakse kaugemalegi ulatuvat ideed töötada V-Dem baasil välja võrdlevaid uuringuid demokratsiseerumist post-kommunistlikes riikides.

Piret Ehin „Rahulolu demokraatia toimimisega, hinnangud majandusele ja elatustase riigis: mitmetasandiline analüüs 30 Euroopa riigi andmete põhjal”

Varasemad uuringud on näidanud, et rahulolu demokraatia toimimisega (RDT) on tugevas sõltuvuses indiviidide hinnangutest riigi majanduslikule olukorrale ning oma leibkonna majanduslikule toimetulekule. Ehkki RDT-teemalised uuringud pööravad üha enam tähelepanu küsimusele, kuidas makrotasandi kontekst indiiditasandi seoseid mõjutab, ei ole seni käsitletud küsimust, kas ja kuidas sõltub majandushinnangute mõju RDT-le keskmisest elatustasemest riigis. Tuginedes Ronald Ingleharti väärtuslõhe teooriale oletame, et majandusehinnangute mõju RDT-le on tugevam vaesemates riikides kui rikkamates riikides. Nimetatud hüpoteesi testimiseks viime läbi mitmetasandilise regressioonanalüüsi, mis hõlmab 30 Euroopa riiki ning kasutab – lisaks makromajanduslikele andmetele -- indiiditasandi küsitlusandmeid 2012. aasta Euroopa Sotsiaaluuringust.

Kats Kivistik „Left and Right in New Democracies in 1981–2008”

Present research shows that the content of left-right ideological identification varies across societies, quite frequently the deviation from the common/wide-spread understanding of Left and Right is confirmed in case of Eastern Europe. The studies of the content of Left and Right have concentrated primarily on individual level variables, but in order to expand the understanding of ideological identification and variation in it this study takes into consideration also the macro level determinants, the history and the context of the societies. In order to do so, I focus on new democracies where the development of the left-right identification can be analysed using the survey data. The aspect of special interest is the association between left-right identification and authoritarian legacy of the societies. In order to do so, the study encompasses countries with communist and right-authoritarian past from several regions of the world (Eastern and Southern Europe, Latin America, Asia), trying to clarify which are the similarities and differences in ideological identification and which factors lie behind this. The study uses WVS/EVS data from 1981–2008.

ERAKONNAD, PARTEISÜSTEEMID JA VALIMISKÄITUMINE

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–215

Rein Taagepera „Erakondade arvu mõju valimisosalusele”

On ammu täheldatud, et osalemine valimistel on kõrgem siis, kui saab valida enama kui kahe erakonna vahel. Kui aga vaadata ainult enam-kui-kahe erakonnaga valimisi, siis osalus hoopis langeb erakondade arvu tõustes. Paistab, et valik kahe vahel ei anna küllalt valikuid, valik nelja vahel hakkab aga juba viima segadusse. Hiljutine uurimus (Taagepera, Selb ja Grofman, J. *Elections, Public Opinion and Parties*) pakub välja kolme parameetriga mudeli, mis koosneb kahest eksponentsiaalfunktsioonist: üks tõuseb ja läheneb 100 % laele, teine kahaneb. Ringkonnatasandilist andmestikku saab mudeliga sobitada 15 maal testitud 17 hulgas, kus eri ringkondades võistleb erinev arv erakondi. Tipposalus tuleb kätte 12 maal siis, kui hääli saavate erakondade tingarv on 2.0 ja 4.0 vahel; mediaan on $N=2.8$. Kui $N=1$, siis on osaluse mediaan 57%. Optimaalse erakondade tingarvu juures tõuseb osaluse mediaan 74%-le. Ettekanne annab ülevaate avaldatust ning hilisemaist katseist seostada parameetrite väärtusi institutsiooni- ja kultuuriliste teguritega. Laiem küsimus on, kas inimpsühholoogia on üldisemalt selline, et ostame näiteks auto ära kõige kiiremini siis, kui tõsiseid valikuid on üle 2 aga alla 4?

Mihkel Solvak „Does more choice mean less to choose from?”

Recent research modelling vote choice as structured choice sets has shown that more choice might not necessarily be good for electoral participation. This stands in

marked contrast to the conventional understanding that systems providing for nominally more choice and greater proportionality boost participation. The paper builds on the emerging choice set literature in voting behaviour and examines the puzzle how certain electoral rules produce nominally more choice options, which might however provide perceptually less choice to voters. Borrowing a choice set conceptualization from consumer research and using CSES individual level data, the paper examines how different attributes of sets, such as ideological span, distinctiveness and number of choice options, are structured by electoral rules. It distinguishes choice sets at different utility levels thus allowing for a voter defined structure of choice options. Preliminary findings suggest that rules allowing for nominally greater freedom of choice actually limit the options considered to provide high utility. The paper discusses how different electoral rules inhibit the development distinguishable party choices, which might explain this puzzle.

Tõnis Saarts „Seletades kahte äärmust – Eesti ja Läti parteisüsteemid võrdlevas perspektiivis”

Vaadates tänaseid Kesk- ja Ida-Euroopa riikide erakonnasüsteeme võib öelda, et Eesti parteisüsteemi võib pidada üheks stabiilsemaks ja Läti oma üheks kõige ebastabiilsemaks (vt. nt. Lewis 2006). Samal ajal on nende riikide poliitiline süsteem ja ajaloolis-kultuuriline taust väga sarnane. Uurimistöökeskendubki küsimusele, kuidas seletada kahe erakonnasüsteemi niivõrd erinevat arengut. Antud küsimusele vastust otsides pakutakse välja kolm peamist seletusviisi: (1) institutsionaalsed seletused, (2) süsteemi-kesksed seletused, (3) kultuurilis-ühiskondlikud seletused. Institutsionaalsete seletuste puhul keskendutakse peaaesjalikult valimissüsteemi ja erakondade rahastamise reeglite mõjule ning vaadatakse ka teisi institutsionaalseid reegleid ja mõjureid (nt. erakondade asutamise ja toimimisega seotud regulatsioonid, erakondade osalus kohaliku tasandi poliitikas, jne.). Süsteemi-kesksete seletuste puhul vaadeldakse erakonnasüsteemi kujunemise spetsiifilisi jooni. Kultuurilis-ühiskondlike seletuste puhul on fookuses poliitiline kultuur – laiemad demokraatlikud hoiakud ning normid mõlemas ühiskonnas ja usaldus erakondade vastu tervikuna. Ettekandes näidatakse, et kõik need kolm seletusviisi on asjakohased, kuigi kõige tugevamat seletusjõudu omab ilmselt institutsionaalne ning süsteemikeskne lähenemine. Ennekoike tuleks kahe riigi lahknevuste seletamisel rõhutada just erakondade rahastamise ja asutamise/toimumisega seotud reeglite fundamentaalseid erisusi ning parteisüsteemi väljakujunemisega seotud kriitilisi momente. Viimasel juhul olid ilmselt otsustava tähendusega erakondliku demokraatia ülesehitamise faas 1990. aastate alguses, kus Eestis tekkis juba alguses pigem tasakaalustatud pluralistlik parteikonkurents, Lätis aga liialt kontsentreeritud ja korporatiivne parteisüsteemi mudel. Tähelepanuta ei saa jätta ka kultuurilis-ühiskondlike seletusi, kus võtmemuutujateks on usaldus erakondade vastu ning sügavamad põhjused, miks see on mõlemas riigis siiani nii erinev.

Jaanika Erne „Poliitikasse võistleva investeerimise teooria Euroopa tasandil“

Kui riigis kontrollivad erakonnad riiklikku võimu, siis Euroopa tasandil toimivad erakonnad võimaldavad kontrollida riigülest võimu. Seega kujundavad Euroopa tasandil toimivad erakonnad poliitikat, mistõttu on oluline teada nende toimimise aluseid. Ettekanne püüab esmalt avada Euroopa tasandil toimiva erakonna mõiste, võrdleb neid erakondi liikmesriikide erakondadega ja esindatusega Euroopa Parlamendis, piiritleb need erakonnad Euroopa tasandi poliitilistest sihtasutustest ning selgitab lühidalt Euroopa erakondade toimimise õiguslikke aluseid, misjärel annab ülevaade Euroopa erakondade üldisest tegevusest ja Eesti esindatusest nendes erakondades. Seejärel käsitleb ettekanne Euroopa erakondi Thomas Fergusoni erakondadesse võistleva investeerimise teooria seisukohast. Esmasteks järeldusteks on, et Euroopa tasandi erakonnad on välja kasvanud riikide ajalooliselt kujunenud erakondadest ja nende dünaamikast, jagunedes sarnaselt riikide erakondadele üldiselt parem-, kesk- ja vasakpoolseteks, ning võimalik on eristada liberaalsust, radikaalsust, sotsiaaldemokraatlust ja konservatiivsust vastavalt ideoloogiate jämedale liigitusele Hagopiani järgi, ehkki mõne Euroopa tasandi erakonna nimest nähtub selgelt selle tuginemine mitmele põhiideoloogiale. Euroopa tasandi erakondade süsteemi võib nimetada mitmeparteisüsteemiks. Süsteemil on laiahaardeparteide tunnuseid – pluralism, infoühiskond jm postmodernismile iseloomulikud tunnused, lisaks peegeldavad tänapäeva lõimunud Euroopa tasandi erakonnad lisaks üleeuroopalisele poliitilisele spektrile ka Euroopa ideoloogilist spektrit – religioone, rohelist ideoloogiat, rahvuslusideoloogiat, suhtumist vähemustesse (mustlased jt rahvusgrupid), rassismi, vastupanuliikumisi, muid ideoloogilisi pingeid, ent kujundavad erinevate meediakanalite kaudu ka üleeuroopalist avalikku arvamust. Liikmete suure arvu tõttu on Euroopa tasandi erakondadel ka massiparteide tunnuseid, sealjuures on kodanikel võimalik globaalsete võrkude (näiteks interneti) kaudu erakondade tööd jälgida ja mõjutada. Samas ei peaks Euroopa tasandil toimivate erakondade tegevust hindama üksnes pluralistliku Euroopa poliitilise maastiku peegeldamise seisukohast, vaid ka valimiste korraldamise ja poliitika kujundamise seisukohast – ehkki Euroopa Parlamenti esitavad ja valivad esindajaid siiski liikmesriikide kodanikud, osalevad Euroopa tasandi erakonnad mitte üksnes valimiskampaaniate korraldamisel, vaid ka Euroopa Parlamendi töös ning Euroopa Liidu institutsioonide töös, viimastes toimivate menetluste juured on Europarteide liikmeks olevate liikmesriikide erakondades, kes esitavad nii kandidaadid Euroopa Parlamenti kui riikide esindajad Euroopa Liidu institutsioonidesse, samal ajal väidetakse isegi Euroopa julgeoleku- ja kaitsepoliitika kasvavat politiseerumist, mistõttu on küsitud, kes rahastab ja määrab Euroopa poliitikat ning kas Euroopa Liit võib kaotada liidripositsiooni omaenda poliitiliste küsimuste otsustamisel võimalikult Euroopa Liidu mitteliikmesriikidest tuleva kapitali mõjul. Muuhulgas tutvustab ettekanne Euroopa Parlamendi põhiseaduskomisjon 26. jaanuaril 2011.a Euroopa tasandi poliitiliste erakondade rahastamise küsimuste arutelule aluseks olevaid uurimusi siseriiklike erakondade eesmärkidest, nende tegevuse (nt asutamine ja finantsaruannete esitamine) õiguslikest alustest, mitmetasandilise erakonnasüsteemi ohtudest ning võimaliku kahjuliku mõju vältimisest. Ettekande aluseks on Tallinna Ülikoolis 2010/2011 õ.-a. loetud kursuse RIO 7007 *European Union Law* läbiviimiseks teostatud uurimus.

NOORTE POLIITILINE OSALEMINE

Laupäev, 26 aprill 09.30–11.00, Lossi 36–215

Marti Taru „Festi noorte sotsiaal-poliitiline aktiivsus: häälekas vähemus ja vaikiv enamus”

Erinevates valitsemismudelites, mõned erandid välja jättes, on elanikkonna poliitilisel aktiivsusel tähtis roll. Erinevad demokraatiatudelid tähtsustavad osalemist erinevates tegevustes kuid reeglina eeldatakse kõikide teovõimeliste elanike osalemist enamikes tegevustes. Piirangud puudutavad vaid väikest osa tegevustest ning piirangute seadmise aluseks on reeglina kodakondsusnõue. Mittekodanikel ei ole õigust osaleda seadusandliku kogu tegevuses. Ettekanne annab ülevaate Eesti noorte sotsiaalsest ja poliitilisest aktiivsusest ning analüüsib aktiivsuse seoseid sotsiaalse taustaga. Sotsiaalse ja poliitilise tegevuse viisidest on vaatluse all nii institutsionaliseeritud poliitiline aktiivsus kui ka rohkem kodanikuaktiivsuse ja protestiaktisioonidena tuntud osalemissviidid. Analüüsiks on kasutatud 2012.a. lõpuks ja 2013.a. alguses Tartu ja Narva ümbruses läbiviidud küsitluse andmeid, milles oli vastajaid kokku 1251. Aktiivsust mõõtvaid indikaatoreid on kokku 37. Andmed kogus SaarPoll juhuvalimit kasutades projekti *Myplace* (www.fp7-myplace.eu) raames. Andmestik ei ole küll esindav terve Eesti suhtes kuid on esindav nimetatud piirkondade suhtes ja annab hea võimaluse teha sissevaade erineva sotsiaalse, kultuurilise ja majandusliku taustaga noorte aktiivsusesse. Andmeanalüüsi meetoditena on kasutatud sagedusjaotuste analüüsi, liitindeksite moodustamist, klasteranalüüsi, keskmiste võrdlemist. Üks peamisi tulemusi ütleb, et poliitiline aktiivsus on koondunud suhteliselt väikesse ühiskonnaossa, mitte ei ole jaotunud ühtlaselt erinevate noorte vahel. Seda näitavad nii liitindeksite analüüs kui klasteranalüüsi kasutades loodud osalusviiside tüpoloogia. Vaatamata arvamustele, et noored eelistavad mittekonventsionaalseid osalusviise, on selge, et kaugelt kõige populaarsemad osalusviisid on konventsionaalsed: valimistel hääletamine ja ka erakondades osalemine. Kodanikuaktiivsus ja protestiaktisioonid on erand. Analüüsides taustategurite mõju selgub, et enamvähem kõikide tegevuste puhul on poliitiline aktiivsus koondunud eesti taustaga, paremal järjel olevate noorte ja tüdrukute hulka. Seega demokraatia toimimise seisukohast ei ole olukord kiita, aktiivseid on vähe, nemad osalevad kõikides tegevustes ja kujundavad avalikkuse seisukoha, kuid enamik noortest on passiivsed.

Reelika Pirk „Miks nad osalevad? Eesti noorte poliitiline aktiivsus noortevolkogude näitel”

Kaasaja teaduskirjandusest leiab mitmeid viiteid traditsiooniliste poliitiliste osalusvormide teisenemisele. Palju diskuteeritakse kodanike apaatsusest poliitika ja demokraatliku osaluse suhtes ning viidatakse kahanevale valimisaktiivsusele ja poliitiliste institutsioonide usaldusväärsusel. Seejuures on fookus viimastel kümnenditel suu-

natud just noorte poliitilisele osalusele kui tuleviku demokraatia kandjatele. Sellele vaatamata on paljud tänapäeva noored endiselt haaratud mitmetest niinimetatud klassikalistest poliitilise osaluse viisidest nagu valimistegevus või partei aktivism. Üheks selliseks osalusvormiks võib pidada ka noortevolikogu, mis viimastel aastatel näib Eesti noorte seas populaarsust kasvavat. Käesolevas ettekandes küsitaksegi, mis on see mõneti uudne osalusevorm – noortevolikogu? Mis on nende noorte eesmärk ja motivatsioon osalemaks poliitilises noorteorganisatsioonis? Ning kuidas mõtestavad kaasaja noored poliitilist osalust seal hulgas enda aktiivsust ühiskonnas? Ettekanne tugineb etnograafilisel juhtumiuuringul, mille keskmes on kaks Eestis tegutsevat noortevolikogu. Andmed on kogutud perioodil aprill 2012 – august 2013 ning sisalduvad avatud intervjuusid, etnograafilisi vaatlusi ning sekundaarseid allikaid.

Tõnu Idnurm „Noorte poliitiline aktiivsus kümnes Euroopa riigis“

Ettekanne puudutab 8.klassi õpilaste poliitilise aktiivsuse võrdlust kümnes Euroopa riigis. Analüüsitud on Austria, Bulgaaria, Küprose, Tšehhi, Eesti, Kreeka, Läti, Hollandi, Norra ja Hispaania riikide õpilaste tulemusi. Analüüsiks kasutasin 2009 aastal toimunud IEA Rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringu (ICCS2009) andmeid. Noorte madalat teadmiste taset on loetud üheks põhjuseks, miks noored on vähe huvitunud poliitikast ja soovivad ka poliitikas vähe osaleda. Noorte madal teadmiste tase võib pärssida nende läbisaamist koolis ja ka nende eneseusaldust. Kas madala teadmiste tasemega õpilased on rohkem või vähem poliitiliselt aktiivsed kui kõrge teadmiste tasemega õpilased? Milliseid poliitilise aktiivsuse vorme nad eelistavad? Kas erineva teadmiste tasemega õpilased väljendavad erinevalt oma aktiivsust koolis, väljaspool kooli ja eeldatavalt tulevikus saades täiskasvanuks? Kas võrreldavate riikide õpilaste käitumismustrid on sarnased või täiesti erinevad? Need küsimused vihjavad sellele, et hariduslik erinevus ei ole ainult harituse küsimus vaid omab laiemat sotsiaalset mõju. Eelnevatele küsimustele vastuste leidmiseks kasutasin klasteranalüüsi, saades neli erinevat gruppi, milledes õpilaste osatähtsus varieerus ka riigiti.

Võtmesõnad: ICCS, madal teadmistetase, huvi poliitika vastu, aktiivsus koolis, poliitiline aktiivsus, klasteranalüüs.

PARLAMENDID JA PARLAMENTARISM RIIGI JA EUROOPA TASANDIL

Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–215

Kadri Vakmann „Valimissüsteemide mehaanilised efektid proportsionaalsusele ja parlamendi killustatusele“

Ei ole olemas ideaalset valimissüsteemi, paratamatult tuleb valimissüsteemi valikul teha järeleandmisi. Proportsionaalse (PR) valimissüsteemi valikul võetakse ideaaliks

ühiskonna arvamuste pluralismi representatiivne esindamine parlamendis, see tähendab, et parlamendikohtade jaotus vastaks võimalikult täpselt valijate poolt antud häälte jaotusele. Majoritaarse valimissüsteemi puhul on ideaaliks stabiilne, mittekilustunud ning selge vastutusega parlament. Need kaks ideaali on vastandlikud – proportsionaalsuse poole püüdlemine toob paratamatult kaasa teatava killustatuse ja vastutuse hägustumise, samas parlamendi stabiilsuse ja vähese killustatuse nimel tuleb teha järeleandmisi proportsionaalsuses. See on oluline teelahe kahe suure valimissüsteemide perekonna, PR ja majoritaarsete süsteemide vahel. Kui aga uurida lähemalt erinevaid PR süsteeme kasutavaid riike, on näha võrdlemisi suuri erinevusi proportsionaalsuse ja killustatuse indikaatorites. Nii kirjandusele kui ka läbiviidud andmeanalüüsile tuginedes on selge, et seos proportsionaalsuse ja killustatuse vahel ei ole lineaarne. See tähendab, mingid PR süsteemid mingis kindlas kontekstis suudavad täita võrdlemisi hästi mõlemat eelpool kirjeldatud ideaali. Kuidas seda mittelineaarset suhet proportsionaalsuse ja killustatuse vahel mõista? Miks osades PR süsteemi kasutavates riikides näeme me üheaegselt nii kõrget proportsionaalsust kui ka vähest parlamendi killustatust, samas kui nii mõnegi teise riigi näitajad on nendest demokraatlikest ideaalidest kaugemal? Kas selle seose mõtestamisel võib märgata olulist rolli valimissüsteemide mehaanilistel efektidel või on seletused pigem kultuurilised? Ettekandes püütakse neid küsimusi avada, kasutades Euroopa riikide reaalsel valimistulemustel põhineva arvutusliku eksperimendi tulemusi.

Stefano Braghiroli „*Quo Vadis Europa? Measuring the impact of the Euro-crisis on the legislative dynamics of the European Parliament*”

The current economic crisis is increasingly affecting the political debate in the European Union (EU) and its member states, although to different degrees and in different forms. At the same time, exogenous political changes and dramatic austerity measures appear to have been imposed on a number of national contexts (i.e. Cyprus, Greece, Ireland, Italy, Portugal, and Spain). The measures imposed and the direct intervention of the EU institutions and of some external stakeholders on key realms of domestic politics seem to pose a serious challenge to the Union's cohesiveness and to its transnational democratic nature, possibly presaging a drift among the member states. The aim of this paper is to look at the way the voting dynamics in the European Parliament (EP) are affected by the on-going crisis and in the light of which factors. It will highlight the varying balance of partisan and nationally-driven tensions behind legislators' individual and collective choices related to the management of the Euro-crisis. In order to capture the domestic significance and the political salience of economic/financial legislation in times of crisis and to assess its impact on the actors' cohesiveness and coalition pattern, two sets of roll-call vote (RCV) based analyses will be conducted, focussing on legislators' voting patterns in the current EP, with an eye of the previous term. The proposed analysis has the ambition to shed light on the determinants behind the observed voting dynamics when crisis-related votes are at stake.

Andres Reiljan „Rahva usaldus parlamendi vastu: Eesti võrreldes ülejäänud Euroopaga”

Ettekanne käsitleb rahva usaldust riigiparlamentide vastu Euroopas ning Eestis võrrelduna ülejäänud Euroopaga. Analüüs põhineb peamiselt Euroopa Sotsiaaluuringu 6. laine (2012. aasta) andmetel. Antud teemat käsitlen oma maikuus valmivas magistritöös, samuti olen Eesti parlamendi ja teiste poliitiliste institutsioonide usaldust analüüsinud 2012. aastal Riigikogu Toimetistes avaldatud artiklis (kaasautor prof. Vello Pettai) ning peagi ilmub Tartu Ülikooli raportis, mis käsitleb Eesti elanike suhtumist demokraatiasse. Ettekandes esitan esmalt kirjeldavad andmed parlamendi ja teiste kesksete poliitiliste institutsioonide usalduse kohta Eestis, võrrelduna teiste Euroopa Sotsiaaluuringusse kaasatud riikidega. Seejärel keskendun just parlamentide usaldamisele ning seda mõjutavatele teguritele. Kaasan regressioonimudelitesse nii indiviidi- kui makrotasandi muutujaid. Indiviiditasandi muutujatest kaasan rahulolu valitsussektori teenustega, rahulolu nii riigi kui isikliku majandusliku olukorraga, vastaja ning valitsuse ideoloogilise positsiooni (vasak-parem skaalal) kattuvuse, samuti vastaja haridustaseme ning huvi poliitika suhtes. Makrotasandi osas lisan korrupsiooni ning riigimajandust puudutavad muutujad, analüüsides nende otsest mõju parlamendi usaldamisele kui ka seda, kuidas need makrotasandi muutujad modereerivad indiviiditasandi tegurite mõju (näiteks kas kõrge korrupsioonitase riigis vähendab usaldust kõrgemalt haritud vastajate seas rohkem). Lisaks kõiki Euroopa Sotsiaaluuringu riikidesse kaasatud vastajaid hõlmavatele regressioonimudelitele, esitan ka eraldi mudeli vaid Eesti kohta, kus pööran tähelepanu eesti- ja venekeelsete vastajate märgatavatele erinevustele parlamendi usaldamises ning seda mõjutavates tegurites.

II. EBAVÕRDSUS JA SOTSIAALNE KIHISTUMINE

Töörühma juht: **Avo Trumm**, TÜ ühiskonnateaduste instituudi teadur

SESSIOON I

Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–307

Ave Roots „Miks on eesti tööturul juhiks ja professionaaliks saamise mehhanismid meeste ja naiste puhul erinevad?”

Eelnevad uuringud näitavad, et Eestis juhiks ja professionaaliks saamist prognoosivad meeste puhul pigem isikuomadused ja naiste puhul haridusega seotud tunnused nagu haridustase ja erialased täiendkoolitused. Ettekandes uuritakse sellise olukorra põhjuseid kahe võistleva lähenemise abil. Esiteks, staatuskarakteristikute teooria järgi on meeste staatus on naiste omast kõrgem ja seega on haridus üks viis, kuidas naised saavad oma staatust tööturul tõsta. Teiseks võib erinevate mehhanismide põhjuseks olla hoopis tööturu segmenteeritus. Eesti tööturg on teiste Euroopa riikidega võrreldes kõige enam nii ametialaselt kui ka majandusharuti sooliselt segregeeritud ja seega võivad mehed ja naised töötada erinevates tööturu segmentides. Euroopa Sotsiaaluuringu 2010. aasta andmed näitavad, et võttes Eesti puhul arvesse tööturu soolist segregatsiooni, erinevused meeste ja naiste vahel kaovad. Uurides kõrge soolise ametialase segregatsiooniga Ida-Euroopa riiki Slovakkia ja Lääne-Euroopa riiki Soomet, ilmnevad samad trendid, mis Eesti puhul. Seega võib öelda, et sooliselt väga tugevalt segregeeritud tööturgudel toimub kõrgematesse valgekraelistesse ametitesse saamine segmendipõhiselt.

Mai Beilmann ja Marek Sammul „Kes lähevad ülikooli?”

Keskhariduse omandamise järel seisab iga noor valiku ees, kas asuda tööle, minna õppima mõnd ametit kutsekoolis või pürgida kõrgkooli. Otsus kõrgharidusõpingute kasuks ning üliõpilase valikud ja edukus kõrgharidussüsteemis sõltuvad mitmetest teguritest, millest osa on isiklikud (motivatsioon, ambitsioonid, võimekus jms) ning osa struktuursed (üliõpilase ja tema vanemate majanduslikud võimalused, etniline taust, õppemaksude ja -toetuste süsteem jms). Me kirjeldame värskele EURO-STUDENT V andmetele tuginedes, millised on need tegurid, mis praegu Eestis soodustavad või piiravad ligipääsu kõrgharidusele ja võivad mõjutada seda, kas inimene jõuab kõrgharidusõpinguteni ning millises kõrgkoolis ja millisel erialal ta kõrgharidust omandama asub. Varasemates uuringutes on välja toodud erinevaid kõrgharidusele ligipääsu mõjutavaid tegureid, neist olulisemad on Eesti kontekstis geograafilised piirangud (kas laps kasvas maal või linnas), vanemate sotsiaalmajanduslik staatus ja keskkooli/gümnaasiumi tase. Nende tegurite kõrval käsitleme me aga ka selliseid tegureid nagu keskhariduse omandamise keel ja üliõpilase sissetulekud kõrgharidus-

õpingute ajal. Meie tulemused näitavad, et kõige olulisemad kõrgkooli- ja erialavalikut määravad tegurid on seotud sisemise motivatsiooniga (nt huvi eriala vastu). Mida vanema üliõpilasega on tegu, seda olulisemaks muutuvad praktilised tegurid (nagu palga- ja töökoha perspektiiv). Valikutegurid on seotud ka lapsevanemate sotsiaal-majandusliku staatusega.

Kadri Aavik „Sotsiaalse kapitali kasutamise st Eesti tööturul eestlastest meesjuhtide narratiivid e põhjal”

Soolise, etnilise ning muudel alustel esineva sotsiaalse ebavõrdsuse uurimisel erinevates sotsiaalsetes kontekstides on enamasti fookuses marginaliseeritud või ebasoodsamas positsioonis paiknevad sotsiaalsed grupid. Samas aga jäävad sageli kriitilise tähelepanuta viisid, kuidas interseksionaalselt privilegeeritud grupid märkamatu oma praktikate kaudu teatud norme, väärtusi ja reegleid (taas)loovad ja kehtestavad. Lähtun kriitiliste mees- ja maskuliinsuuringute valdkonnast pärit arusaamast, mis näeb olulisena meeste käsitlemist soolistatutena erinevates sotsiaalsetes kontekstides ning meeste materiaalsete ja diskursiivsete praktikate analüüsimist selleks, et saada aru kuidas nad nende praktikate kaudu sotsiaalset ebavõrdsust taastoodavad ja/või vaidlustavad. Interseksionaalselt privilegeerituna positsioneeritud grupid, näiteks etnilisse enamusse kuuluvad majanduslikult edukad mehed on sageli nn markeerimata, sarnaselt kriitiliste valgesusuurijate (*critical whiteness studies*) poolt väljatoodule, mille kohaselt on valgesus nähtamatu privilegeeritud seisund, mis kehtestab end loomuliku ja tavalisena, ehk tegemist on konstrueeritud normaalsusega, mille mõistmiseks tuleb see esmalt nähtavaks teha. Keskendun ettekandes viisidele, kuidas eestlastest meesjuhid oma töö – ja karjäärinarratiivides sotsiaalse kapitali kasutamisele viitavad ning seda mõtestavad. Intervjuueritud meesjuhid viitavad tööalase edukuse saavutamisel ja säilitamisel sotsiaalsete võrgustike kasutamisele, diskursiivselt seda praktikat normaliseerides ja legitimeerides. Narratiivselt sotsiaalse kapitali kasutamist normaliseerides aitavad nad ühtlasi tööturu kontekstis (taas)luua ka hegemoonilise maskuliinsuse ideaali.

SESSIOON II

Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–307

Magnus Piirits „Palkade erinevus tingib ebavõrdsuse ka pensionieas”

Eestis on pensionisüsteemi järjepidevalt reformitud selliselt, et inimese tulevane pension sõltub tema tööea jooksul teenitud palgast. Ebavõrdsuse hindamisel oluline näitaja on Gini koefitsient. See suunab ka pensionide tulevast ebavõrdsust (kui pensionisüsteemi ei muudeta palgast vähem sõltuvaks), sest I ja II samba väärtus oleneb suuresti palga-tulust. Pensioni Gini koefitsient peaks olema väiksem kui sissetulekute Gini koefitsient, sest I samba väljamaksest 30–50% moodustab baasosa, mis ei sõltu inimese palgast. Milline Gini koefitsiendi tase on pensionäridele vastuvõetav? Pen-

sionide Gini koefitsient ei tohiks olla väga väike, sest siis ei tunne inimesed vajadust sinna panustada. Samas ei tohi olla Gini koefitsient liiga suur, sest see tekitab ühiskonnas lahkhelisid. Eesti pensionisüsteem on selline, et tööeas olnud sissetulekute erinevus pensionieas väheneb. Näiteks kui kahe 1983. aastal sündinud inimese (kohustuslik II sambaga liitumine) palkade erinevus on neljakordne, siis pensionile jäädes erineb pension 2,6 korda. Pensioni-süsteemis on aga palju erinevaid nüansse. Ettekandega seletatakse, kuidas pension kujuneb, millise pensioniga peaks tulevane pensionär hakkama saama ja kuidas palkade erinevus tingib ebavõrdsuse pensionieas.

Cenely Leppik „Teenuste ümberjaotuslik mõju Eesti subsideeritud lapsehoiuteenuste näitel”

Perepoliitika meetmete üheks eesmärgiks on tagada inimestele juurdepääs taskukohasele lapsehoiuteenusele, et aidata ühildada pere- ja tööelu, luua mõlemale vanemale tööturul võrdsed võimalused ning seeläbi ennetada vaesust ning lastega kodusolevate vanemate puhul ka ohtu ühiskonnas sotsiaalselt tõrjutuks muutuda. Tagamaks lastega perekondadele võrdsed võimalusi, on riigi poolt subsideeritud lapsehoiuteenuse üheks eesmärgiks muuta see taskukohaseks eelkõige madalama sissetulekuga leibkondade jaoks, kes ei pruugi teenust muidu tarbida. Kuna üha enam on hakatud poliitikameetmetes rahaliste hüvitiste kõrval rõhutama ka avalike teenuste osutamist, on tõstatunud küsimus, kui suur erinevus võib tekkida subsideeritud teenuste ja rahaliste hüvitiste tagajärjel toimunud tulude ümberjaotumises ühiskonnas. Kas madala sissetulekuga pered võivad avalikest teenustest sama palju kui jõukamad perekonnad ning milline on tulude ümberjaotumine rahaliste hüvitiste korral? Kuigi mõlemad meetmed on oma olemuselt ümberjaotamismehhanismiga, on ühiskonna seisukohast ning poliitilistest eesmärkidest lähtuvalt oluline teada, kas ja mil määral aitab nende rakendamine vähendada ühiskonnas vaesust ning ebavõrdsust. Antud uurimuse eesmärgiks on anda võrdlev-analüüs, kuidas on Eestis kohalike omavalitsuste poolt tehtud kulud lapsehoiuteenuse tarvis ühiskonnas jaotunud: kas jagunemine on olnud sissetulekuvintiilide lõikes proportsionaalne või on olnud mõne sissetulekuvintiili osas ebaproportsionaalselt suur või väike. Parema ülevaate saamiseks on saadud tulemusi kõrvatatud ka pere- ja lastetoetuste (kui rahaliste hüvitiste) jaotumisega sissetulekuvintiilide lõikes. Analüüsi läbiviimisel on kasutatud Eesti Sotsiaaluuringu 2011. aasta küsitlusandmeid.

Marit Rebane „Ebavõrdsuse lätted lapsepõlves”

Sotsiaalne ebavõrdsus näitab maailmas tõusutrendi. Üks mehhanism, mis seletab sotsiaalse ebavõrdsuse kasvu (väike)laste arengusse panustatav energia. Näiteks on USAs 1960. alates suurenenud ebavõrdsus nii sissetulekute kui lastesse investeeritava aja osas (Sayer, Bianchi, Robinson, 2004). Sama trendi on täheldatud teistes arenenud riikides (Sayer, Gauthier, Furstenberg, 2004). Viimased uuringud näitavad,

et haritumad vanemad mitte ainult ei veeda rohkem aega lastega kui vähem haritud vanemad, vaid kasutavad seda aega laste arengu seisukohast vaadates otstarbekamalt (Lareau, 2003; Kalil, Ryan, Corey, 2012). Esping-Anderseni sõnul on võidujooks hariduse pärast pooleldi läbi enne 1. klassi algust (2004). Käesolevas töös uurin sotsiaalse ebavõrdsuse kujunemist läbi vanemate ajakasutuse. Eesti on üks vähesed endise idabloki riike, kus on kogutud ajakasutuse andmeid. Testin "lahknevate saatuste" hüpoteesi (Kalil, Ryan, Corey, 2012) Eesti kontekstis. "Lahknevate saatuste" hüpoteesi järgi teevad haritumad vanemad lastega neid tegevusi, mis just selles laste arenguastmes on kõige kasulikumad. Analüüsis võtan samaaegselt arvesse mõlema vanema panust ja haridust. Uurin, millised mustrid kujunevad perekondades, kus vanematel on erinev haridustase. Lastesse panustata aeg on oluline investeeering laste tulevikku ning on oluline teada, kui suur on lõhe Eesti vanemate ajakasutuses. Analüüsis kasutan Eesti ajakasutuse andmed aastatest 1999–2000 ja 2009–2010.

Viited

- Esping-Andersen, G. 2004 . Untying the Gordian Knot of Social Inheritance. Research in Social Stratification and Mobility, 115–139.
- Kalil, A, Ryan, R. & Corey, M. 2012 . Diverging Destinies: Maternal Education and the Developmental Gradient in Time With Children. Demography, 49, 1361–1383.
- Lareau, A. 2003 . Unequal Childhoods. Class, Race, and Family Life, Berkeley, Los Angeles, University of California Press
- Sayer, Liana C., Bianchi, Suzanne M. & Robinson, John P. 2004. Are Parents Investing Less in Children? Trends in Mothers' and Fathers' Time with Children. American Journal of Sociology, 110, 1–43
- Sayer, L., Gauthier, A. & Furstenberg, F. 2004 . Educational Differences in Parents' Time With Children: Cross-national Variations. Journal of Marriage and Family, 66, 1152–69.

SESSIOON III

Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–307

Arno Lõo „Hüveolu territoriaalne mõõdistamine“

Esitlus käsitleb territoriaalse sotsiaalmajandusliku mitmekesisuse ja selle dünaamika uurimist kohaliku omavalitsuse üksustes 2003.–2012. aasta andmestiku põhjal. Kasutades regiomeetristilist vaatenurka, püütakse välja selgitada, millised ajalis-ruumilised mustrid iseloomustavad omavalitsusüksuste positsioneerumist kommunitaarse majandusvälja eri tüüpi segmentidesse. Uurimisandmete analüüsitulemuste üldistuks on kohaliku hüveolu indeks ning omavalitsusüksuste mitmemõõtmelised tüpoloogiad. Analüüsitavate indikaatorite moodustamiseks kombineeriti nii 2011. aasta rahvaloenduse kui Statistikaameti, Rahandusministeeriumi ja teiste avalike andme-

baaside andmeid. Soorituse esimeses pooles vaadeldakse Legatum Institute'i hüveoluindeksit ja Bertelsmanni transformatsiooniindeksit, mille järgi Eesti liigitub nn edukate transitsiooniühiskondade hulka. Ehkki Euroopa Komisjoni kuues aruanne majandusliku, sotsiaalse ja territoriaalse ühtekuuluvuse kohta pole veel avaldatud, on üks osa raportist – EL NUTS-2 piirkondade konkurentsivõime indeks – oktoobrist 2013 kättesaadav. Euroopa Liidu taustsüsteemis loetakse Eesti üheks konvergenstseesmärgi piirkonnaks, mille hulka kuuluvad kõige vähem jõukad NUTS-2 piirkonnad, kus per capita SKP on alla 75 % EL–28 keskmisest tasemest.

Antti Roose ja Martin Gauk „Eeslinnastumine kui heaoluühiskonna normaalsus – Suur-Tartu kihistus“

Kõik heaoluühiskonnad on eeslinnastunud, seda eriti heaolu kiire kasvu etapis – nii ka Eesti. Seda ei saa pidada üksiti Eesti planeerimissüsteemi, elamumajandus- ja linnapoliitika võimetuse väljenduseks, et tuumiklinn hõreneb, et linnad valguvad laiali, et tõusev keskklass kolib eeslinna. Funktsionaalselt ja osalt ka morfoloogiliselt võib Tartu linnapiirkonnana ning tervikliku elamuturuna käsitleda Tartuga külgnevaid Ülenurme, Tartu, Luunja, Tähtvere ja Haaslava valda. 2000–2011 on Tartu eeslinna-võösse kolinud ligi 9000 inimest, enamasti laste ja suurema laenuvõimega pered (eeslinnavaldades läheneb uuselamute leibkonna suurus kolmele, REL2011). 70% eeslinlastest on kolinud ühepereelamusse, pakkudes kaks-kolm korda avaramat elamist kui seda on linna keskmine eluruum (64 m²). Kinnisvaratehingute ja ehitusregistri andmetel on eeslinnastumine kriisijärgselt veelgi võimendunud. Eluaseme nõudlust määratlevad lisaks makro- ja mesoteguritele kohalikud tingimused ja asjaolud, mida väljendab hinna ja nõudluse erinevus linnaositi, linnaserva alevike ja uusasumite lõikes. 2013. aastal oli elamu mediaanhinnad Vahi ja Ülenurme alevikus kolmandiku võrra kõrgemad Tartus tehtud majatehingust. Ka korteriturul on Tartu ja Luunja vallas mediaanhind ületanud Tartu linna oma. Lõuna-Eesti regionaliseerumisel ja kiduras uute kodude pakkumises väljendas Tartu elamuturu atraktiivsust 2013. aastal hüppeline tehingute arvu ja hindade kasv. Samas, elamukinnisvara taskukohasus on majandusseisaku tingimustes vähenemas, mis survestab uusi ostjaid leppima väiksemate kodudega 'odavamates' asumites ning sunnib esmaostjaid veel aastateks säästma. Kes üldse saab endale uut kodu lubada? Küsimus ei ole ka eeslinnakodu eelistuse majanduslikus piirkasulikkuses ja kolmes ameerikalikus argumentis – elada eramus, nautida auto-elulaadi ja olla lähemal puhtale loodusele, vaid uute kodude kaduvväikesest pakkumisest Tartu linna piires. Võttes elamufondi uuenemise vajaduseks jämedalt 1%, peaks uuselamuehitus Tartu linnas kahekordistuma. Seniks sotsiaal-ruumilised piirjooned Suur-Tartus teravnevad.

Piia Kalamees „Tarbijakrediidi aktuaalsed probleemid Eestis”

Tarbijakaitse krediidilepingud on saanud viimastel aastatel aina aktuaalsemaks õiguslikuks ja sotsiaalseks probleemiks. Eesti krediititurgu iseloomustab kõrge orienteeritus moodsatele krediiditoodetele: äärmiselt levinud on SMS-i või interneti teel antavad tarbimislaenud. Samas tähendavad sellised innovatiivsed krediiditooted (sh nn kiirlaenud) laenuraha äärmiselt kerget ja kiiret kättesaadavust, sageli kaasnevad nendega äärmiselt kõrged intressimäärad ja lisakulud. Kõik see omakorda on tinginud paljude tarbijate võlgadega ülekoormatuse ja sellele olukorrale otsitakse aktiivselt võimalikke lahendusi. Ettekande eesmärgiks ongi näidata, milliseid õiguslike meetmeid võiks nende probleemide lahendamiseks kasutada, püüdes seejuures leida tasakaalu tarbijakaitse, ettevõtlusvabaduse ja tarbijate krediidile juurdepääsu vahel. Samuti keskendutakse õiguslikele lahendustele, mida on kasutatud selleks, et kirjeldatud probleemiga võidelda. Ettekandes keskendutakse mh liigkasuvõtjalike kiirlaenudega seonduvatele probleemidele, vastutustundliku laenamise põhimõtte tähendusele ja lepinguvabaduse piirangutele tarbijakrediidilepingute puhul.

III. TEADUS, TEHNOLOOGIA JA INNOVATSIOON

TEADUSKOMMUNIKATSIOON JA TEADUSKULTUUR

Töörühma juhid: **Andu Rämmer**, TÜ ühiskonnateaduste instituudi lektor,
Arko Olesk, TLÜ kommunikatsiooni Instituudi doktorant

SESSIOON I

Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–305

Villu Päärt „7 aastat hiljem – mis on muutunud teaduskommunikatsioonis“

Novaatori peatoimetaja Villu Päärt on puutunud teaduskommunikatsiooniga lähemalt kokku 7 aastat. Kas Eestis viimastel aastatel tekkinud teaduse populariseerimise buum ei ole liialt keskendunud paukudele, värvilistele vedelikele ja tossutamisele? Kuidas teha inimesele tänavalt arusaadavaks tänapäevaseid keerukaid teadussaavutusi, kus plahvatuste ja värvide asemel on suur hulk keerukat statistikat?

Marju Himma „Teaduskommunikatsiooni valukohad siirdeühiskonnas: rollide piiratus ja usalduskriis“

Identiteetide ja rollide paljususe iseloomustavad 21. sajandi võrguühiskonna (Castells, van Dijk) inimesi. 20. sajandi algusele ja keskpaiga organisatsioonidele omased selgepiirilised tööst lähtuvad rollijaotused on endiselt nähtavad teadlaste hulgas. Ühe rolli sees, nii teadlaste kui ajakirjanike puhul, on mitmeid rolle, mille täitmisega tuleb hakkama saada. Sageli on need identiteedi- ja rollimääratlused stereotüüpsed – teadlane on valges kitlis, töötab laboris, elukauge mees; ajakirjanik on tüütu, skandaalihimuline, rumal, „tolmumantli ja kaabuga“ mees. Neid rolle tajutakse nii rolli sees kui auditooriumi poolt sarnaselt. 21. Stereotüüpsus on üks tegur, mis takistab identiteetide- ja rollide paljususe teket (siirde)ühiskonnas. *Advocacy* ehk eestkõneleja rolli vähesus või puudumine on seotud eelnevaga. Teadlaskonna hulgas napib mõtteviisi, et teadlane pole enam pelgalt oma kitsa distsipliini esindaja, kelle teaduskommunikatsioon on kitsalt avatud vaid sama valdkonna kolleegidele. Kaasaegses ühiskonnas on teaduskommunikatsioonil mitmeid teisi funktsioone: teaduse populariseerimine, ühiskonna harimine, mis mõlemad toetavad kaudselt teadlaskonna järelkasvu ning üldise teadmispõhise ühiskonna edenemist. Teadlastel on vaja omandada oma valdkonna eestkõneleja roll, mis arvestab avalikkuse vajadusi ja võimalusi (iseäranis tõlkediskursuse muutumine); sageli eeldab see roll sootuks teistsugust lähenemist teaduskommunikatsioonile, kui senine teadlase rollimääratlus seda on eeldanud. Ajakirjanduses on eestkõneleja (*advocacy journalism*) roll keerulisem, kuivõrd senine ajakirjanduskultuur on soosinud konventsionaalset objektiivset

ja neutraalset, klassikalise kõva uudise keskset rolli käsitlust. Lisaks ei toeta eestkõneleja rolli arengut kiirenevad töörutiinid. Teadusajakirjaniku või teadusest kõneleva ajakirjaniku rolli eestkõneleja rolli lisandumine vajab senise rolli stereotüüpsusest vabanemist ning lisarolli võtmist. Kuna nii teadlaste kui ajakirjanike rolle käsitletakse piiritletult, on teaduskommunikatsioonis märgata usaldamatust: teadlane ei usalda ajakirjanikku „tõlkima“ teaduskeelest tarbekeelde; ajakirjanikul puudub eestkõneleja roll ja kompetents, mis omakorda on takistus usalduse tekkimiseks; teadlastel puudub usaldus laiema avalikkuse vastu oma uurimistest rääkides (kas ja miks on tavainimesele tarvis teaduspõhist käsitlust); ajakirjaniku usaldamatus teadlaste „tõlkimisoskuse“ osas (ehk eeldus, et teadlased räägivad keeruliselt). Mõlemad, nii teadlased kui ajakirjanikud, ei usalda ennast välja astuma senistest rollidest – usalduskriis avalikkuse, kolleegide suhtes – kuidas teised suhtuvad sellesse, kui võetakse stereotüübist välja poole jääv roll?

Andu Rämmer ja Maaris Raudsepp „Eestlaste tehnokultuuri eripärad: tehnoloogiline optimism ja hoiakud teaduskorralduse suhtes“

Viimased teaduse ja tehnoloogiatealaseid hoiakuid uurinud Eurobaromeetri küsitlused näitavad, et Eesti elanike hoiakuid teaduse suhtes iseloomustab tugev poolhoid teadlastele ja kõrge tehnoloogiline optimism. Maade võrdluseks kasutatud tehnoloogilise optimismi indeks baseerub uuringus osalejate poolehoiul biotehnoloogiale ja teistele kiirelt arenevale tehnoloogiale. Eestlaste hinnanguid võrreldakse lähiriikide (Läti, Soome, Norra) ja Kesk-Euroopa maade (Tšehhi, Austria) näitajatega, võrreldakse ka põhirahvuse ja rahvusvähemuste hoiakuid. Lähemalt võrreldakse teaduslike argumentide ja eetiliste küsimuste alusel tehtavate otsuste pooldajate ning ekspertide nõuannete ja avalikkuse seisukohtade alusel tehtavate otsuste pooldajate seisukohti tehnoloogilise optimismi lõikes. Teaduslike või eetiliste argumentide vahel valimisel juhinduvad inimesed eri tüüpi ratsionaalsustest. Eestlased usaldavad biotehnoloogia alaste otsuste tegemisel enim uuringuid tegevaid teadlasi, Kesk-Euroopa maade elanikud arst, kõigis maades kõige hinnati madalaimalt usuliidrite seisukohti. Eestlaste hoiakud kliimamuutuse suhtes on sarnased lätlaste ja tšehhide omadega: elujärge parandava majanduskasvu säilitamist peetakse võimalike keskkonnakahjude tekitamisest olulisemaks, selle asemel ollakse harjunud lootma tehnoloogia arengu suutlikkusele säilitada senist eluviisi ja majanduskasvu. Tugevat tehnoloogilist optimismi ja kalduvus delegeerida otsustamine spetsialistideks peetavatele asjatundjatele on kooskõlas Duranti jt (2001) seisukohtadega avalikkuse arusaamade muutumise seosest ühiskonna arenguga. Ka veberiaanlikus võtmes saab öelda, et tehnoloogia arengu varases etapis olid inimesed sellest lummatud ja tehnoloogiliselt optimistlikud, aja jooksul see lummus hajub.

SESSIOON II

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–305

Margit Meesaar „Kuidas mõõta teadust populariseerivate ettevõtmiste mõju ja mõjukust?”

Tele-eetrist tuntud noortesaade Rakett69 kavandati 4 aastat tagasi. SA Archimedes pidas oluliseks, et uus saatesari tõstaks noorte seas teaduse ja tehnoloogia mainet, teadlikkust teaduse ja tehnoloogia rollist meie igapäevaelus ning eneseteostuse ja karjääri võimalustest teaduse ja tehnoloogia vallas. Soovisime luua uusi võimalusi teadmiste ja teabe esitamiseks interaktiivsel, kaasaval, uudsel, noortepärasel ja põneval moel erinevates meediakanalites. Euroopa Sotsiaalfondi rahastusel riiklikust TeaMe programmist tellitud saate eesmärgiks on inspireerida uusi teadushuvilisi noori ning väärtustada teadmisi. Idee realiseerus TÜ füüsikute ja tootmisettevõtte Vesilind poolt 2010 aastal esitatud projekti, millel baseerub sarjas võistlevad 15 noort 16-s saates 10 000 euro suurusele stipendiumile. 2012 aastal hinnati Kopenhaagenis, Euroopa Ringhäälingute Liidu aastakonverentsil Rakett69 parimaks haridussaate formaadiks. 2013. aastal eetris olnud kolmanda hooaja saated püüdsid Rahvusringhäälingu eetris keskmiselt 100 000 vaatajat. Rakett69 tutvustavat trailerit (inglise keeles) on võimalik vaadata siit: <http://vimeo.com/42117991>. Ettekandes arutletakse, kas saatesari avaldab mõju noorte (loodus- ja täppis)teaduste ja tehnoloogia huvi kasvule ning kuidas saaks seda tuvistada ja kas seda üldse ongi võimalik mõõta.

Arko Olesk „Teaduse meediastumine: EstCube-1 näide”

Meediastumine (*mediatization / medialization*) on mõiste, millega kommunikatsiooniteadustes kirjeldatakse nii meedia teisenemisest tulenevaid muutusi kommunikatsioonis kui ka muutusi kultuuris ja ühiskonnas, mille ajendiks on kohandumine nn meedialoogikaga (Couldry & Hepp 2013, Plesner 2010). Viimane lähenemine tunnistab meedia keskust ühiskondlikus kommunikatsioonis, selle rolli avaliku heakskiidu ja legitiimsuse saavutamisel, mille tõttu võtavad mitmed sotsiaalsed süsteemid omaks meediainstitutsioonide käitumisreeglid. Teaduse puhul on protsessi tunnustena nähtud teiste seas avalikkuse nähtavate teadlaste esilekerkimist, meediaürituste korraldamist (nt pressikonverentsid) ja teaduslike, poliitiliste ning meediadiskursuste põimumist (Weingart, 1998), samuti kindlate metafooride ja diskursuste kasutamist oma töö tutvustamisel. Protsess haakub tihedalt teaduse ja avalikkuse teineteisele lähendamise initsiatiividega, mille on kaasa toonud teaduskogukonnas teravalt teadvustunud vajadus tagada enda jätkuv legitiimsus avalikkuse ning tuua valdkondadesse vajalikku järeelkasvu. Eestis saab teaduse meediastumise ühe silmatorkava näitena esile tuua Eesti esimese satelliidi EstCube-1. Ettekanne tutvustab käimasolevat uurimistöös, mis vaatleb satelliidiprojekti meediasuhtlust ja sellest tulenevad meediakajastust, otsides selles meediastumise elemente.

Andres Juur „Teaduskeskuste püüdlused klienti mõista”

Juttu tuleb maailma ja euroopa näidetele teaduskeskuseid vaevavatest küsimusest, mida ühiskond või keskused ise teada soovivad. Samuti saab väikese ülevaate teaduskeskuste endi läbiviidavatest uuringutest. Kogu ettekande on ajendatud peamiselt reaalteadustele keskendunud teaduskeskuste vähesest võimekusest teha koostööd teiste erialade teadlastega, mis võiks aidata tulevikus keskuseid teadmispõhisemalt juhtida.

Triin Tuulik „Intellektuaalse omandi suhted teadus- ja arendusprojektide mudellepingutes Euroopas”

Erinevates Euroopa Liidu liikmesriikides ja ka liidu enda tasandil on teadus- ja arendusprojektide läbiviimiseks välja töötatud mitmeid mudellepingud. Need on mõeldud abistama projektiosalisi sobiva koostöömudeli valikul ning koostöö tingimuste läbirääkimistel. Teadaolevalt ei ole Eestis sarnast mudellepingut välja töötatud ning praktikas kasutatakse vajadusel tuntumaid rahvusvahelisi mudellepinguid. Sellest tulenevalt tekib küsimus, kui võrd hästi sobivad nimetatud rahvusvahelised mudellepingud Eesti õiguskeskkonda ja mida tuleks silmas pidada, kui sellise lepingu pooleks on Eesti füüsiline või juriidiline isik. See on iseäranis oluline intellektuaalse omandi õiguse sfääris, sest intellektuaalse omandi kokkulepetest sõltub, kuidas on võimalik projekti tulemeid edasi kasutada. Ettekande raames tuuakse välja erinevused ja sarnasused tuntumate mudelkonsortsiumilepingute intellektuaalse omandi õiguste peatükkides ning võrreldakse neid Euroopa Liidu uue teadus- ja arendustegevuse rahastamisprogrammi Horizon 2020 raames kehtestatud intellektuaalse omandi reeglitega. Selle pinnalt annab ettekandja oma seisukoha, milliseid muudatusi võiks kaaluda Eesti intellektuaalse omandi valdkonna õigusaktides, et soodustada ülikoolide ja ettevõtjate mitmepoolset koostööd konsortsiumi vormis.

EESTI TEADUS- JA INNOVATSIOONIPOLIITIKA ARENGUD

Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–305

Töörühma juht: **Rainer Kattel**,

TTÜ Ragnar Nurkse innovatsiooni ja valitsemise instituudi professor

Erkki Karo „Eesti teaduse rahastamise väljakutsed”

Eesti teaduse rahastamisel on täna kaks konkreetset väljakutset. Esiteks, tänase teaduse rahastuse senisest tõhusam korraldus, et tagada teadustöös nii suurem järjepidevus (institutsionaalsus) kui ka teadussüsteemi dünaamilisus ning ekstsellentsusele orienteeritus. Teiseks, kuidas suurendada teaduse rahastust tervikuna kaasa-

tes sellesse nii ettevõtlust kui ka haruministeeriume ning teisi avaliku sektori institutsioone. Ettekanne tutvustab neid väljakutseid käsitlenud Teadus- ja innovatsioonipoliitika seire programmi (TIPS) uuringute peamisi tulemusi.

Katri-Liis Lepik „Piiriüleste innovatsioonipoliitikate kavandamine”

Ettekanne käsitleb regionaalsete piiriüleste innovatsioonipoliitikate kavandamise vajadust, miks ja kus neid rakendada ning kuidas võiks taolist innovatsioonipoliitikat disainida. Analüüsitakse võimalikke piiriüleste poliitikainstrumente. Üldiselt peetakse innovatsioonil põhinevat majanduskasvu üheks tõhusamaks riikide kriisijärgseks taastumisvõimaluseks. Globaalses majandusruumis, kus omavahel võistlevad pigem linnad ja regioonid kui riigid, omab asukoht innovatsiooni seisukohast siiski tähtsust. Uuringud näitavad, et innovatsioonist saadakse enim kasu piirkondades, mille vahemaad ei ületa 200 km. Samas aga ületavad riigipiiridest tingitud barjäärid kordades geograafilisest lähedusest saadavat kasu. Eesti ja Soome pealinnaregioonide vahel toimub aktiivne ühistegevus erinevates valdkondades ja tasanditel. Olulisteks ühisosadeks on infrastruktuuri arendamine ja tööjõu liikumine. Hästi on arenenud IKT ja kõrgtehnoloogilised teenused, hea kliima idufirmadele ja ülikoolidest arenevale ettevõtlusele. Ettekandes arutletakse piiriülese innovatsioonialase koostöö üle Uusimaa–Harjumaa kui innovatsiooni kasvaks sobiva funktsionaalse regiooni näitel.

Merli Aksen, Dorel Tamm-Klaos, Raul Eamets ja Katrin Tamm

„Doktoriõppe tulemuslikkust selgitavad tegurid Tartu Ülikooli ja Eesti Maaülikooli näitel”

Eesti riik vajab doktorikraadiga inimesi majanduse jätkusuutliku arengu tagamiseks. Doktorioõppe tulemuslikkuse peamisteks näitajateks on doktorikraadi kaitsnute arv, mis vastab riigi vajadustele ning katkestajate võimalikult väike osakaal õppivatest doktorantidest. Eesti TA&I strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” kohaselt vajame jätkuvalt 300 uut doktorit aastas, kuid 2012. aastal kaitses doktorikraadi üksnes 190 inimest ehk vaid 6,3% kõigist doktorantuuris õppijatest. Selleks, et teada saada, miks doktorandid oma õpinguid ei lõpeta, uurisime Tartu Ülikooli (TÜ) ja Eesti Maaülikooli (EMÜ) andmete põhjal, millised on doktorioõppe tulemuslikkust selgitavad tegurid. Ettekandes otsitakse vastuseid järgmistele küsimustele. Kas doktorioõppe edukus on seotud doktorandile makstavate toetus-, grandistipendiumide ja palgsummadega? Kas teadus- ja/või õppetöösse kaasatus aitab kaasa doktorantuuri lõpetamisele? Kas teadustöösse kaasatus suurendab doktorandi publitseerimisaktiivsust? Kas ja kuidas on omavahel seotud doktorandi edukus doktorioõppes ja see, kui palju tema juhendajal on doktorante? Millised tegurid võivad veel mõjutada doktorantuuri edukat lõpetamist? Analüüs tugineb TÜ ja EMÜ 1062 doktorandi andmetel, kes astusid doktorioõppesse vahemikus 2003–2012 ning on sel ajaperioodil oma õpingud kas lõpetanud või katkestanud. Empiirilistest analüüsist ilmneb, et doktorantidele ülikooli kaudu laekuvatel toetustel ja palgal on positiivne seos doktorioõppe edukuse-

ga. Samuti tuleb välja, et doktorantide kaasamine teadus- ja/või õppetöösse nii töösuhte vormis kui ka teadusprojektide põhiselt suurendab õpingute eduka lõpetamise tõenäosust. Teadusprojektidesse kaasatus peaks panema doktorandid rohkem teadusartikleid avaldama, kuid analüüs ei näita selget seost saadud grandistipendiumide ja publitseerimisaktiivsuse kasvu vahel. Tuleb välja, et doktorantuuri edukat lõpetamist võib mõjutada see, kas juhendajal on üks või mitu doktoranti. Kuna suurema tõenäosusega lõpetavad need doktorandid, kelle juhendajal on mitmeid juhendatavaid, siis tuleks doktoriõppe tulemuslikkuse suurendamiseks rohkem toetada ühe doktorandiga juhendajaid, näiteks juhendamiskoolituste või mentorlusprogramtide abil. Võimaluse korral tuleks ühe doktorandiga juhendajaid kaasata suuremates uurimisgruppidesse. Analüüsist selgub täiendavalt, et doktorantuuri eduka lõpetamise tõenäosust vähendab doktorandi vanus sisseastumisel – mida nooremana õpinguid alustatakse, seda suurem on lootus lõpetada. Samuti vähendab lõpetamise tõenäosust osakoormusega õppimine ja akadeemilise puhkuse kasutamine, mis viitab sellele, et akadeemiline puhkus sageli ei täida oma eesmärki.

Kulno Türk „Akadeemiliste töötajate töösoorituse hindamine ja töötasustamine TÜ ja TTÜ majandusteaduskondade näitel”

Eesti ülikoolides rakendatakse erinevaid akadeemiliste töötajate (edaspidi AT) töösoorituse (edaspidi TS) hindamise ja töötasustamise süsteeme. TÜ ja TTÜ majandusteaduskondades (edaspidi MJ) lähtutakse AT ametikohapõhisest hindamisest ja töötasustamisest pikaajaliste süsteemide abil, kuid TÜ MJ-s rakendatakse veel täiendavalt iga-aastast töösoorituse hindamist aastaaruannete ning kvantitatiivsetel näitajatel põhineva TS hindamise süsteemi alusel. Kvantitatiivne hindamine võimaldab hinnata erinevaid tegevusi (sh kontaktõppe tundide mahtu olenevalt õppetasemest ja õppevormist ning teaduspublikatsioone olenevalt avaldamise allikast) ning luua selle alusel allüksuste rahastamiseks usaldusväärsemad alused. Kvantitatiivne TS hindamise süsteem on oluline juhtimisinstrument, mis on aluseks ka juhtimisarvestusele ning alternatiiviks administreerimisele ja subjektiivsusele. Kvalitatiivne ja pikaajalistel eesmärkidel põhinev TS hindamise süsteem seondub AT ametikohale valimisega, mis võimaldab orienteeruda enam arengule, kuid on subjektiivsem. AT arvates tagavad lihtsamad TS juhtimise süsteemid paremini eesmärkide realiseerimise ning aitavad kaasa töötajate vahelise koostöö arendamisele. Akadeemilised töötajad suhtuvad erinevalt TS kvantitatiivsesse hindamisse ning saadud tulemuste sidumisse nende töötasustamise ja allüksuste rahastamisega. Kvantitatiivset TS hindamist aktsepteerivad enam AT-d, kes pole selle süsteemiga kokku puutunud, samuti toetatakse seda süsteemi enam õppejõudude poolt. TS juhtimise süsteem on vaid üks juhtimisinstrument ning sellega käsikäes on vaja rakendada ka muid juhtimisinstrumente, sh kvaliteedijuhtimist.

TEHNOLOOGIA JA ÜHISKONNA VASTASTIKUSED MÕJUD

Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–305

Töörühma juhid: **Pille Pruulmann-Vengerfeldt**, TÜ meediauuringute dotsent,
Mihkel Solvak, TÜ riigiteaduste instituudi teadur,
Kristjan Vassil, TÜ riigiteaduste instituudi teadur

Mihkel Solvak ja Kristjan Vassil „No balloting if it takes me more than 30 minutes: The impact of internet voting on reducing the cost of electoral participation”

Declining levels of turnout have become characteristic to most of the developed world while the use of internet voting has been expected to alleviate the problem. A particular feature of internet voting is convenience: instead of voting at the polling station, people can comfortably choose the time and place to cast their votes. Making voting more convenient, thus, eases political participation, especially among those for whom it is relatively costly. In this paper we link literature of electoral costs to internet voting and develop a theoretical model by which internet voting reduces the costs of participation and motivates people to use it. We test our model on the basis of Estonian internet voting data comprising three post-election studies since 2009 until 2011. Preliminary findings suggest that indeed, high electoral costs hinder traditional participation, which in turn, motivates people to opt for internet voting as a means to reduce these costs.

Kadri Koreinik „Normikeel kui tehnoloogia: näiteid Võru kirjaviisidest ja nende retseptsoonidest”

Eesti kirjakeel(t)e traditsioon on inimpõlvede pikkune. Etnolingvistilise kollektiivina on eestlased harjunud pidama kirjakeelt ehk normikeelt loomulikuks ja võib-olla isegi ainuvõimalikuks nähtuseks. Vahel harva tekib võimalus arutleda mitte keele ja tehnoloogia, nagu nüüdisajal tavaks, vaid (eesti) keele kui tehnoloogia üle. Normikeele loomine (*graphization, standardization, modernization*) on juba vähemalt 20. sajandi keskpaigast olnud sotsiolingvistika ning keelekorraldusuuringute oluliseks uurimisvaldkonnaks. Normikeele loomisel peetakse enamasti silmas normikeele kasutaja ideaaltüüpi. „Järelikult on iga normeeritud kirjakeel selles mõttes tehnilik, et see on konkreetsete inimeste keeleliste valikute süntees”. Need ideoloogilised valikud konfigureerivad, aga ka välistavad teatud kasutaja. Keele kui tehnoloogia olemust ja toimet aitavad normikeelega harjunud inimestel mõista keelekorralduseprotsessi alguses olevad keelekujud, nt uusnorra, kveeni, meänkieli, võru. Normikeeles on enamasti nähtud vähemuskeele staatusega ja/või kirjakeelela keelekuju(de) emantsipeerumis- ja elavdamisvõimalust. Paraku tekitab uus normikeel nagu iga tehnoloogia mitut sorti mittekasutajaid. Vähemuskeele kasutajaid peletavad uuest normikeelest eemale ka võimalikud topeltstigmad: enamasti osutatakse normikohase enamuskeele kasinale oskusele, millele lisandub „oma keele” kehv mõistmine. Ettekandes toe-

tume Oslo ülikooli projekti STANDARDS kogemusele, mida kasutame võru aktivistide loodud keelestandardite retseptsiooni analüüsimiseks. Esitame eri võru kirjaviiside näiteid ja pakume tõlgendusi, mida saab kasutada mh tehnoloogia ja ühiskonna vastasmõjude mõtestamisel.

IV. HOOLEKANNE JA SOTSIAALNE TOETUS KONKURENTSIÜHISKONNAS

Töörühma juht: **Merike Sisask**, TLÜ sotsiaaltöö instituudi sotsiaaltervishoiu professor

SESSIOON I

Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–307

Diana DiNitto „*Substance Use, Psychological Distress, and Services to Promote Well-being and Prevent Institutionalization among Older Adults*”

As in many other countries, the older adult population in the United States is growing rapidly. The „baby boomers” (those born from 1946 to 1964) in the United States have had more exposure to illicit drugs such as marijuana in their lifetimes compared to earlier generations. In addition to alcohol problems, the boomers are contributing to the number of individuals and portion of the older adult population that needs help with other drug problems. This presentation describes a series of analyses that looked at the relationship between alcohol, tobacco, and illicit drug (primarily marijuana) use, health status, and problems of psychological distress, depression, and driving under the influence among nationally representative samples of older adults in the United States. Suggestions are made for improving the response to these problems. These include social workers' and other professionals' use of screening, brief intervention, and referral to treatment that is integrated in primary care health settings in order to promote well-being through community-based services and prevent institutionalization among older adults.

Andres Siplane „*Militaar-sotsiaaltöö arengust USA relvajõudude näitel*”

Militaarsotsiaaltöö on Eestis seni vähe teadvustatud ja vähe arendatud sotsiaaltöö valdkond. Eesti riigi ebastabiilne ajalugu pole kahtlemata ka võimaldanud militaar-sotsiaaltööl järjepidevalt areneda. Samas on veteranipoliitika ja sõjaliste välismissioonide tagajärjed järjest rohkem meie ühiskonnas päevakorral. Ameerika Ühendriikide relvajõud on saanud areneda teatavasti palju stabiilsemalt ning oma mastaapsuse ja ressursirohkuse tõttu on USA militaarsotsiaaltöö arengu vaatlemine meie jaoks väärtuslik ja informatiivne. Oma ettekandes käsitletlen USA militaarsotsiaaltöö ajalugu teadaolevalt vanimast fikseeritud hetkest (1636) kuni tänapäevani välja. Ettekanne kajastab kõiki olulisemaid militaarsotsiaaltöö valdkondi alates pensioni- ja tervisekindlustuse temaatikast kuni seksuaalvägivalla problemaatika ning geipoliitikani. Vaatluse all on ka need mõjurid, mis on kujundanud militaarsotsiaaltöö arengut, märksõnadena olgu siin toodud lobitöö, ühiskonna areng tervikuna, militaar- ja

tsiviilsektori koostöö ning probleemidele reageerimise dünaamika. Loomulikult ei saa USA relvajõudude toimimismudeleid rakendada üksüheselt Eesti kaitseväes. Samas on aga suurriigi sõjaväe kogemus sotsiaalteenuste ja -poliitikate väljatöötamisel kindlasti huvitav kuulamismaterjal ka Eesti publikule.

Margery Roosimaa ja Dagmar Narusson „Programmipõhine rehabilitatsiooniteenuse osutamine – ülevaade Eestis läbi viidud arendusprojektidest”

ESF raamprogrammi „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2010–2013” projektid „Töölesaamist toetavate rehabilitatsiooniprogrammide pakkumine 2010–2011” ja „Töölesaamist toetavate rehabilitatsiooniprogrammide pakkumine 2012–2013” Puetega isikutele suunatud rehabilitatsiooniteenuste osutamise arendamise eesmärgil on alates 2009 aastast Eestis tegeletud programmipõhiste rehabilitatsiooniteenuste piloteerimisega. Rehabilitatsiooniprogrammid on oma olemuselt isikukesksed, suhteliselt pikaajalised, kompleksseid sekkumisi hõlmavad rehabiliteerivad tegevused, mille eesmärk on inimese tegevusvõime ja osalusvõime arendamine sel määral, et inimese elus toimuks oluline muutus. 2009 aastal töötati ESF projekti „Rehabilitatsiooniteenuse programmipõhise lähenemise piloteerimine ja reaalse süsteemi kujundamine” raames välja programmide kirjeldamise ja eelarve koostamise vormid, mille alusel kirjeldati ka esimesed programmipõhised sekkumised. ESF raamprogrammi „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2010–2013” raames on jätkatud rehabilitatsiooniprogrammide välja töötamist ning osutamist. Kokku on alates 2009-st aastast Eestis välja töötatud ja osutatud 35 rehabilitatsiooniprogrammi. Rehabilitatsiooniprogrammides on osalenud kokku 448 isikut. Tegevused on rahastatud Euroopa Liidu Sotsiaalfondist. Programmi koordinaator Sotsiaalministeeriumi hoolekandeesakond, tegevusi viis partnerina ellu Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus. Programmipõhiste rehabilitatsiooniteenuste osutamise perioodil 2009–2013 on läbiviidud kaks uurimust. 2010–2011 aastal läbiviidud uurimuse eesmärk oli koostada ülevaade töölesaamist toetavatest rehabiliteerivatest klienditöö tegevustest ja muutustest puuetega tööealiste inimeste elukorralduses rehabilitatsiooniprogrammide läbimisel ning aastal 2013 läbiviidud uurimuse eesmärk oli kaardistada rehabilitatsioonimeeskondade poolt rakendatud töömeetodeid ja tegevusi, mis on tulemuslikud, st aitavad tõsta inimeste aktiivsust tööturul ja/ või minna tööle. Programmipõhise sekkumise tulemusena on olulisena välja tulnud tegevuste eesmärgistatus. Mõõdetav eesmärk on olnud oluline märksõna nii programmi välja töötades, kliendi poolt eesmärgi sõnastamisel ning kogu sekkumise protsessi vältel meeskonna ja kliendi ühise püüdlusena eesmärgi saavutamisele. Programmipõhise teenuse osutamise tulemusel on rehabilitatsiooniasutused pidanud muutma ja täiendama tänaseid töömeetodeid, rakendama mitmekülgseid tegevusi inimeste tegevusvõime arendamiseks, töötama välja hindamisinstrumente, suurenenud on meeskonnatööde maht ja kvaliteet ning tegevused on muutunud sisukamaks ning eesmärgistatumaks. Ettekandes antakse ülevaade piloteeritud rehabilitatsiooniprogrammidest ja olulistest tähelepanekutest programmipõhise teenuse osutamisel.

SESSIOON II

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–307

Karin Hanga, Dagmar Narusson ja Margery Roosimaa „Puudega inimeste rehabilitatsioonivajaduse esmane hindamine – ülevaade arendusuuringu tulemustest Eestis”

Ettekandes analüüsitakse puudega inimeste rehabilitatsioonivajaduse hindamisega seotud küsimusi tuginedes Eestis 2012–2013.a läbiviidud arendusuuringu tulemustele. Selgitatakse, miks on rehabilitatsioonivajaduse esmane hindamine (inglise keeles *initial assessment*) vajalik, millist informatsiooni koguti ning milliseid on hindamise tulemused. Uurimuse andmed koguti 2012.-2013. aastal Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse läbiviidud ja Euroopa Sotsiaalfondi rahastatud arendusuuringu raames. Rehabilitatsioonivajaduse hindamiseks koostati 4-osaline hindamisvahend, mis sisaldas muuhulgas Maailma Terviseorganisatsiooni WHODAS2.0 küsimustikku (*World Health Organisation Disability Assessment Schedule*). 101 isiku rehabilitatsioonivajaduse hindamine toimus silmast-silma intervjuuna nelja rehabilitatsioonispetsialisti poolt. Poolstruktureeritud intervjuu sisaldas nii standardiseeritud (WHODAS2.0) kui standardiseerimata küsimusi; isikute vastused salvestati intervjuueerija poolt andmebaasi. Hindamistulemuste analüüs näitas, et isikud kogesid enim raskuseid ühiskonnaelus osalemisel, kodustes toimingutes ja liikumisel. Rehabilitatsiooniteenust peeti vajalikuks neile, kellel esines mõõdukaid probleeme mitmes eluvaldkonnas. Rehabilitatsiooniteenusest enam peeti vajalikuks tervishoiuteenuseid, ka isikud ise seadsid enim eesmärgi just terviseseisundi taastamisega. Täiendavalt viidi uuringus osalenud isikutega (12) ning rehabilitatsioonispetsialistidega (4) läbi individuaalintervjuud, et koguda tagasisidet hindamise protsessi ning küsimuste arusaadavuse kohta. Selgus, et väljatöötatud hindamisvahendit peeti piisavalt informatiivseks, et hinnata isiku funktsioneerimisvõimet, selgitada välja rehabilitatsioonivõi muu toetava teenuse vajadus. Samuti võimaldab rehabilitatsioonivajaduse hindamine enne teenusele suunamist rakendada isikukesket lähenemist kohe rehabilitatsiooniprotsessi alguses. Rehabilitatsioonivajaduse hindamise tegelik ellurakendamine eeldab aga siiski (elektronse) hindamisvahendi edasiarendamist ja spetsialistide koolitamist. Võtmesõnad: rehabilitatsioon, rehabilitatsioonivajaduse hindamine, RFK, WHODAS2.0.

Dagmar Narusson, Karin Hanga, Marju Medar ja Koidu Saia „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamine vaimse tervise valdkonnas”

Puuetega inimeste õiguste konventsioon võeti Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt vastu 13.12.2006 ja alates 30. märtsist 2007 on olnud avatud kõigile riikidele allkirjutamiseks ning ühinemiseks. Eestis jõustus Puuetega inimeste õiguste konventsioon 29.juunil 2012. a. Konventsioon väljendab kaasaegse ühiskonna põhimõt-

teid puuetega inimeste inimõiguste ja põhivabaduste, osaluse ning kaasatuse kohta. Konventsioon toob välja, et puue on ajas muutuv mõiste ning inimeste täielikku ja tõhusat osalemist kõigiga võrdsel alustel takistavad eelkõige suhtumuslikud ja keskkondlikud takistused. Rehabilitatsiooni ja sotsiaaltöö praktika jaoks on konventsioon oluliseks väljakutseks. 2013.aastal viidi kolme riigi osalusel toimunud rahvusvahelise projekti „Kogukonnatoetus erivajadustega inimestele” raames läbi konventsiooni põhjal välja töötatud praktika juhiste piloteerimine Tallinna Vaimse Tervise Keskuses (VTK). Projektis osalesid ülikoolid ja nn praktika kogukonnad Eestist, Hollandist ja Ungarist. Eestist osales Tallinna Ülikool ja Tallinna VTK. Projekti raames läbiviidud uurimuse eesmärk oli piloteerida konventsiooni juhiste kahe versiooni e. spetsialistide ja teenuste kasutajate versiooni rakendatavust ja kaardistada, millised tegurid mõjutavad spetsialistide ja klientide interaktsiooni juhiste piloteerimisel praktikas. Uurimuse läbiviimine ja sh konventsiooni juhiste praktikas rakendamine toimus Eestis septembrist-novembrini 2013. Konventsiooni juhised töötati välja Hollandi poolsete projektipartnerite poolt ja nende tutvustamiseks viidi läbi seminar kevadel 2013. Juhiste piloteerimiseks Eestis viidi oktoobris läbi seminar VTK tegevusjuhendajatele, seejärel 8.oktoorbist kuni 22.novembrini toimus juhiste piloteerimine ning piloteerimine lõppes fookusgrupi intervjuuga. Piloteerimise perioodi vältel dokumenteerisid tegevusjuhendajad oma tegevused, kasutades selleks spetsialistidele mõeldud juhiste versiooni. ESAK ettekandes tutvustatakse uurimuse tulemusi.

Lauri Leppik, Marju Medar, Dagmar Narusson, Koidu Saia ja Karin Hanga
„Kogukonnatoetus vaimse tervise probleemidega inimestele Tallinnas”

TLU sotsiaaltöö instituudi üheks teadus- ja arendustegevuse suunaks on sotsiaaltervishoiu ning rehabilitatsiooni korralduse uurimine ja seoses sellega osaleti 01.04.2012.–31.12.2013 professor Jean Pierre Wilkeni eestvedamisel projektis „Kogukonnatoetus erivajadustega inimestele”. Projekti viis ellu rahvusvaheline meeskond, mis koosnes nelja Euroopa ülikooli (*University for Applied Sciences Utrecht, Zuyd University of Applied Sciences, ELTE University Budapest, Tallinna Ülikool*) ja kuue sotsiaaltöö ja vaimse tervise valdkonnas tegutseva asutuse töötajatest. Eestist osales projektis lisaks Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudile teenuseosutajana Tallinna Vaimse Tervise Keskus. Uurimisprojekt viidi läbi, toetudes sotsiaalse rehabilitatsiooni ja sotsiaaltöö kaasagsetele arusaamadele ning ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni põhimõtetele, milles olulisteks märksõnadeks on sotsiaalne kaasatus (ingl *k inclusion*) ja osalus (ingl *k participation*). Uurimismeetodiks oli praktilisel põhinev osalus-tegevusuuring. Uurimusega seotud neljas linnas moodustati spetsialistide interdistsiplinaarsed meeskonnad, kes asusid välja töötama kogukonnapõhist toetussüsteemi psüühikahäirega inimestele. Projekti tegevuspõhimõtetest lähtudes kaasati olemasolevate teenuste analüüsimisse ning uute arendamisse kliendid, teenuseosutajad, spetsialistid, poliitikud ja uurijad. Uuringuid ja analüüse teostati kolmel tasandil: praktilise klientitöö arendamine, organisatsiooni töö korraldamine ja sotsiaalpoliitika.

Mari Siilsalu „Elu kõigile ligipääsetavaks muutmise teadus“

Euroopa Liit astub samme institutsionaalselt hoolekandelt kogukonnapõhiste toetatavate teenuste suunas. 20. novembril 2013 võttis Euroopa Parlament vastu uue määrustiku – *Cohesion Package* 2014 – 2020. Esimest korda on Euroopa Liidu struktuuri- ja arengufondide regulatsioonides sõnaselge viide üleminekule institutsionaalselt hoolekandelt kogukonnapõhiste toetatavate teenuste suunas, mis langeb kokku ka üldeesmärgiga: „Sotsiaalse kaasatuse suurendamine ja võitlemine vaesuse ja diskrimineerimise vastu.“ Ühe liikmesriigina ei saa me maha jääda. Euroopa Liit annab vahendid jätkusuutliku ühiskonna loomiseks, kus iga kodanik saab võrdselt panustada. Nüüd on meie kord tegutseda ning võtta need vahendid kasutusele parimal võimalikul viisil. Meil on võimalus õppida teiste riikide kogemusest läbi värskete uurimuste: „*Briefing on Structural Funds Investments for People with Disabilities*“ – 2013 „*Wasted Time, Wasted Money, Wasted Lives... A Wasted Opportunity?*“ Me vajame konkreetsemat strateegiat deinstitutsionaliseerumiseks Eestis: „*Toolkit on the Use of European Union Funds for the Transition from Institutional to Community-based care*“ – 2012 Kõik need eesmärgid on käeulatuses, kui kõik vähemusgrupid (sh puudega inimesed) ja nii erasektor, mittetulundussektor kui ka riigisektor, kasutades oma erinevat pädevust ja teavet, leiavad oma rolli ja saavad anda oma panuse üleminekuks institutsionaalselt hoolekandelt kogukonnapõhiste toetatavate teenuste suunas.

V. LAPSED, NOORED, PÕLVKONNAD JA PERED TÄNASES EESTIS

NOORSOO JA PÕLVKONDADE UURIMUSED EESTIS

Töörühma juhid: **Veronika Kalmus**, TÜ ühiskonnateaduste instituudi meediauuringute professor, **Airi-Alina Allaste**, TLÜ rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi professor

SESSIOON I. NOORED

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–204

Maria Murumaa-Mengel „Õpetaja-õpilase suhe Facebookis – mina rikun sinu privaatsust, sina ära minu privaatsust riku”

Sotsiaalmeedias on õpetajad ja õpilased täna olukorras, kus neil on ligipääs üksteise andmetele, mida eelnevalt on pikalt peetud privaatseks. Mõnel pool on leitud, et õpetaja-õpilase suhe sotsiaalmeedias peaks olema eeskirjadega reguleeritud (mõned USA osariigid, ka Saksamaa teatud piirkonnad). Eestis on suhtluspiiranguid seatud vähe või üldse mitte, ehkki Eesti elanikud, eriti noored, on internetikasutuse aktiivsuses maailmas esirinnas ning jagavad rahvusvaheliste uuringute andmeil internetis agaralt oma personaalset infot. Analüüsima, millisena tajuvad õpetajad oma rolli uues meedias ning kuidas mõtestatakse iseenda ja õpilaste privaatsust sotsiaalvõrgustikes, viisime Eesti õpetajatega läbi neli fookusgrupi intervjuud (n=21). Uuringu esialgse analüüsi tulemuste põhjal võib väita, et õpetajatest on saanud kontrolliv ja jälgiv jõud lisaks klassiruumile ka virtuaalruumis. Juhul, kui õpetaja märkab midagi ebasobivat (paljastavad pildid, ropendamised), võetakse endale aktiivse vahendaja roll ning kutsutakse õpilasi korraks. Reeglina tehakse seda silmast-silma või privaat-sõnumiga, kuid õpetajad rääkisid sellestki, kuidas Facebookis nähtu võetakse teemaks järgmisel päeval klassis. Uuringus osalenud õpetajad peavad selliseid praktikaid ohutuks ning ei tajunud sekkumist õpilase privaatsuse rikkumisena, pigem nähti seda normaalse ja kasuliku tegevusena. Teisalt ei soovinud intervjueritud õpetajad, et õpilased sotsiaalmeedias nende enda tegemistesse sekkuksid ning püüavad õpilasi seal vältida, tajudes Facebooki teatud määral erasfäärina.

Marti Taru „Noorsootöö hindamine: kontseptuaalseid aspekte”

Noorsootöö üks definitsioone ütleb, et tegemist on noortele arendavate võimaluste loomisega väljaspool kooli, kodu ja töökohta. Noorsootöö rahastajate hulgas on ootus näha tõendeid selle kohta, et tegemist on tulemusliku tegevusega. Millist rolli ühiskonnas täidab noorsootöö? Noorsootöö rolli võib hinnata raamistikus, mis koosneb järgmisest kolmest aspektist. Esiteks, analüüsides kuidas noorsootöö toetab

kasvamist toimivasse ühiskonda, kuidas see toetab kujunemist täisväärtuslikuks ühiskonnaliikmeks. Selle aspekti puhul on esmatähtis toimivas ühiskonnas vajalike oskuste, omaduste, hoiakute arendamine. Teiseks, vaadeldes noorsootöö tuge noorte osalemisele ühiskondlikus diskussioonis, ühiskondlike otsuste väljatöötamises, vastuvõtmises ja ka hindamises. Kuna see toimub peamiselt siiski organiseeritult, on tegemist suures osas noorte organiseerimisega või ka iseorganiseerumise toetamisega. Selle aspekti juures on esmatähtis noorte soovide väljendamise ja arvestamise toetamine kuigi esindatud on ka oskuste õppimise ja võimete arendamise aspekt. Kolmandaks, hinnates seda, kuivõrd noorsootöö pakub meeldivaid elamusi ja kogemusi osalejatele. Ühelt poolt peavad noorsootöö tegevused olema atraktiivsed, kuna valdkond toimib vabatahtlikkuse alusel. Teiselt poolt on küsimus selles, mis on normaalne lapsepõlv ning noorus ja millised võimalused sellesse peaks kuuluma. Väljatoodud kolme aspekti taseme iseloomustamiseks iga noorsootöö tegevuse või keskkonna puhul tuleb kasutada erinevaid hindamismeetodeid. Oskuste arendamisel sobivad mõju hindamise meetodite klassi kuuluvad lähenemised, meeldivate elamuste ja kogemuste hindamisel pigem monitooringu tüüpi lähenemine ning osaluse puhul meetodid, mis toetavad tahte väljendamist ehk jõustavad lähenemised.

Veronika Kalmus „Digitaalne põlvkond“ või meediapõlvkondade digitaliseerumine?”

Ettekanne käsitleb Eesti sotsiaalseid põlvkondi meediakasutuse ja meediapõlvkondade kujunemise vaatenurgast, keskendudes noorematele, vahemikus 1978–1996 sündinud earühmadele, kelle kujunemisaastad jäävad taasiseseisvuse perioodi. Analüüs põhineb esindusliku elanikkonnaküsitluse „Mina. Maailm. Meedia” 2002. ja 2011. aasta andmetel, mis võimaldavad kirjeldada nooremaid põlvkondi vanemate taustal ning jälgida meediakasutuse dünaamikat peaaegu kümnendi jooksul. Lähtudes mitmemõõtmelisest kultuurilisest vaatest digitaalsele kihistumisele ja meediapõlvkondadele uurib ettekanne, kuidas Eesti noored paigutuvad vanemate põlvkondade suhtes sotsio-kultuurilisele väljale, ning vaeb, kuivõrd õigustavad struktuursed versus elustiili ja habitusega seotud meediakasutuse näitajad noorte konstrueerimist „digitaalse põlvkonnana”. Tulemused, eriti uue meedia kasutuse struktuurne iseloomustus, lubavad väita, et vanemate earühmade taustal on noorte nimetamine „digitaalseks põlvkonnaks” pigem õigustatud. Samas jäävad „digitaalse põlvkonna” piirid ähmaseks, ulatudes mõne näitaja kohaselt 1960ndate lõpus sündinuteni. Ühe põhijäreldusena sedastab ettekanne, et meedia rolli „põlvkonnastumises” (põlvkondliku identiteedi ja eneseteadvuse kujundamises) tasub näha diakroonse kultuurilise protsessina – antud juhul meediapõlvkondade digitaliseerumisena, mis avaldub kõige tugevamini aastatel 1982–1996 sündinute puhul.

PEREKOND VANANEVAS ÜHISKONNAS

Töörühma juht: **Kairi Kasearu**, TÜ ühiskonnateaduste instituudi teadur

SESSIOON II

Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–204

Marek Sammul ja Uku Varblane „Kui palju maksab lapse kasvatamine?“

Eestis elas 2012. aastal üle 18% lastest suhtelises vaesuses ning ligi 10% absoluutses vaesuses. Pere rahalised võimalused mõjutavad otseselt laste heaolu ning on seotud ka sündivusega. Üheselt ilmestab seda sündivuse järsk langus majandussurutise ajal. Madalat sündivust on juba aastaid peetud üheks olulisemaks probleemiks Eestis. Ent kui sündimuse vähenemine on tõesti seotud leibkonna majandusliku olukorraga, on hädatarvilik teada, kui suur lapse reaalne ülalpidamiskulu tänapäeva Eestis on. See võimaldaks täpsemini kujundada erinevaid otseseid ja kaudseid toetusmeetmeid, millega sündivust toetada. Eestis on lapse ülalpidamiskulu erinevate meetoditega hinnatud 2004. ja 2008. aastal. Maailmas on kasutusel mitmesuguseid erinevaid lapse ülalpidamiskulu hindamise viise. Me selgitame erinevate meetodite rakendatavust Eestis, tutvustame nii leibkonna tuludel kui kuludel põhinevat lapse ülalpidamiskulude hindamise meetodikat ja lapse ülalpidamiskulu suurust tänapäeva Eestis leibkonna eelarve uuringu andmetel. Lapse ülalpidamiskulude jaotus erinevate kuluarvartiklite vahel selgitab lapsevanemate valikuid laste kasvatamisel. Me tutvustame lapse ülalpidamiskulude struktuuri ja peamisi kululiike ning näitame, kuidas majanduslik võimekus on seotud planeeritud laste arvuga peres. Viimase suurendamine on omakorda võtmetähtsusega positiivse iibe saavutamiseks.

Leen Rahn, Allan Puur ja Luule Sakkeus; Martin Klesment „Kooselu moodustamine ja lagunemine Eesti välispäritolu rahvastiku hulgas“

Ettekandes tutvustatakse Eesti Demograafia Instituudi uuringut, mille eesmärk on võrrelda kooselude moodustamist ja lagunemist Eesti välispäritolu rahvastiku hulgas. Uuringus kasutatakse Eesti Pere- ja Sündimusuuringu esimese (1994/1997) ja teise laine (2004/2005) kombineeritud andmestikku. Koondvalimi suuruseks on 10 031 (sh 3 184 välispäritolu) naist ja 5 327 (sh 1 617 välispäritolu) meest, kes on sündinud vahemikus 1924–1983. Meetodika osas tuginetakse sündmusloolisele regressioonanalüüsile. Tulemustest selgub, et teise demograafilise üleminekuga seonduvad uued kooselu mustrid on välispäritolu rahvastiku hulgas vähem levinud kui Eesti põlisrahvastiku hulgas. Suurimad erinevused ilmnevad kooselu moodustamise viisides (vabaabielu vs abielu) ning vabaabielu püsivuse osas. Samas kooselu lagunemise intensiivsuses süstemaalilisi erinevusi välispäritolu- ja põlisrahvastiku vahel ei avaldu. Välispäritolu rahvastiku küllalt aeglast integratsiooni Eesti ühiskonda peegeldab asjaolu, et

olulisi erinevusi esimese ja teise põlvkonna vahel ei avaldu. Saadud tulemused toetavad sotsialiseerumise hüpoteesi ning rõhutavad nii sihtmaa kui päritolumaa kontekstist tulenevate mõjude olulisust. Uuring viidi läbi Euroopa Liidu 7. raamprogrammi projekti „FamiliesAndSocieties” raames.

Kadri Raid „Kuidas meist sai perekond...”

Aja jooksul ühiskonnas toimud demograafilised ja väärtushoiakulised muutused on avaldanud mõju viisile, kuidas perekondi luuakse. On paare, kes järgivad traditsioonilist teed ning abielluvad enne laste saamist. Samas kui teised lükkavad abiellumist edasi ja otsustavad enne selle sammu astumist saada lapse(d). Mõlemal juhul ollakse lõpuks abielus ning kasvatatakse ühiseid lapsi, kuid tee, kuidas selleni on jõutud, on erinev. Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada, millised asjaolud on saanud määravaks abielupõhiste perede kujunemisel. Selleks intervjueerisin kuut paari ning lähtuvalt muutunud abielukäitumisest kaasasin nii traditsioonilise kui ka modernse pereloo viisi esindajad. Keskendusin eelkõige sellele, kuidas nad ise enda tehtud valikuid tagantjäreli selgitavad ja põhjendavad. Uurimuse tulemused näitasid, et perekonnalugude kujunemisel mängivad tähtsat rolli väärtushinnangud ja kindla tulevikunägemuse olemasolu. Sellest lähtuvalt mõtestasid erinevat pereloomemustrit järginud paarid ka perekonda erinevalt. Traditsioonilist teed järginud paarid tõdesid, et neist sai perekond abielludes. Samas kui modernsed paarid, leidsid et perekond sai loodud koos lapse sünniga. Seda kinnitab ka asjaolu, et kuigi läbitud elusündmus, mis tegi paarist perekonna oli erinev, tõi see esile sarnased emotsioonid. Tõdeti, et suurenes kindlustunne, vastutus ja samuti hakati enda suhet tajuma teisiti kui varem. Kuigi paaridest sai perekond läbi erineva elusündmuse liiguti kohe peale esimese sammu astumist edasi. See aga näitab, et lapsesaamine ja abiellumine on omavahel siiski võrdlemisi tugevalt seotud. Värskest loodud perekonnast tundus midagi justkui puudu olevat ning see sai täiuslikuks alles siis kui paar oli abielus ja kasvas ühiseid lapsi.

Kadri Rootalu ja Kairi Kasearu „Hoiakud abielulahutuste suhtes ja nende edasikandumine Eestis”

Ettekandes vaadatakse hoiakuid abielulahutuste suhtes kahes põlvkonnas Eestis uuringu „Lapse väärtus ja põlvkondadevahelised suhted” (2009) andmetel. Vaatluse all on teismelised lapsed vanuses 14–17 aastat ja nende emad. Ettekandes keskendatakse kahele peamisele uurimisküsimusele. Esiteks selgitatakse välja, kas hoiakud lahutuste suhtes kanduvad edasi ühelt põlvkonnalt teisele. Teiseks uuritakse, kas laste hoiakud lahutuse suhtes on erinevad lahutatud ja mittelahutatud vanematega peredest pärit lastel. Tulemused näitavad, et hoiakud lahutuste suhtes kanduvad edasi emadelt tütardele, kuid mitte poegadele. Hoiakute edasikandumine on tugevam peredes, kus ka emade mõju laste pereloomelistele kavatsustele on tugevam. Ema mõjul lapse hoiakutele on ka teatav koosmõju vanemate lahutusega: vanemate

lahtsus suurendab tolerantsust abielulahutuste suhtes üldiselt peredes, kus vanemate ja laste suhted on head ning vähendab peredes, kus suhted ei ole head. See viitab võimalusele, et lahutuse edasikandumise mehhanismiks pole niivõrd vanemate rollimudel, vaid pigem antakse hoiakuid edasi suhtluse käigus.

LAPSED TÄNASES EESTIS – VÕITJAD VÕI KAOTAJAD?

Töörühma juhid: **Dagmar Kutsar**, TÜ ühiskonnateaduste instituudi dotsent,
Kairi Talves, TÜ sotsioloogia doktorant

SESSIOON III

Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–204

Valter Parve. „Riskilaps või riskipere?“

Riskilaps või riskipere? Võimalikult varase sekkumise ja tõhusama abi nimel on oluline nihutada raskuspunkt tagajärjel (riskilaps) põhjustele: riskipere, riskiKOV; riskiriik ja riskiasutus. Neist iga puhul saab välja tuua rea spetsiifilisi indikaatoreid, mille ilmnemisel võib prognoosida kahju lapse arengule. Nii näiteks on lapse paigutamine õpilaskodusse kindel märk vajadusest senisest enam edendada pere kasvatuslikku suutlikkust toetamaks õpilaskodu poolt tehtavaid pingutusi noore iseseisvaks eluks ettevalmistamisel. Või kohaliku omavalitsuse puhul näiteks lastekaitse ülesannete täitmise delegeerimine isikule, kellel puudub selleks vajalik ettevalmistus või ressurss. Terminit „riskiriik“ on põhjust kasutada näiteks siis, kui puuduvad uurinud/analüüsid asendushooldusel üleskasvanute iseseisvas elus toimetuleku kohta. Riskiasutus on näiteks kauplus, kust noored kergemini mõnuaineid kätte saavad või asenduskodu, mis ei loo võimalusi eluks vajalike oskuste omandamiseks. Kokku võib nimetatud nelja riskiallika peale loetleda ligi 40 indikaatorit ja nende alusel planeeritav/osutatav sekkumine peaks tõstma sekkumise tõhusust ning kahandama selle hinda. Ülikalli ja kahaneva inimvara hoidmise võimalused väärivad arutamist.

Andra Reinomägi „Lapse heaolu kirjeldamise võimalused lastestatistika peavoolustamise kaudu“

Laste heaolu on ühiskonna ja rahvusvaheliste organisatsioonide tähelepanu all, kuid sageli jääb heaolust rääkides õhku küsimus, kuidas heaolu mõista ja mida selle all käsitleda ning kuidas seda teha laste puhul. 2014. aastal Statistikaameti poolt väljantud ja erinevate autorite koostöös koostatud Lapse heaolu mõõtmise käsitus

vaatleb erinevaid heaolu kirjeldamise võimalusi, analüüsib tänaseid Eesti ja rahvusvahelisi praktikaid lapse heaolu mõõtmisel ning pakub välja mudeli laste heaolu kirjeldamiseks Eestis. Ühtlasi annab väljapakutud mudel võimaluse hinnata täna laste kohta käivate andmete olemasolu ja kättesaadavust ning parandada edaspidi lastega seotud statistikat, muutes seeläbi lastega seotud statistika peavoolustatistika loomulikuks osaks. Ettekanne tutvustab lapse heaolu mõõtmise käsitluse mudelit, heaolu mõõtmise erinevaid käsitlusi ja nendega seonduvaid probleeme, toob välja heaolu seotuse lapse õigustega ning kirjeldab tänast andmete kättesaadavuse seisut, tuleviku eesmärges lastestatistika peavoolustamisel ning annab põgusa ülevaate kõnealuse mudeli rakendusvõimalustest ja edasisest arendusvajadusest.

Merle Linno ja Judit Strömpl „Lapse heaolu, lastekaitse, lapse parimad huvid ja lapse positsioon Eesti ühiskonnas lastekaitseaduse eelnõu alusel”

Etteandes analüüsime lastekaitseaduse (LKS) eelnõu teksti ning selles esitatud sõnumeid lapse ja tema vanemate käsitlemisest tänases Eestis. Lastekaitseaduse missioon ja ambitsioon on lai, pealkirjaga luuakse pilt kõiki lapsi haaravast seadusest. Oma etteandes otsime vastuseid küsimustele: Kes on praeguse LKSi eelnõu subjekt ja kas seadus kaitseb kõiki lapsi igas elukeskkonnas? Missugune roll on antud vanematele ja perekonnale? Kas seadus kaitseb ka peresid või ainult lapsi? Kuidas määratleb LKSi eelnõu laste ja perede kui sotsiaalse grupi positsiooni ühiskonnas laiemalt? Mida tähendab lapse parima huvi tagamine LKS mõistes? Seaduse lai missioon kõigi laste heaolu tagamiseks kitsendatakse juba eelnõu sissejuhatava lühikokkuvõtte lõpuosas rõhutades eraldi lapsi, kelle tervis ja heaolu on ohus põlistades niimoodi kehtivale süsteemile omast suunatust teatud kitsale ringile, nn riskis elavatele lastele ja peredele. Seaduse esimeste sätetega määratletakse seaduse suunatus lastekaitse korraldamisele ja sellega seotud spetsialistidele. Ja nii ka jääb: seaduses praktiliselt puuduvad sätted, mis käsitleksid last ja tema vanemaid. Eraldi teemana tõusetub lapse parimast huvist lähtumise tõlgendamine, mis LKS eelnõu seletuskirjas antud selgituse kohaselt on kitsalt lapse arvamuse ärakuulamine, jättes kõrvale lapse teised õigused, mille tagamiseks tegelikult saavutatakse lapse parimast huvist lähtumine.

SESSIOON IV

Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–204

Andra Reinomägi „Hoiakud laste kaasamise suhtes ja lapse kuvand Eestis laste endi ja täiskasvanute perspektiivist vaadates”

ÜRO lapse õiguste konventsioonis toodud lapse õigused võib jagada kolmeks (ingl. k 3P: *provision, protection, participation*, vt nt Taylor jt 2001): hoolitsusega seotud

õigused (õigus tervisele, haridusele, perekonnale, puhkusele jne); kaitsega seotud õigused (õigus olla kaitstud diskrimineerimise, ebaõiglase kohtlemise, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise jne eest); osalemisega seotud õigused (nt õigus avaldada arvamust, olla kaasatud jne). Kaasaja lapsepõlvesotsioloogilised käsitlused (Qvortrup 2005; Ben-Arieh 2008; Casas 2011) pööravad viimasele õigustegrupile, lapse rollile ja teda puudutavates otsustes osalemisele suurt tähelepanu, mida peab oluliseks ka lapse õiguste konventsioon. Ettekanne toob välja laste suhtes valitsevad hoiakud ja kuvandid Eestis nii laste endi kui täiskasvanute hulgas ja nendevahelised dihhotoomiad, analüüsib kuvandite seoseid valmisolekuga lapsi erinevatel tasanditel (kodu ja perekond, kool, ühiskond) kaasata kõrvutades seda laste endi hinnangutega oma osalemisvõimalustele ning iseloomustab eeltoodu võimalikke mõjusid lapse õiguste tagamisele Eestis. Ettekande aluseks on Eestis 2012. aastal läbi viidud Lapse õiguste ja vanemluse monitooringu andmed.

Viited:

- 1 Taylor, N., Smith, A. B, Nairn, K. (2001). Rights Important to Young People: Secondary Student and Staff Perspectives. – The International Journal of Children's Rights, Vol 9, No 2, pp. 137–156.
- 2 Qvortrup, J. (2005). Varieties of Childhood. – Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture. / Ed. J. Qvortrup. London: Palgrave Macmillan, pp. 1–20.
- 3 Ben-Arieh, A. (2008). The Child Indicators Movement: Past, Present and Future. – Child Indicators Research, Vol 1, No 1, pp. 3–16.
- 4 Casas, F. (2011). Subjective Social Indicators and Child and Adolescent Well-Being. – Child Indicators Research, Vol 4, No 4, pp. 555–575.

Kairi Talves ja Dagmar Kutsar „Elan ükski, sest vanemad on Soomes tööl! Tööränne ja selle mõju laste heaolule Eestis”

Alates 2010. aastast on Eestis järsult suurenenud välismaale tööle ja elama siirduvate inimeste arv. Eesti Statistikaameti andmetel suurenes 2012. aastal võrreldes eelmise aastaga väljarändajate arv ligi kaks korda, kusjuures tegemist on teadaoleva ehk registreeritud väljarändega, mis allikate hinnangul moodustab vaid ligikaudu 45% koguväljarändest. Sealhulgas moodustavad suure hulga väljarändajatest ka lähiriikides (kõige enam Soomes) töökäijad, kelle side Eestiga ei katke ja kes regulaarselt liiguvad kahe riigi vahel. Sellise rände puhul pere olemasolul jääb väljarändaja pere enamasti Eestisse ja laste olemasolul jäävad ka lapsed sageli Eestisse (paraku ka juhtudel, kui mõlemad vanemad käivad tööl välisriigis). Sellega seoses on vähe uuritud, missugune mõju on ema või isa välismaale tööle/elama siirdumisel siia mahajäävatele teistele pereliikmetele sh lastele. 2013/2014 sügystalvel viidi Eestis esmakordselt läbi Jacobs Foundation'i poolt rahastatud rahvusvaheline laste heaolu uuring (uuringu veebileht <http://childrensworlds.org/>), kus osales 3000 last üle Eesti. Nimeetatud uuring on esimene omataoline Eestis, kus laste heaolu ja igapäevaelu puudutavate teemade osas küsitletakse ainult lapsi endid. Käesolev ettekanne esitleb nimeta-

tud uuringul põhinevaid esmaseid tulemusi. Ettekanne keskendub lastele, kes elavad Eestis, kuid kelle üks või mõlemad vanemad töötavad regulaarselt välismaal. Ettekandes on vaadatud, kuidas vanema(te) eemalolek mõjutab lapse psühholoogilist ja sotsiaalset heaolu: tema suhteid koolis ja kodus, igapäevast toimetulekut ja eluga rahulolu.

Kadri Soo „Seksuaalse sisuga sõnumite saamise kogemused Eesti teismeliste hulgas”

Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada internetis seksuaalse sisuga sõnumite saamise kogemused ning internetiohtude tunnetamine Eesti teismeliste hulgas. Täpsemalt analüüsin, kuidas teismelised tõlgendavad seksuaalse alatooniga sõnumeid ja lähenemiskatseid ning kuidas nad selliste olukordadega toime tulevad. Empiirilise materjalina kasutan ROBERT projekti (Kolpakova 2012) raames tehtud fookusrühma intervjuusid institutsioonides elavate ja n.ö tavaliste noortega. Intervjuudest selgus, et (inglise keelt kõnelevate) võõraste inimeste sõbrakutsete ja (seksuaalselt) ahvatlevate sõnumite saamine on üsna tavapärane nähtus, eriti tüdrukute hulgas. Teismelised ei nimetanud võõraste lähenemiskatseid otseselt ohtlikeks, kuid tunnetasid eelkõige seksuaalse alatooniga sõnumeid tüütute ja ebameeldivatena. Intervjuudest ilmnes võõraste erinev lähenemistaktika, millest sõltus viis, kuidas noored lähenemisele reageerisid. Kohene noore meelitamine ja seksuaalne ahvatlemine päädis reeglina sõnumi kustutamise ja saatja blokeerimisega. Neutraalses stiilis sõnumitele vastati meelsamini. Uudishimu ja põnevus olid noortele ajendiks internetis võõra inimese sõbrakutset vastu võtta ja kirjale vastata. Võõraga suhtlemine oli noortele kui mäng, mis võimaldas panna ennast proovile ning kombata ohu piire. Noorte sõnul tasub võõraga suhelda seni, kuni see tundub turvaline. Uuritavatele oli omane asetada ohtlike situatsioonide kogemise võimalikkus endast (ja enda tutvusringkonnast) väljapoole. Enda käitumist pidasid noored vähem riskantseks kui teise noore samalaadset käitumist. Samuti nägid nad end enam teadlikuna internetiohtudest ja pädevana probleemseid olukordi ennetama kui teisi noori.

VI. IDENTITEET JA RAHVUSSUHTED

Töörühma juhid: **Kristina Kallas**, Balti Uuringute Instituut, **Kristjan Kaldur**, Balti Uuringute Instituut, **Tiit Tammaru**, TÜ inimgeograafia ja regionaalplaneerimise professor, **Ellu Saar**, TLÜ rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi professor

SESSIOON I

Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–306

Rein Ahas ja Siiri Silm „Etniline segregatsioon väljaspool elu- ja töökoha piirkonda toimuvus ruumikasutuses”

Enamus uuringuid, mis käsitlevad etnilist segregatsiooni inimeste ruumilises käitumises, on keskendunud elukohapõhisele segregatsioonile. Samas on elukoht vaid üks osa inimese tegevusruumist. Väljaspool elukohta ning igapäevast rutiini toimuv ruumikasutus on vähem piiratud peegeldades seetõttu paremini inimeste eelistusi ning sotsiaalset identiteeti, sh kultuurilisi eelistusi ning ka erinevusi. Ettekande eesmärk on tuua välja etnilised erinevused väljaspool elu- ja töökoha piirkonda toimuvus ruumikasutuses. Keskendutud on ruumikasutuse ulatusele ning sihtkohtadele. Andmetena on kasutatud 6250 Tallinnas elava eestlase ja 6250 venekeelse inimese ühe aasta (jaanuar kuni detsember 2010) mobiiltelefoni positsioneerimise andmeid. Analüüs näitas, et eestlaste ja venekeelsete inimeste väljaspool elu- ja töökoha piirkondi toimuv ruumikasutus on erinev. Suurimad erinevused kahe rahvastiku rühma vahel tulevad esile Eestis väljaspool respondentide kodulinna Tallinna, kus venekeelsed inimesed külastavad 45% vähem erinevaid piirkondi kui eestlased. Venekeelsed inimesed külastavad eelkõige venekeelsete elanikega asustatud piirkondi, eestlased aga paljusid erinevaid piirkondi kogu Eestis. Välismaal külastavad venekeelsed inimesed vähem erinevaid riike ning neil on 3,6 korda suurem tõenäosus külastada endisi Nõukogude Liidu riike kui eestlastel. Kodulinnas Tallinnas on eestlastel ja venekeelsetel inimestel ruumikasutuses vähem erinevusi. Uuringu tulemuste põhjal võib järeldada, et etnilised erinevused on vähem olulised igapäevases ruumikasutuses ning tulevad rohkem esile pikemate reise puhul.

Kristiina Kamenik ja Tiit Tammaru „Vaba aja tegevuste etniline segmentatsioon Eestis”

Mitme-rahvuselistes ühiskondades on erinevates elusfäärides esinevad erinevused rahvusrühmade vahel endiselt oluline uurimisteema. Kui eluasemete-, tööturu- ning haridussfääris toimuvatele segregatsiooni ja segmentatsiooni protsessidele on pikka aega tähelepanu pööratud, siis vaba aja veetmises esinevad erinevused on suhteliselt uudne uurimisvaldkond. Samas on just vaba aeg oma vabatahtliku loomu poolest

suurepärane keskkond rahvusrühmade vahelise kontakti tekkeks ning osalemine näiteks kultuuri- või meelelahutusüritustel võib inimesed välja tuua oma tavapärastest rahvuslikest võrgustikest ning seega vähendada rahvuspõhist erinevust ühiskonnas. Käesoleva ettekande eesmärgiks on leida uusi vaatenurki struktuursele integratsioonile läbi vaba aja tegevuste etniliste erinevuste analüüsi. Selleks oleme kasutanud Eesti Statistikaameti poolt 2000. ja 2010.a läbi viidud Ajakasutuse Uuringu andmestikku, millest uuritavaks tunnuseks on valitud see, kas isik on osalenud viimase aasta jooksul teatud vaba aja tegevuses või mitte. Uuritavateks tegevusteks on erinevatel kultuuriüritustel osalemine, meelelahutustegevustes osalemine, looduses aja veetmine ning spordiga tegelemine. Analüüsist selgus, et venelased osalevad väiksema tõenäosusega kui eestlased pea kõigis vaba aja tegevustes, kuid samuti on olulised teised isikutunnused. Tavaliselt seletatakse vaba aja kasutuse rahvuserinevusi sotsiaalmajandusliku staatuse ja eelistuste erinevusega. Meie tulemused näitavad, et vaba aja veetmise rahvuserinevuste põhjusi peaks Eestis otsima kas eelistustest või ka piirangutest (näiteks eestikeelseid teatreid on rohkem kui venekeelseid), mitte niivõrd eestlaste ja venelaste sotsiaalmajandusliku staatuse erinevustest.

**Marianne Leppik ja Triin Vihalemm „Praktilised võrgustikud ning „veidrad“
udised: uusimmigrantide meediakasutus Eestis”**

Küberryum on aina enam üheks olulisemaks mobiilsuse tõuketeguriks. Interneti de-territorialiseerunud olemus võimaldab hoolimata geograafilisest asukohast pidevat kommunikatsiooni ning meediatarbimist. See omakorda tähendab, et sotsiaalsed suhted ei ole enam sõltuvad ruumilisest kohalolust ning migrantide kohanemisprotsessis mängib lisaks füüsilisele suhtlusele olulist rolli ka virtuaalne. See, kuidas sisserännanud end ruumiliselt määratlevad ning uues asukohariigis kohanevad, sõltub paljuski nende sotsiaalkultuurilistest ressurssidest ning varasemast elukogemusest (Andersson, 2013). Uurimuses püüame välja selgitada, kuidas viimase viie aasta jooksul Eestisse sisserännanute meediatarbimine mõjutab nende kohanemist ning kujundab identiteeti, ja vastupidi – kuidas nende kohanemine mõjutab meediapraktikaid. Püüame leida vastused kahele peamisele küsimusele: 1) Millised meediapraktikad milliseid identiteete toetavad? 2) Milline on sisserännanute kultuuriline kuulusus? Uurimuse tarbeks viidi Ukrainast ja Venemaalt sisserännanutega läbi süvaintervjuud ning analüüsiti nende meediapäevikuid. Viimastes kirjeldasid informandid kahenädalase perioodi vältel vabas vormis oma massimeedia tarbimist. Sarnaselt teistele autoritele (nt Hepp jt, 2011; Ben-David, 2012) leidsime, et „persoonalne uus meedia“ mängib uusimmigrantide elus olulisemat rolli kui traditsiooniline „suur“ meedia. Aset leidsid nii re- kui ka de-territorialiseerumise protsessid: võrgustikel põhinev meediakasutus toetas rahvusteülest kuuluvustunnet, de-territorialiseerumine avaldus poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete uudiste tõlgendamisel. Rahvusvaheline, kolmandate osapoolte arvamus arvestav meediapraktika toetas aga universaalset ning ekstraterritoriaalset identiteeti.

Viited:

- Andersson, M. (2013). Multi-contextual lives: Transnational identifications under mediated conditions. *European Journal of Cultural Studies*, 16(4): 387–404
- Ben-David, A. (2012). The Palestinian diaspora on the Web: Between de-territorialization and re-territorialization. *Social Science Information*, 51(4): 459–474.
- Hepp, A., Bozdag, C. & L. Suna. (2011). Cultural identity and communicative connectivity in diasporas: Origin-, ethno and world-oriented migrants. http://citation.allacademic.com/meta/p488397_index.html

SESSIOON II

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–306

Kadi Mägi ja Kadri Leetmaa „Elukohasegregatsiooni seos rahvusrühmade rände sihtkohtadega perioodil 2000–2011 Tallinna näite”

Antud uurimuse eesmärgiks oli selgitada etnilise elukohasegregatsiooni mõju rahvusrühmade elukohavalikute sihtkohtadele. Analüüsiti 2000. aastal Tallinnas elanud eesti- ja vene emakeelega rahvastikku, kelle elukoht muutus linnasiseselt, Tallinna linnaregiooni siseselt või Eesti siseselt perioodil 2000–2011. Peamised uurimisküsimused olid järgnevad: kuidas elamine erineva immigrantrahvastiku osatähtsusega linnakeskkonnas mõjutab rahvusrühmade edasisi rändevalikuid linnasisese elukohamuutuse, eeslinnastumise ja vastulinnastumise käigus. Kas elukohavahetuse käigus jääb inimese elukeskkonna rahvuslik koosseis sarnaseks eelmise elukohaga või on ränne rahvusrühmasid sulandav protsess? Tulemustest selgus, et elukohasegregatsiooni mõju rändele oli oluline mõlema rahvusrühma puhul. Eestlased lahkusid sagedamini kõrge mitte-eestlaste osakaaluga linnakeskkonnast, venekeelne elanikkond peaaegu võrdselt nii madala kui ka kõrge mitte-eestlaste osakaaluga naabruskondadest. Eestlaste rände sihtkohad hajusid üle Eesti, samal ajal kui venekeelse elanikkonna sihtkohad pealinnast lahkudes olid palju enam kontsentreeritud. Tallinnast väljarännet võiks suuresti pidada rahvusrühmasid sulandavaks protsessiks, sest enamasti on Tallinnast väljaspool venekeelse elanikkonna osatähtsus väiksem. Samas toimub rahvusrühmade sulandumine rände mõjul sammhaaval, sest Tallinnast lahkudes suundusid vähemused ikkagi suures osas piirkondadesse, kus venekeelse elanikkonna osatähtsus oli suhteliselt kõrgem. Töös kasutatakse 2000. ja 2011. aasta Eesti rahvaloenduse ühendatud individuaalandmestikku.

Maarja Siiner „Keelepoliitikast demokratiseerumise võtmes”

Miks ei seadnud reformierakond viimastel KOV üles oma kandidaate Narvas? Ja miks on vene õppekeelega koolide saatusest kujunenud vägikaikavedu Keskerakonna ja valitsusparteide vahel? Nendele teemadele seletuse otsimine keelepoliitikast võib esmapilgul tunduda meelvaldsena, kuid on seotud ametliku keelepoliitika diskursuse

liiga kitsa fookusega, mille alusel on keelepoliitika eesmärk eesti keele staatuse ja normi kaitse. Rahvusvahelistes keelepoliitika uuringutes interdistsiplinaarne lähene mine juba standardiks kujunenud, võimaldades vaadelda keelepoliitika seotust ühiskonnas toimivate ja ressurse ning agentsust jaotavate demokratiseerumis- ja detsentraliseerumisprotsessidega. Kuigi ka Eestis sai keeleseadus (koos rea teiste seadustega) omal ajal vastu võeti eesmärgiga, et see toimiks ühiskonda normaliseeriva hoovana, on see, ühiskonda korraldav funktsioon tänaseks varjule jäänud. Üritan seda seost oma ettekandes taas päevavalgele tuua, demonstreerides keelepoliitika (keeleseaduse) seotust rea teiste poliitiliste valdkondadega nagu hariduspoliitika ja haldusreform. Minu analüüsi keskmes on arusaam keelepoliitikast kui mitmetasandilisest ja mitmetahksest protsessist, mida kujundavad sotsiaalsed struktureerimisprotsessid ja erinevate sotsiaalsete tegijate agentsus. Toon oma väidete illustreerimiseks ka näiteid Põhjamaadest, kus detsentraliseerumine, ehk ülesannete ja ressursside jaotus on oluline osa näiteks haridus- ja integratsioonipoliitika teemalistest aruteludest.

Triin Roosalu ja Maaris Raudsepp „Postsovjetlik euroopa identiteet: kaasamine ja välistamine Läänemere ääres“

EL liikmesriikide kodanikud peavad jätkuvalt mõtestama Euroopa identiteeti. Kui EL-15 kodanikud on sellega kohanenud sammhaaval, siis uute jaoks käis *acquis communautaire* ülevõtmine kiirustades ning sisemise valmiduse kujunemisele ei jäänud piisavalt aega. Postsotsialistlikud riigid on siinkohal eriolukorras, soovides EL liikmelisuse saavutamise kinnitada oma riigi ja kodanike võrdväarsust teistega. Võib oletada, et eriti soovisid seda just postkoloniaalse taustaga riigid, mis kuulusid enne Jugoslaavia, Tšehhoslovakkia või NSVL koosseisu, ent just neil võib olla raskem toime tulla EL identiteedi ühendamise endise, kaasava impeeriumi-identiteedi ning praeguse, välistava rahvusriikliku identiteediga. Kuidas võiks see kogemus mõjutada rahvusidentiteetide kujunemist? See on meie ettekande põhiküsimus. Selle kontrollimiseks analüüsimme Läti ja Eesti elanikkonna rahvusidentiteete aastal 2013, 9 aastat pärast ELiga liitumist, võrreldes neid Rootsi ja Soome rahvusidentiteetidega aastal 2003, 8 aastat pärast nende liitumist ELiga. Ehkki kahe liitumise loogika, poliitiline kontekst ja sotsiaalmajanduslikud tingimused olid väga erinevad, on riigid geograafiliselt, ajalooliselt ja kultuuriliselt lähedased, nii et selline analüüs võimaldab EL sotsiaalkultuurilist geopoliitilist konteksti paremini mõista. Teisalt lubaks see võrrelda ELi teiste regionaalsete liitudega: kuidas erinevad EL ja USA identiteedid, või EL ja NSVL? Meie analüüs aitab neid debatte edasi arendada.

Maaris Raudsepp, Triin Roosalu, Margarita Kazjulja, Kadri Aavik, Pille Petersoo ja Larissa Kus „Stereotüübi ratsionaalsustüüp: kannatuse etnokultuuriline hierarhia Eestis“

Weber eristas instrumentaalset, väärtustepõhist, konventsionaalset ja afektiivset ratsionaalsust. Millisele ratsionaalsusele toetub sallimatus teatud ühiskonnagruppide suhtes? Kuidas seostub ühiskonnagruppide hierarhia autoriteedi /legitiimsuse tüüpidega – traditsiooniline, juriidiline, karismaatiline – ja millist anti-autoriteeti peegeldab vaenu tunnetamine teatud grupi suhtes? Empiirilised andmed põhinevad elanikkonnaküsitluse „Rahvus, sallivus ja võrdne kohtlemine Eestis 2013“ tulemustel. Ettekandes kirjeldatakse etnokultuuriliste gruppide hierarhiat selle alusel, kuivõrd tajutakse nende suhtes vaenuliku suhtumist koguvalimis ning eri gruppides. Otsitakse kujunenud hierarhiate tähendust, eriti aga vastust küsimusele, miks isegi sama hierarhia puhul erineb grupiti väite toetamismäär. Faktoranalüüsi tulemusel eristus neli tüüpi ohustatud grupe: esiteks eristuvad endise NSV Liidu aladelt sisserännanud inimesed, teiseks välimusest erinevad inimesed. Kolmanda ohustatud grupina nähakse Eestis põlistunud ja siin juba pikemaajaliselt elanud vähemusi, kelle sekka arvatakse ka mujalt Euroopa Liidust pärit inimesi, kes ei valda kohalikku keelt. Neljandasse ohustatute gruppi koonduvad ühelt poolt kohalikud – eestlased, setud, segaperede lapsed; ja teisalt kaugemalt välja-poolt ELi pärit sisserändajad. Ettekandes analüüsitakse, milliste hoiakute poolest erinevad omavahel inimesed, kes näevad ohtu üht või teist tüüpi gruppidele. Etnilise ebarõrdsuse põhjendamisel pörkuvad kaks vastandlikku ratsionaalsust: võrdse kohtlemise ideoloogia legitimeerib etnokultuurilist võrdsust, või siis tõlgendatakse EV põhiseaduse preambulit kui etnilist hierarhiat õigustavana. Küsitluse tulemus näitab, et nende ratsionaalsuste toetajad jagunevad eestikeelse enamuse seas võrdselt. Lähtume oma analüüsil Weberi ratsionaalsuse ning legitiimsuse tüpoloogiast.

SESSIOON III

Laupäev, 25. aprill 9.30–11.00, Lossi 36–204

Maarja Siiner „Keelepoliitikast demokratiseerumise võtmes“

Miks ei seadnud reformierakond viimastel KOV üles oma kandidaate Narvas? Ja miks on vene õppekeelegra koolide saatusest kujunenud vägikaikavedu Keskerakonna ja valitsusparteide vahel? Nendele teemadele seletuse otsimine keelepoliitikast võib esmapilgul tunduda meelvaldsena, kuid on seotud ametliku keelepoliitika diskursuse liiga kitsa fookusega, mille alusel on keelepoliitika eesmärk eesti keele staatuse ja normi kaitse. Rahvusvahelistes keelepoliitika uuringutes interdistsiplinaarne lähenemine juba standardiks kujunenud, võimaldades vaadelda keelepoliitika seotust ühiskonnas toimivate ja ressursse ning agentsust jaotavate demokratiseerumise- ja detsentraliseerumisprotsessidega. Kuigi ka Eestis sai keeleseadus (koos rea teiste seadustega) omal ajal vastu võeti eesmärgiga, et see toimiks ühiskonda normaliseeriva hoovana, on see, ühiskonda korraldav funktsioon tänaseks varjule jäänud. Üritan seda seost oma ettekandes taas päevavalgele tuua, demonstreerides keelepoliitika (keeleseaduse) seotust rea teiste poliitiliste valdkondadega nagu hariduspoliitika ja haldusreform. Minu analüüsi keskmes on arusaam keelepoliitikast kui mitmetasandilisest ja

mitmetahksest protsessist, mida kujundavad sotsiaalsed struktureerimisprotsessid ja erinevate sotsiaalsete tegijate agentsus. Toon oma väidete illustreerimiseks ka näiteid Põhjamaadest, kus detsentraliseerumine, ehk ülesannete ja ressursside jaotus on oluline osa näiteks haridus- ja integratsioonipoliitika teemalistest aruteludest.

Birgit Lüüs „Uussisserännanute kohanemisprotsessid: hetkeolukord ja väljakutsed“

Eesti rändepoliitika lähtekohaks on soodustada nende välismaalaste ajutist Eestis viibimist ning Eestisse elama asumist, kelle Eestis viibimine või elamine on kooskõlas avalike huvidega ja ära hoida nende välismaalaste Eestisse saabumine ning lõpetada nende Eestis viibimine, kes võivad olla ohuks avalikule korrale või riigi julgeolekule.

Lisaks riiki ajutiselt saabumise ja elama asumise korralduslikule poolele, on sisse-rändepoliitikaga lahutamatu seotud välismaalaste saabumisejärgne kohanemine. Proovides jätkata oma igapäevaelu ja toimetusi uues ühiskonnas, kus domineerivad päritoluriigist vähem või rohkem erinev väärtus-süsteem, tavad, kombed ning räägitakse teist keelt, kogeb inimene (akulturatiivset) stressi, mille avaldumisvormid on eelkõige psühholoogilised ning väljenduvad erinevates negatiivsetes tunnetes ning suhtlusbarjäärina (Ernits, 2013).

Kohanemisprotsessi võib iseloomustada, kui teadmiste ja oskuste omandamist, mis aitab uues keskkonnas stressiga toime tulla ning toimida elu-olu puudutavas sfääris (elukoha leidmine, kooli- ja lasteaiakohad, maksud, tervishoiu- ja sotsiaalteenused, keeleõppe võimalused jne), riigisfääris (ühiskonna korraldus, seadusandlus, riigi toimimispõhimõtted, teise riigi kodakondsusega isikute õigused ja kohustused, elamisloa ja elamisõigusega seonduv, jne) kui ka käitumuslikus sfääris (arusaam vastuvõtva ühiskonna alusväärtustest, kultuurilistest tavadest, esmatasandi keeleõpe jne).

Terviklik rändepoliitika arvestab nii valdkondade ootustega kui Eesti põhiseadus-korra ja arengu-eesmärkidega, samuti rändajate kaasamisega kohalikkusse ellu. On oluline, et sellesse panustaks nii avalik, era- kui kolmas sektor.

2014. aasta aprilli alguses tutvustas Siseministerium uuringut „*Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks*“, mille eesmärgiks oli soovitude saamine Eestile sobivaima rände tugisüsteemi loomiseks. Uuringu viis läbi Balti Uuringute Instituut koostöös HeiVäl Consultinguga ning see viidi läbi Riigikantselei tarkade otsuste fondi toel, mida rahastatakse Euroopa Sotsiaalfondist.

Uuringu käigus analüüsiti teiste riikide häid praktikaid, Eesti tööandjate, ülikoolide ja kolmanda sektori organisatsioonide võimekust ja valmisolekut erinevate teenuste pakkumisel rände tugisüsteemi raames ning välismaalaste kogemusi Eestis praegu pakutavate tugi- ja üldiste teenustega.

Ettekande autor vaatleb uuringu lõppjärelusi ning toob välja väljakutsed ja pla-neritud tegevused välismaalaste kohanemise toetamisel.

Viide

Hanna Ernits (2013). Immigrantide kohalike kommunikatsiooni kanalite loomist soodustavad ja raskendavad asjaolud Eestis. Magistritöö. Tartu Ülikool, Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.

VII. INIMENE JA HEAOLURIIK

Töörühma juhid: **Anu Toots**, TLU riigiteaduste Instituudi professor,
Mare Ainsaar, TÜ ühiskonnateaduste instituudi vanemteadur

SESSIOON I

Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–204

Kersti Kriisk „Kohalikes omavalitsustes osutatavad sotsiaalteenused: vajadus, piisavus ja regionaalne õppimine”

Healuriigis ei peaks isikule osutatavad sotsiaalteenused sõltuma elukohajärgsest kohalikust omavalitsusest vaid individuaalsest abivajadusest. Sotsiaalhoolekande seadus määratleb kohaliku omavalitsuse ühe ülesandena sotsiaalteenuste osutamise. Sotsiaalministeerium on välja töötanud 15 soovituslikku juhist kohalike omavalitsuste poolt osutavatele ja rahastatavatele sotsiaalteenustele. Samas puudub ülevaatlik statistika kohalike omavalitsuste poolt osutatavatest sotsiaalteenustest ja kuludest nendele. 2013. aastal viidi Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituudi doktorantide poolt läbi küsitlus 225 kohalikus omavalitsuses sotsiaalteenuste kohta. Küsitlus keskendus 18-le sotsiaalteenusele, mida kohalikud omavalitsused sotsiaalhoolekande seaduse alusel või sotsiaalministeeriumi soovituslike juhiste järgi peaksid osutama ja rahastama. Osutatavate sotsiaalteenuste arv ning sotsiaaltöötajate hinnangul sotsiaalteenuste vajadused sõltuvad, nagu eeldada võib, kohalike omavalitsuse suurusest. Samas seos osutatavate sotsiaalteenuste arvu ja sotsiaalse kaitse kulude vahel on peaaegu olematu. Uuringutulemuste põhjal võib täheldada, et teatud sotsiaalteenused on (eba)tüüpilisemad mõnedes maakondades. Samuti on täheldatav trend, et sama maakonna (regiooni) sotsiaaltöötajad hindavad teatud sotsiaalteenuste vajadust ja osutamise mahu piisavust sarnaselt. Teistest eristuvad teravamalt kaks maakonda: Ida-Virumaa ja Läänemaa. Sellist fenomeni võib nimetada regionaalseks õppimiseks ja sarnane fenomen oli täheldatav ka 2011. aastal läbiviidud kohalike omavalitsuste poolt eraldatavate sotsiaaltoetuste uurimuses. Eelpooltoodud seoseid ning regionaalse õppimise fenomene on võimalik selgitada erinevate sotsiaalsete, majanduslike ja poliitiliste faktorite kaudu.

Wouter de Tavernier „The concept of defamilisation explored: between norms and policies”

Since the publication of Esping-Andersen's decommodification theory in *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, many feminist scholars criticised it severely for its male-centred approach to social policy. In turn, they launched the concept of 'defamilisation'. Similar to decommodification, referring to policies aiming at decreasing dependence on the market, defamilisation captures the extent to which policies

manage to decrease dependence on the family. However, there is little agreement on the kind of policies the concept deals with. Both in social benefits and social services, we find explicit and implicit forms of familialism – the former assigning tasks explicitly to the family, while in the latter case policies are inexistent or insufficient to cover needs, thereby implicitly shifting responsibilities to the family (especially for those who cannot afford market-supplied insurances or services). Moreover, defamilisation is consistently measured in terms of policy outcomes, such as the childcare coverage rate. However, these outcomes are not only the result of the policies in place but also of norms. In this study, hence, we aim to explore the borders of defamilisation, elaborating possible measurements for the concept in its broadest sense, and linking them to norms. Very preliminary results show that, in countries with strongly familial norms, explicitly familialistic policies are in place. Implicitly familialistic policies, however, are rather the result of norms concerning societal redistribution. Moreover, we find that the level of familialism in policies generally coincides with the extent to which norms in these countries are familialistic. In the Anglo-Saxon world, however, we find defamilialism in policies is more limited than the level of familialism in the norms would suggest, indicating that ideas on societal redistribution may be more determinant in the policy choices in these countries than family norms.

Triin Lauri ja Kaire Pöder „Töötavad noored emad, hoitud ja koolitatud lapsed ning ohjeldatud ebavõrdsusprobleem – kolm ühes Euroopa kaasaegses perepoliitikas”

Uued sotsiaalsed riskid ja sotsiaalpoliitika sotsiaalse investeeringu ajastu on toonud perepoliitika heaoluriikide poliitikavalikute keskmesse. Kaasaegset perepoliitikat iseloomustab nii eesmärkide paljusus (panustada naiste tööhõivesse, laste arengusse kui ka ebavõrdsusprobleemide leevendamisse) kui ka mitmedimensionaalsus (seob nii tööturu-, haridus- kui ka sotsiaalpoliitikat). Me uurime perepoliitiliste valikute institutsionaalsete mustrite edukust soovitud tulemust e saavutamisel (sõltuv muutuja). Valitud meetod – kahe – etapiline häguskogumi meetodil baseeruv kvalitatiivne võrdlev analüüs (*two-step fuzzy – set QCA*), võimaldab, esiteks, perepoliitika edukust seletavate dimensioonide (sõltumatud muutujad) eristamist struktuuraseteks (ajalooline kontekst) ja institutsionaalseteks (poliitika valikud); ning teiseks, nende seletavate dimensioonide konfiguratsioonilist analüüsimist määratlemaks, millised dimensioonid ja millistes kombinatsioonides on olulised soovitud tulemuse esilekutsumiseks. Analüüsitulemuseks on, esiteks, soovitud perepoliitiliste eesmärkide saavutamist võimaldavad rajad. Need rajad moodustuvad võtmedimensioonide kombinatsioonidest ning me eeldame, et edutoovaid radu on mitu. Teiseks analüüsitulemuseks on perepoliitilist edu tagavate struktuurasete ja institutsionaalsete dimensioonide vastastikmõju analüüsimine määratledes institutsionaalsed kombinatsioonid, mis osutuvad edukateks vaid konkreetsele kombinatsioonile võimalusi loovas kontekstis. Kolmandaks analüüsitulemuseks on perepoliitiliste võtmedimensioonide konfiguratsioonilise põhjuslikkuse analüüs – erinevate seletavate dimen-

sioonide vajalikkus – ja piisavustingimused ning ulatus ja suund sõltuvad teiste kombinatsioonis olevate dimensioonide väärtustest. Seega, on tegemist süsteemi tasemel empiirilise analüüsiga, mis võimaldab kvantitatiivse ja kvalitatiivse info ühildamist ning mille andmeallikateks on nii teoreetiline kui ka empiiriline perepoliitiline kirjandus. Nende põhjal määratletakse kaasaegse perepoliitika struktuuralsed ning institutsionaalsed võtmedimensioonid ning oodatav poliitika tulem, mis on analüüsi aluseks.

VIII. INSTITUTIONAALSED SEKKUMISED JA SOTSIAALNE MÕJU

Töörühma juhid: **Triin Vihalemm**, TÜ kommunikatsiooniuuringute professor,
Margit Keller, TÜ sotsiaalse kommunikatsiooni vanemteadur

SESSIOON I

Laupäev 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–205

Riina Raudne „Kui institutsioonid ei sekku: Joome poole vähem!”

2013. aasta suvel alanud eestkostekampaania ja liikumise „Joome poole vähem“ (JPV) eesmärk on toetada mõjusat alkoholipoliitika reformi alkoholi kahjude vähendamiseks Eestis. Teavituse sisu põhineb põhjalikul kvalitatiivsel analüüsil Tallinnas tööl käivate eesti keelt kõnelevate taiskasvanute tunnetusest alkoholi rolli kohta eesti elus. JPV käsitleb eesti alkoholikultuuri pika aja jooksul kujunenud hegemoniana kui diskursiivse kontrolli olukorrana, kus grupid, kes *status quo* käes kõige enam kannatavad (nt mehed, kes alkoholi tõttu vara surevad), kaitsevad seda olukorda osana normaalsusest ja vastandavad end muutustele. Olles kaardistanud kommunikatiivsed mehhanismid ja huvid, mis alkoholi normaliseerimist ja purju joomise kesksust kaasaegses Eesti elukorralduses edasi viivad ja elus hoiavad ning sellele toetavaid poliitikaid kujundavad, püüab kampaania oportunistlikult leida viise tösta elanikkonna kriitilist teadvust ning kujundada uut konsensust alkoholipoliitika reformi vajalikkusest järk-järgulise strateegilise kommunikatsiooni abil. Nimme meditsiinilistest määratlustest hoiduv kommunikatsioon planeerib ükshaaval seoseid näidates ja kriitilise analüüsi abil alkoholist lahti siduda Eestis olulised narratiivid-vabadus ja iseolemine, isamaalisus, mehelikkus, naiselikkus, alkoholitööstus kui kultuuri suurtoetaja. Seni väga väheste vahenditega planeeritud kampaania on kommunikatsioonivahenditena kasutanud väikestele gruppidele ja otsusetegijatele suunatud seminare ja vestlusi, Facebooki, arvamused artikleid, *outdoor*-postreid, kleebeid tanklate tualettides ja meestekliinikutes arstidelt patsientidele jagatavaid lende. Kampaania tulemuslikkuse peamiseks mõõdupuuks on sisulised poliitikamuutused alkoholitarvitamise vähendamiseks ja alkoholi tarvitamise vähenemine inimese kohta aastas. Alaeesmärkideks on kaks normimuutust: tolerantsuse vähenemine alaealiste alkoholitarvitamise suhtes ning tolerantsuse vähenemine purju joomise suhtes.

Tiina Merkuljeva ja Signe Vesso „Lastekaitsetöötajate professionaalsuse ja tööalase toimetuleku toetamine järjepideva töönõustamise kaudu”

Viimased 20 aastat on näidanud, et suuresti vaid tagajärgedega tegelemine laste ja peredega seondunult ei ole jätkusuutlik. Seetõttu on uue laste- ja perepoliitika (2012–2020) keskmeks ennetuslik lähenemine ja varane sekkumine igal tasandil. Erilise tähelepanu all on lastekaitsetöötajate professionaalsus ja nende tööalase

toimetuleku toetamine järjepideva töönõustamise kaudu. Töönõustamine kui toetus- ja sekkumisvahend on maailmas laialt kasutust leidnud. Eestis tehakse selles suunas esimesi samme. Regulaarne töönõustamine võimaldab lastekaitsetöötajal ennast kui töövahendit korras hoida – teha oma tööd targalt. Tulenevalt laste- ja perepoliitika eesmärkidest tekkis vajadus selgitada välja lastekaitse valdkonnas töötavate spetsialistide supervisiooni vajadused ning võimalused Eesti oludele sobiva lastekaitsetöötajatele suunatud supervisioonisüsteemi väljaarendamiseks. Seoses sellega viidi 2013. aastal läbi uuringu, mille tellis Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Uuringu käigus selgitati välja lastekaitsetöötajate senised kogemust töönõustamise saamisel, vajadused selle järele igapäevatoos ning keskastme- ja tippjuhtide (vastavalt sotsiaal-osakondade juhatajad, linnapead, valla- ja maavanemad) arvamus lastekaitsetöötajatele mõeldud töönõustamise süsteemi vajadusest ja võimalikest rahastamisallikatest. Tuginedes uuringu tulemustele töötati välja lastekaitsetöötajate töönõustamise süsteem, millest lähtuvalt on tehtud Lastekaitseeaduse (eelnoü) muudatusettepanekud § 11 lõike 2 punktis 10, milles Sotsiaalkindlustusametile pannakse kohustus korraldada lastekaitsetöötajate regulaarne töönõustamine.

Märksõnad: lastekaitsetöötajad, töönõustamine, professionaalsus, juhtimine.

Triin Vihalemm ja Margit Keller „Sotsiaalse muutuse programmid praktikateooria vaatevinklist”

Ettekanne analüüsib inimeste kui teatud kollektiivsete, kultuuris „asuvate” praktikate kandjate sooritusarjumuste ümberkujundamise võimalusi kommunikatiivsete vahenditega. Millegi (nt kahjuliku, riskantse) tegemine muutub praktikaks läbi sotsiaalse organisatsiooni. Võtame aluseks käsitluse tervikpraktikatest (*integrative practices*) ning liitpraktikatest (*compound practices*). Terviklik praktika on loodud läbi väliste normatiivsete ettekirjutuste, „adekvaatse” soorituse standardid on avalikult äratuntavad ja kirjeldatud nt formaliseeritud reeglite, kunstiliste vahendite vm kaudu. Institutsioonid mängivad tervikliku praktika loomisel ja koordineerimisel olulist rolli – seavad reegleid, õpetavad, tunnustavad. Liitpraktikate puhul on soorituste piirid hägusamad ning variatiivsemad, teiste praktikatega tihedamalt läbipõimunud. Leiame, et mingit sotsiaalset muutust taotleva sekkumise planeerimisel on oluline selgitada, kas probleemne praktika on pigem tugevasti koordineeritud terviklik praktika või liitpraktika, või hoopis kompleks omavahel omavahel tugevamalt või lõdvemalt põimunud praktikaid, mille puhul muutuvad oluliseks just eri praktikate nn ristumiskohad. Igaühe puhul on sotsiaalsete muutuste initsieerimise võimalused erinevad. Vaatleme läbi erinevate juhtumite (kiiruspiirangud liikluses, noorte suitsetamine, rahakasutus), mis loob probleemsete praktikate sisemist koherentsi, kuidas praktikat koordineeritakse ja korrastatakse? Küsime, kas ja kuidas läbi institutsionaalsete sekkumiste saab kultuuriliselt väljakujunenud liitpraktikat „tihendada” ja suunata? Analüüsime mitmeid empiirilisi juhtumeid, kuidas praktikad väliste sekkumiste tõukel lühema- ja pikemaajaliselt muutuvad ja kohanevad. Pakume välja praktikatepõhise muutusi selgitava mudeli.

SESSIOON II

Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–205

Marju Luts-Sootak „Õigus kui faktor ühiskondlikes protsessides võrdleva õigusteaduse ja sotsiaalteadusliku uurimise perspektiivist”

Läänelik või euroopalik kultuur on ainus, kus õigus on kujunenud iseseisvaks normatiivseks süsteemiks, mis autonoomse faktorina suunab ja mõjutab ühiskonna muid eluvaldkondi. See ei ole algusest peale nii olnud, Euroopa ajaloos on õiguse valitsusalad ajapikku religioonilt ja poliitikalit 'vallutatud' või 'üle antud'. M. Weber nimetas seda ajaloolist protsessi Euroopa kultuuri ja ühiskonnakorralduse 'õiguslikustamiseks'. Õiguse autonoomiat võib käsitada Euroopa ühiskultuuri olemusliku joonena, mis eristab seda teist laadi kultuuridest. Õiguskultuuride võrdlus, millega õigusteaduse valdkondadest tegeleb eelkõige võrdlev õigusteadus, on samas olulisel määral ka kogukultuuride võrdlus. Isegi olemuslikult „õiguslikustatud” lääneliku ühiskonnakorraldusega maades on õigusel teiste normatiivsete süsteemide (religioon, moraal jms.) kõrval eri roll. Võrdlevas õigusteaduses jaotatakse üksikute maade õigussüsteemid tihti nn. õigusperekondadeks ja eristatakse nõnda ka lääneliku (õigus)kultuuri siseselt nt angloameerika ja Mandri-Euroopa või selle sees veel omakorda romaani, germaani ja skandinaavialikke õiguskultuure. Ehkki sellist jaotust õigusperekondadeks on erinevatel põhjustel ja õigustatult kritiseeritud, peaksid õiguskultuuride tüpologiseerimisel saavutatud tulemused olema võrreldavad ka sotsiaalteaduslike uurimuste tulemustega. Ettekandes tutvustatakse võrdlevas õigusteaduses kasutatavaid õigusperekondade liigitusi ja tüpoloogiaid. Eraldi tegeletakse küsimusega, kas võrdlevas õigusteaduses funktsionalistlikuks nimetatav, võrdlevas õigusajaloos reguleerimisprobleemist lähtuv meetodiline lähenemine võiks pakkuda head lähtealust õigus- ja sotsiaalteaduslike uurimishuvide ühendamiseks mitte ainult personaalses interdistsiplinaarsuses, mida võimaldab topelt- või mitmekordne haridus, vaid ka institutsionaalses koostöös.

Maie Kiisel „Institutsionaalsete sekkumiste ümberkujundamise juhtum: keskkonnoteadlikkust edendavate projektide rahastamise aluste reform”

Keskkonnavalaste teadmiste ja käitumiste kujundamisel kui institutsionaalsel sekkumisel on avalikus kommunikatsioonis väga kammitsetud tähendusväli. Tähelepanu on koondunud ümberkujundatavale inimesele, oluliselt vähem aga institutsionaalsele sekkumisele endale – mis on selle ideoloogia, tehnoloogia või seos teiste institutsioonidega. Minu ja magistrant Mariliis Tago poolt Keskkonnainvesteeringute Keskuse (KIK) keskkonnoteadlikkuse programmist rahastatud projektide põhjal läbiviidud analüüs vaatles just nimetatud varjujäänud küsimust. Mis kujundab institutsionaalset sekkumist ja kas seda sekkumise viisi oleks vaja muuta? Analüüsist selgus, et rahastatud projektide sekkumisviisid pole ideoloogia- ega tehnoloogiavabad, olles tugevalt

mõjutatud KIKi enda sekkumisest taotlejate tegevusse läbi rahastamistingimuste kujundamise. Kui keskkonnateadlikkuse programm seab keskseks eesmärgiks just teadlikkuse tõusu (justkui joonlauaga mõõdetava nähtuse), siis keskendub programm eeskätt indiviidi vastutuse kasvatamisele, vaadates indiviidi lahutatult ühiskondlikest institutsioonidest. Sama vaade on kandunud üle ka KIKi programmist rahastatavatele algatustele – keskkonnateadlikkuse alastes sekkumisviisides on tugevalt juurdunud biheivoristlik vaatepunkt. Keskelt nimetatakse projektides kavandatud tulemusena „teadlikkuse kasvu” (mida kasutatakse sageli küll ka kohustusliku sõnakõlksuna) ning sellest lähtuvalt on valitud ka kesksed muutuse taotlemise tehnoloogiad (enamlevinud: väljasõidud, õuesõpe, laagrid, koolitused ja konkursid). Vaadeldes KIKi seni rahastatud projektide seast valitud iseloomulike ja erandlike keskkonnaalgatuste läbiviimise praktikaid, otsisime me tingimusi, mil oli võime luua muutust (uued teadmised, käitumine). Selgus, et muutuse loomise tingimused ei peitunud inimese teavitamises, vaid väga erinevate sekkumisviiside edukas sotsiaalses põimimises. Sellest lähtuvalt pakkusime rahastule välja uued institutsionaalse sekkumise põhimõtted.

Agnes Altmets, Kärt Pärtel, Maaris Raudsepp ja Triin Roosalu

„Regulatiivne institutsionaalne sekkumine: ressursisäästlik kaitsejõud?”

Selles ettekandes diskuteerime, millised on võimalused edukaks institutsionaalseks sekkumiseks keskkonnasäästliku ühiskonna disainimiseks – ja mis tingimustel võiks see leida aset. Käsitleme seda lahendusena problemaatilisele olukorrale: keskkonnasäästlikkuse retoorika on asumis domineerivale positsioonile, keskkonnasäästlik praktika vajab aga toetust ja tagantõukamist. Kaitseväge kui hierarhiline institutsioon – ühest küljest inertne, teisest küljest aga võimeline kiireid innovatsioone ellu viima ja elus hoidma – on hea vahend innovatiivsete käitumis- ja otsustamise viiside kinnistamiseks. Toetudes varasemate juhtumite ja mudelite analüüsile pakume välja konkreetseid ettepanekud, kuidas võiks keskkonnasäästlikkust sõjaväe praktikas juurutada. Disainime muutuste juhtimise meetodi, mis hõlmaks organisatsiooni kõiki tasandeid, spetsiifilised motivaatorid eri positsioonil olijatele, jne. Oodatavaks tulemuseks on progressiivsete praktikate laienemine tsiviilsfääri (nn *spill-over* efekt). Arutleme ettekandes, milline on sellise mudeli alusel juurutatavate sammude vastuvõtt, arvestades nii vastuhaku kui omaksvõtu protsesse mikro- ja mesotasandil, sh inerts ja harjumuse jõudude vastupanu (Weber). Eraldi küsimuse tõstatame sellest, missugune roll võiks sotsiaalteadlastel taoliste sekkumiste analüüsis, planeerimises ja mõju hindamises olla.

IX. KESKKOND JA INIMENE

Töörühma juht: **Kati Orru**, TÜ ühiskonnateaduste instituudi teadur,

SESSIOON I

Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–420

Jaanus Uibu „Keskkonnamure Eestis: põhikoolilõpetajate hoiakud, teadlikkus ja praktikad”

Laiahaardelise veebipõhise ankeeturingu (2009) eesmärgiks oli anda ülevaade eesti õppekeele 9. klasside õpilaste keskkonnateadlikkuse erinevatest tahkudest (teadmised, hoiakud, käitumine, keskkonnainfo allikad), nende seostest omavahel ja mõningate isiklike teguritega. Kasutati originaalset teadmiste testi ning kahte eestindatud instrumenti: NEP (keskkonna-alased baasuskumused) ja CHEAKS (tunded, käitumisvalmidus ja tegelik keskkonnasõbralik käitumine). Valimi moodustasid 1584 õpilast 82 koolist üle Eesti. Küsimustike kohta arvutati Cronbachi alfa, tunnuste seoseid uuriti korrelatsioonianalüüsi abil. NEP-skaala viitas õpilaste kaldumisele keskkonnakeskse alushoiaku suunas. Samas ilmnes kasvu piiride vähene tunnistamine ja optimism inimese võimekuse osas probleeme lahendada. CHEAKSi puhul väljendati küllaltki tugevaid keskkonna-alaseid tundmusi, samas kui keskkondliku käitumisvalmiduse ja eriti just tegeliku käitumise (3,18) skoorid jäid tagasihoidlikumateks. Õpilaste keskkonnainfo pärines eelkõige telerist, koolist ja internetist. Teadmiste osas ületasid poisid pisut tüdrukuid, hoiakute ja käitumise osas oli seis vastupidine. Väidetav loodus- ja keskkonnahuvi olid positiivselt seotud kõigi keskkonnateadlikkuse komponentidega (nõrk või mõõdukas seos). Mõlemaga seostus positiivselt suvevaheaja veetmine maal, viidates vahetu looduskogemuse olulisusele keskkonnateadlikkuse kujunemisel. Erinevad keskkonnateadlikkuse komponendid olid omavahel seotud, kuid mitte tugevalt. Tugevam oli seos üksteisega põhjuslikult seotud komponentide vahel: teadmised ja hoiakud, hoiakud ja käitumisvalmidus, käitumisvalmidus ja tegelik keskkonnasõbralik käitumine.

Age Poom „Asukoha mõju elanike keskkonnamõjule”

Elanike tarbimisvalikud ja liikumismustrid kujunevad keerukate kontekstuaalsete ja individuaalsete tegurite koosmõjus. Sealjuures on elukoha asukohta peetud oluliseks aspektiks, mis kujundab elanike edasisi tarbimis- ja liikumiskäitumist puudutavaid otsuseid ja vastavalt kaasuvat keskkonnamõju. Kui sageli on uuritud vaid elukoha mõju liikumisega seotud keskkonnamõjule, siis tarbimisumustri analüüs lisab uudeid seisukohti ja järeldusi elanike kogukoormuse hindamisel. Ettekanne käsitleb Eesti elanike tarbimis- ja liikumiskäitumise ning kaasneva keskkonnamõju sõltuvust nende elukoha asukohast. Uuritud on kahte gruppi – ainult gümnaasiumiõpilased ja

Eesti leibkonnad tervikuna. Selleks on läbiviidud kaks uurimust – kooliõpilaste ökoloogilise jalajälje uuring originaalandmetel ning leibkondade energiakasutuse ja heitmete uuring Statistikaameti leibkonnauuringu andmetel. Peamine elukoha asukohta iseloomustav analüütiline näitaja on Eesti asustussüsteemi hierarhia, mille mõju kontrollitakse teiste asukohta ja sotsiaalmajanduslikku olukorda kirjeldavate tunnustega. Tulemused näitavad, et asustussüsteemi hierarhial on oluline mõju elanike tarbimisvalikutele ja liikumismustritele ning kaasuvale keskkonnamõjule. Koormuse varieeruvust hierarhiatasemetel lõikes mõjutavad tarbimisvõimaluste ja teenuste kättesaadavuse ruumilised erinevused, linnade suurus ja kompaktsus ning keskuste tagamaadel toimuv valglinnastumine.

Kati Orru, Hans Orru ja Mare Ainsaar „Heaolu ja keskkonnakvaliteedi mustrid Eestis”

Senised heaolu uuringud Eestis, aga ka laiemalt Ida-Euroopas on enamasti keskendunud sotsiaalmajanduslikele ja psühholoogilistele tingimustele, ent vähem tähelepanu on pööratud füüsilise keskkonna kvaliteedi ja inimeste rahulolu vahelistele seostele. Ometi on eelnevates uuringutes näidatud keskkonnatingimuste nagu õhusaaste, kliima, müra vms seoseid mitte ainult tervisenäitajatega, vaid ka tunnetatud heaoluga. Ettekanne tutvustab uurimisprojekti, mille eesmärgiks on välja selgitada subjektiivse heaolu seoseid keskkonnatervise näitajatega Eesti erinevates piirkondades viimase kümnendi jooksul. Uurimistöös kasutatakse andmebaasi, mis ühendab Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) andmeid ja keskkonnakvaliteedi mõõtmise ja modelleerimise tulemusi. Täpsemalt vaadeldakse joogivee kvaliteedi ja õhusaaste näitajaid kui olulisemaid keskkonnatervise indikaatoreid. ESSI raames kogutud andmete geokodeerimine võimaldab määratleda küsitlute ekspositsiooni keskkonnatervise mõjuritele. Töö testib kompleksseid seoseid subjektiivsete ja objektiivsete heaolu näitajate, tajutud kontrollivõimekuse, inimsuhete kvaliteedi ja keskkonnakvaliteedi näitajate vahel Eesti erinevates piirkondades ja asulatüüpides. Keskkonnatervise mõjuritega arvestamine annab adekvaatsema pildi heaolu ja elukvaliteedi geograafilistest mustritest Eestis. Uurimus panustab laiemasse arutelusse heaolu piirkondlikest erinevustest ning ääremaastumisest.

SESSIOON II

Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–420

Katre Liiv „Keskkonnariski kommunikatsiooni kitsaskohad Kurtina maastikukaitseala näitel”

Eestis pööratakse keskkonnakorralduses vähe tähelepanu kommunikatsiooni kvaliteedile, mistõttu kõiki osapooli (sealhulgas ka keskkonnaseisundit) rahuldava tulemuseni jõudmine on raskendatud. Kaitsekorralduskava koostamine on üks tüüpilis-

test juhtumitest, kus pörkuvad erinevad huvid (rekreatsioon, tööstus, keskkonnaseisundi hoidmine) ja nägemused (keskkonna)riskidest. Uurimistöö eesmärgiks ongi selgitada, millised tegurid on kujundanud Kurtna kaitseala huvigruppide omavahelist suhtlust. Poolstruktureeritud intervjuud erinevate võtmeisikutega annavad sissevaate kommunikatsiooni raskendavatest teguritest ja konsensuseni jõudmist takistavatest asjaoludest. Töö panustab üldisemasse diskussiooni sellest, kuidas tõhustada kommunikatsiooni keskkonnariskide haldamisküsimustes ja inimõju vähendamiseks keskkonnaseisundile.

Grete Arro „Keskkonnapsühholoogia – käitumisteadlased õnnelikkust toetava planeerimise kallal”

Keskkonnapsühholoogia uurib tehis- ja looduskeskkonna ning inimkäitumise vastastikuseid seoseid. Üks läbi aastakümnete keskkonnapsühholoogide huvitanud uurimisvaldkond on avalik ruum. Inimsõbraliku, s.t. mitmesuguseid vajadusi rahuldava avaliku ruumi loomiseks on täna rohkem teooriaid, teadmisi ja uurimismeetodeid kui kunagi varem. Avalikku ruumi puutuvate käitumise ja eelistuse aluseks olevaid protsesse on võimalik empiirilisel uurida; samas ei ole teaduspõhine ja empiirial põhinev planeerimine mitte alati praktiliselt rakenduv. Ettekanne keskendubki ühelt poolt kasutajasõbraliku avaliku ruumi parameetritele ning teisalt vastava valdkonna uurimustele (ja nende puudumisele) Eesti kontekstis – nii uurimisvajadusele ja praktilistele probleemidele. Ettekandes tuuakse näiteid tuliutest ja kohalikest avaliku ruumi tähendusele keskenduvatest uurimustest – nt tehnorajatiste mõjust elukeskkonna vahetus läheduses; uudsetest tänavalahendustest ning inimeste linnakeskkonna tajust ning eelistustest mobiilsuse kontekstis – ning pakub aruteluvõimaluse teemal, kas keskkonnapsühholoogide poolt pakutud andmekogumisviiside abil on võimalik saada sisukat lisateavet, mida inimsõbralikus planeerimises rakendada.

Marek Sammul ja Siim Espenberg „Kuidas ettevõtjaid võõrandada loodushoiust?”

Loodushoid oma kompleksisuses sõltub tugevasti sellest, milline on erinevate huvirühmade hoiak loodushoiu suhtes. Võtmetähtsusega on sealjuures partnerid, kelle tegevus otseselt kahjustab loodust (suured tööstused, kaevandusettevõtted jmt). Riik püüab sedalaadi ettevõtteid suunata loodushoidlikumalt käituma erinevate regulatsioonide kehtestamisega (looduskasutuse piirangud, reostusnormid jmt). Üheks vahendiks on keskkonnakasutuse maksustamine. Eestis on ressursikasutuse piiramiseks ja tõhustamiseks rakendatud erinevaid keskkonnatasusid. Me oleme hinnanud ettevõtjate suhtumist keskkonnatasudesse ajal, mil Eestis keskkonnatasusid ettevõtete jaoks väga lühikese etteteatamisaja järel järsult tõsteti. Selgus, et keskkonnatasude süsteem maksupoliitilise vahendina looduskasutuse suunamiseks on ettevõtetes omaks võetud ja suhtumine sellesse üllatavalt mõistev. Tajutakse, et loodusressursside kasutamise tõhustamisele suunavad meetmed võivad tõsta ettevõtte efektiivsust ja perspektiivis kulused kokku hoida. Küll märgiti üheselt, et Eestis

ei ole keskkonnatasude süsteem piisavalt integreeritud muu maksusüsteemiga ning pole hästi teada, milleks ja kuidas keskkonnatasudest kogutud summasid kasutatakse. Seetõttu on ettevõtjatele jäänud mulje, et keskkonnatasud on eeskätt järjekordne riigikassa täitmise vahend. Kuna keskkonnatasude järsk ja ootamatu tõstmine on vastuolus hea tavaga ja takistab ettevõtetel pikaajalist planeerimist (sh suuremahuliste investeeringute planeerimist loodushoidu), tekitas see otsus ettevõtjates suure pahameele ja pettumuse. Me väidame oma ettekandes, et selliselt tekitatud vastu seis on kahjulik loodushoiu kuvandile ja loodushoidlikule mõtteviisile tervikuna. Me näitame, kuidas üks läbimõttlemata otsus võib varasemaid loodushoiu arendamiseks tehtud jõupingutusi tugevalt kahjustada.

X. KULTUUR MUUTUVAS ÜHISKONNAS

Töörühma juht: **Marju Lauristin**, TÜ sotsiaalse kommunikatsiooni professor

SESSIOON I

Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–306

Raivo Vetik „Kasav integratsioonikontekst neo-weberliku kultuuriteooria perspektiivis”

Senises kirjanduses on akulturatsioonipsühholoogia ja sellega seotud etnopolitiika analüüsid jäänud eraldiseisvaks. Mõlemat peetakse kaasava integratsioonikonteksti jaoks oluliseks, kuid puudub mudel nende ühendamiseks ühtsesse teoreetilisse raamistikku, mis looks võimaluse ka vastavate seoste empiiriliseks analüüsiks. Antud ettekanne pakub sellise mudeli välja lähtuvalt neo-weberlikust sümboolse kapitali käsitlusest Bourdieu väljateoorias. Üheks näiteks psühholoogiliste ja poliitiliste faktore käsitlemisest ühtses raamistikus on uurimissuund, milles erinevate gruppide ideoloogiliste hoiakute alusena nähakse nende psühholoogilisi vajadusi, st., vastavaid mentaalseid, eksistentsiaalseid ning relatsioonilisi motivatsioonistruktuure. Antud ettekanne eeldab, et oluline on astuda ka vastupidine samm, st., psühholoogiliste hoiakute determinandina tuleks näha sotsiaalse välja toimijate tegevusloogikat neo-weberliku kultuuriteooria võtmes. Selline lähenemine eeldab, et nii etniliste gruppide akulturatsioonistrateegiad kui ka sellega seotud etnopolitiika kujutavad endast interaktsioonisüsteeme, st., kooseksisteerivate, kuid vastanduvate subjektipositsioonide tervikut. Taolise süsteemi elementide vastastikuste seoste empiiriline uurimine annab kaasava integratsioonikonteksti analüüsil senise kirjandusega võrreldes olulist lisainformatsiooni. Antud mudel eeldab mitmeid metateoreetilisi uuendusi võrreldes näiteks John Berry tüüpi akulturatsiooniuuringutega. Kui nimetatud suund rõhutab üha enam sotsiaalse konteksti arvestamise vajadust, siis antud ettekande seisukohalt sellest ei piisa ning tuleb astuda veel üks samm, asendades välise 'konteksti' mõiste sisemise 'välja' mõistega. See omakorda eeldab loobumist välisest (positivistlikust) põhjuslikkuse käsitlusest akulturatsiooniprotsesside mõtestamisel ning ankeediküsimuste sõnastamist mitte abstraktselt, vaid narratiivse identiteedi teooriate võtmes.

Aune Valk „Kas positiivne Eestivene identiteet päästab Eesti integratsiooni?”

Ettekanne räägib varasemate avaldatud ja avaldamata uuringute tulemustele baseerudes eestivenelaste identiteedist ning arutab, kuidas kvantitatiivses uuringus narratiivset meetodit rakendades võiks leida üles põhjused, mis takistavad positiivse eestivene identiteedi kujunemist. Seejuures pöörame tähelepanu identiteedi relatsioonilisele olemusele ehk eestivene ja eesti identiteetide seostele. Akulturatsiooni võib uurida nii identiteedi, kultuurimuutuste kui suhete tasandil (Snauwaert jt 2003).

Identiteedi muutus on kõige keerukam, aga ka kõige olulisem muutus. Benet-Martinez ja Haritados (2005) eristavad oma kaks kultuurilise identiteedi integratsiooni mudelis kultuurilist distantsi (kognitiivne) ja konflikti (emotsionaalne, pingestatud) ning näitavad, et see kui hästi inimene kohaneb kaks kultuurilisusega, sõltub nii isikusest, situatsioonist kui laiemast ühiskonna hoiakutest. Eestis elavatest venelastest peab ennast eestivenelaseks ca 1/3, ülejäänud identifitseerivad ennast ükskultuurilisena – venelasena. Eestivenelasi eristab venelastest tugevam Eesti riiklik identiteet, nõrgem vene etniline identiteet, tugevam Euroopa identiteet (Valk jt 2011). Kui venelaste riiklik identiteet näib sõltuvat eestlaste akultuuratsioonihoiakutest (eestlaste assimiliativsed vs multikultuurilised hoiakud nõrgendavad venelaste riiklikku identiteeti), siis eestivenelastel sellist seost pole (Pilvisto, Valk 2013). Kavandatavas kvantitatiivses uuringus tahame leida, kuidas kujutavad eestlaste hoiakuid erineva identiteediga venelased ning kuidas see seostub nende kaksikidentiteedi loomisega. Eraldi tähelepanu pöörame Euroopa identiteedile, küsides, kas see on võimalus Eesti vastanduvast akultuuratsiooni väljalt lahkuda või on see kaksikidentiteedi katuseks?

Triin Roosalu, Kairit Kall ja Kadri Aavik „Eesti eriomane soolise võrdõiguslikkuse ideoloogia 2013”

Eestile ainuomase maailmavaate kirjeldamine on eriti huvipakkuv ja kõnekas ainulaadses olukorras, kus nii naiste võrdsuse osalemiseks töömaailmas ja avalikus elus ning meeste osalemiseks lastekasvatamisel on vähemalt seadusandlikult loodud kõik võimalused, ent siiski säilib Euroopa suurim palgalõhe kui ka sooline segregatsioon tööturul ning võrreldes teiste riikidega sünnivad lapsed sagemini väljapool abielu, elavad lahus vähemalt ühest vanemast, ning on siiski väikelapsena sagedamini emaga kodus kui lasteaias. Suur osa Eesti soolise ebavõrdsuse valdkonna probleemidest peetakse hoiakuliseks. Tõsi, individuaalsed hoiakud ja käitumine on inimese puhul sotsiaalne, isegi kollektiivne nähtus või tegevus, mida oluliselt mõjutavad paikapandud institutsioonid – kõige enam aga nimelt jagatud väärtustemaailm. Just selle väärtustemaailma, õieti kitsamalt soolist ebavõrdsust puudutavate hoiakute analüüsile keskendume 2013. soolise võrdõiguslikkuse monitooringu andmete põhjal. Analüüs kinnitab, et Eesti ühiskonnas esineb kõrvuti kuus maailmavaatelist hoiakut soolisse võrdõiguslikkusse: 1) Igakülgne sooline võrdvärsus 2) Sooliste erinevuste rõhutamine, samas kõrge toetus võrdvärsusele ja naiste rolli tähtsustamine nii era- kui avalikus sfääris 3) Võrdvärsus eraelus sfääris, erinevus avalikus sfääris 4) Sooliselt ebavõrdne (kohati sallimatu) hoiak eraelus, võrdvärsus avalikus sfääris 5) Soolise erinevuse rõhutamine ja hegemoonilise maskuliinsuse laiendamine eraelus ja lastekasvatamisel 6) Soolise erinevuse rõhutamine, põhimõtteline võrdvärsuses kahtlemine nii era- kui avaliku sfääris Ettekandes kirjeldame neid maailmavaatelisi grupe lähemalt, samuti analüüsime nende tõekspidamiste esinemist elanikkonnagruppides.

SESSIOON II

Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–306

Peeter Vihalemm „Kultuurielus osalemine ja kultuuriharrastused Euroopas 2007 ja 2013”

Eurobaromeeter on 2007 ja 2013 korraldanud küsitlused kultuurielus osalemise (kultuuriasutuste külastamise) ja kultuuriharrastuste kohta Euroopa Liidu riikides (tulemused – *Special Eurobarometer 278, European Cultural Values, 2007* ja *Special Eurobarometer 399, Cultural access and participation, 2013*). Suure kultuuris osalemise aktiivsuse poolest paistavad silma Põhjamaad, Rootsi, Taani ja Soome, samuti Holland ja Eesti. Üsnagi kõrge on kultuuriosalus ka Suurbritannias ja Prantsusmaal. Nii 2007 kui 2013 tulemused näitavad suurt vahet põhjapoolsema ja lõunapoolsema Euroopa vahel, nagu see torkab silma ka hariduses. Kultuuriaktiivsuse indeksi alusel koostatud pingerea viimaste hulgas domineerisid mõlemal vaatlusalusel aastal Lõuna-Euroopa riigid (Küpros, Kreeka, Portugal, Rumeenia, Itaalia). Kultuurilised harrastused olid mõlemal aastal rohkem levinud Põhjamaades, Luksemburgis, Eestis, Hollandis ja Prantsusmaal, kõige vähem Bulgaarias, Portugalis, Rumeenias, Kreekas, Maltal, Ungaris ja Poolas. Ettekandes püütakse leida võimalikke seletusi ülalnimetatud tendentsidele, vaadeldes ühe olulise mõjutegurina Max Weberi poolt käsitletud protestantliku eetika ja kultuuri leviala.

Rene Mäe „Kultuuri- ja loovtöötaja kuvand Eesti loomemajanduse kaardistusdokumentides ja promotrukistes”

Käesolev ettekanne analüüsib loomemajanduse diskursuse vastuvõttu ja kohanemist Eestis viimase kümne aasta jooksul. Kitsam fookus on suunatud loov- ja kultuuritöötajate kuvandile loomemajandusalastes tekstides. Loomemajanduse idee oma tänapäevasel kujul pärineb Suurbritanniast, kus seda esmakordselt tutvustasid uusleiboristid 1997. aastal. Nullindate jooksul levis kontseptsioon jõudsalt paljudesse lääne-riikidesse, Aasiasse ja ülejäänud Euroopasse. Loomemajanduse idee globaalne levik ning selle ambivalentne positsioon kultuuri-, majandus-, kunsti- ja tööpoliitika suhtes on olnud viljakas mitmete kultuuri- ja sotsiaalteaduslike probleemide üleskerkimisele, millest peamisi ettekandes ka tutvustatakse. Põhiline analüüsitarv materjal on loomemajanduse kaardistusdokumendid (aastatest 2009, 2013) ning Sihtasutuse Loov Eesti avaldatud Loov Eesti Leht (aastatel 2009–2013, kokku 7 numbrit). Teksti-analüüs toetub kriitilise diskursuseanalüüsi meetodile, laenates analüütilisi kontseptsioone näiteks Ernesto Laclau’ ja Chantal Mouffe’i ning Norman Fairclough’ töödelt. Ettekanne püüab vastata järgnevatele küsimustele: Millised sotsiaalsed, kultuurilised, majanduslikud ja poliitilised protsessid tingivad tänapäeva Eesti kultuuri- ja loovtööstusi kui töökeskkonda? Milliseid sotsiaalseid identiteete ja subjektpositsioone loob Eesti loomemajanduse diskursus? Millised terminid, mõisted ja analüütilised

kontseptsioonid on viljakad, analüüsimaks loomemajanduse diskursust ja kultuuri- ja loovtöötajate kuvandit spetsiifiliselt sotsialismijärgse Eesti kontekstis?

Katrin Tiidenberg „Räägime piltides – visuaalkultuur digitaalselt rikastatud maailmas”

Visuaalid on võimsad ja võrgutavad, nad ümbritsevad meid tänaval, laiatarbemeedias ja internetis. Iga nutiseadmete põlvkond ning aina laienev pildikesksete sotsiaalmeediaplattformide valik (tumblr, Instagram, Snaptchat) lihtsustab fotode tegemist, jagamist, hindamist ja kommenteerimist. Me hulbime profiiliiltide, meemide, gif'ide ja selfide ookeanis. Mõned teismeliste sotsiaalmeediakasutajate seas läbiviidud uuringud viitavad nende eelistusele suhelda piltides, selle asemel, et enda kohta kirjutada. Intellektuaalsetel tehnoloogiatel, mida me kasutame, on tugev mõju sellele, kuidas me infot töötleme, mäletame, mõtleme ja iseennast tajume. Kui Kreeka tähestik märkis üleminekut suuliselt kultuurilt kirjalikule, siis ehk on praegune pildirikkus ning meie sellest tulenev visuaalide lugemise oskus jõudnud tasemele, kus me saame tõeliselt rääkida üleminekust visuaalsele kultuurile? Käesolev ettekanne keskendub visuaalides suhtlemise praktikatele enesepildistajate ja blogijate kogukonnas tumblr.com keskkonnas. Kasutan visuaalset narratiivianalüüsi ja Gergeni suhtelise olemise (*relational being*) kontseptsioone interpreteerimaks gifide, reatsiooni-gifide ja GPOY (*gratuitous picture of yourself*) piltide kasutamist. Analüüsin visuaalide rolli dialoogides ja visuaaldialoogide rolli mina-, ja kogukonnaloomes.

XI. MEEDIA JA ÜHISKOND

Töörühma juht: **Ragne Kõuts-Klemm**, TÜ ühiskonnateaduste instituudi meediauringute lektor

SESSIOON I

Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–306

Barbi Pilvre ja Tõnis Saarts „Pildis olemine”: poliitika meediastumisest (mediatization) Eestis KOV 2013. aasta valimiste näitel”

Ettekande eesmärgiks on analüüsida, kas ja kuidas poliitika Eestis meediastub, keskendudes meedia loogikaga kohandatud poliitilistele praktikatele 2013. aasta kohalike valimiste kontekstis. Ennekõike on fookuses IRL KOV kampaania Tallinnas, mis tõi kaasa uue dimensiooni siinses poliitilises kommunikatsioonis. Viimased KOV valimised olid enam kui kunagi varem isikukesksed personaliseerunud kuulsustekultuuri (*personalisation*, *celebrity culture*) vaimus, korraldati lõõvaid meediasündmusi ja manipuleeriti meediaga osavalt. IRLi esialgne tegevus Tallinnas on näidanud, et munitsipaalpoliitilise võimekuse väljaarendamisele nad suurt rõhku opositsiooniparteina ei pane, sest meediat see ei huvita – mis väljendab vastuolu eeslava (*front stage*) ja lavataguse poliitikate (*back stage policies*) vahel meediastumise kontekstis. Ettekandes analüüsitakse, kuidas poliitika Eestis üha enam kohaneb kommertsmeedia formaatidega ja loogikaga, ning püstitatakse küsimus, mida see tähendab meie ühiskonnale suures plaanis ning demokraatiale. Mis on selliste protsesside pikaajaline mõju: mis juhtub poliitilise otsusetegemisega ja poliitika legitiimsusega, kui üha enam peetakse silmas „pildis olemise” nõuet” (k.a. esinemine tabloidajakirjanduses ja seltskonnakroonikate esikaanel). Artutletakse, kuidas poliitika meediastumine toob kasu kommertsmeediale ning valimisteperioodil – lühiajaliselt – ka poliitikutele ja parteidele. Ettekande teoreetiline taust põhineb Altheide ja Snow „meedia loogika” kontseptsioonil (1979) ja sellest lähtuval arutlustel meedia loogika kohast poliitilises kommunikatsioonis meediastumise (*mediatization*) kontekstis (Hjarvard, Hepp), ning normatiivse ja turuloogika kontseptsioonil poliitikas (Landerer). Tendentsina mujal ja ka Eestis poliitikud kohanevad üha enam turule orienteeritud meediale ja püüavad toota uudiseid, mis müüvad, mitte mis lähtuvad avalikest huvidest. Meedia kommertsialiseerumine soodustab valimisteloojika domineerimist poliitilises otsuseprotsessis, normatiivse ja poliitikate-loogika asemel. Antud ettekanne proovib Eesti poliitikat KOV 2013. a valimiste ajal analüüsida ülaltoodud kontseptsioonide raamistus. Võtmesõnad: poliitiline kommunikatsioon, meedia loogika, meediastumine, meedia kommertsialiseerumine

Marju Himma-Kadakas ja Ragne Kõuts-Klemm „Lugejatüübid, kes on valmis maksma digitaalmeedia sisu eest”

Digitaalmeedia ehk ajakirjanduslike veebiväljaannete ning digilehtede sisu eest tasu küsimine muutub üha aktuaalsemaks. Sellest on huvitatud meediaettevõtted, mis katsetavad erinevaid maksemeetodeid. Erinevates riikides tehtud uuringud viitavad üha enam asjaolule, et mobiilsete vahendite laialdane levik soodustab auditooriumi valmisolekut ajakirjandusliku sisu eest tasuda. Konvergentsetele platvormidele liikumine on suurendanud sisu tasustamise aktuaalsust – kuidas leida toimivad sisu eest tasumise viisid ning millised meediatarbimisharjumusest, sissetulekust ning sotsiaaldemograafilisest taustast tulenevad tegurid mõjutavad auditooriumi sisu eest tasumisel? Käesoleva uuringu eesmärk on esmalt kaardistada, mille eest on meediatarbivad maksma, millised on peamised takistused sisu eest tasumisel. Artikkel tugineb „Mina. Maailm. Meedia” 2011. aasta andmetele (N=1583) ning 2014. aastal ankeetküsitlusega kogutud täiendavatele andmetele (N=180). Lisaks kvantitatiivsele andmeanalüüsile kasutame kvalitatiivanalüüsi 16 süvaintervuust saadud materjalile. Analüüsime mitmetasandilisi seoseid lugejate meediatarbimisharjumuste, sotsiaaldemograafilise profiili ja hoiakute vahel nende respondentide hulgas, kes on näidanud üles valmisolekut digitaalmeedia sisu eest maksta. Kvantitatiivanalüüsile tuginedes võib öelda, et pooled „Mina.Maailm.Meedia” respondentidest ei ole valmis maksma online-ajakirjanduse sisu eest. Kuivõrd see osa respondente, kes pole väljendanud selgelt negatiivset hoiakut online-ajakirjanduse sisu eest maksta, on märkimisväärselt suur, on põhjust uurida neid kui potentsiaalseid digitaalajakirjanduse sisu eest maksjaid. Lõppeesmärk on konstrueerida Eesti meediaruumi eripära arvesse võttes profiilid lugejatest, kes on valmis tasuma digitaalmeedia sisu eest.

Andres Kõnno „Ristviitamine eesti ajakirjanduses”

Viimase kümnendi olulisemaks muutuseks eesti ajakirjanduses võib pidada elektroonilise meedia kanalite arvu suurenemist. Mis ennekõike tähendab edastatud uudiste hulga suurenemist. Võrreldes 1990te ja 2000te eesti ajakirjandust, saab välja tuua, et hoolimata kanalilisest mitmekesisistumisest on uudistetootjate hulk on püsunud stabiilsena või ehk isegi vähenenud. Sellise muutuse paratamatuks kaasnähuks on kanalilist kanalile tehtavate viidete hulga suurenemine. Nn ristviitamine on tüüpiline näiteks uudisteagentuuri toodangu kasutamisel, samas on selline info hankimise viis iseloomulik kõikide meediakanalite tööle. Ettekanne arutleb ristviitamise uurimise tähtsuse ja võimaluste üle. Samuti, kasutades ETA Monitooringu andmestikku, kaardistab ettekanne eesti ajakirjanduse viitamistavasid viimastel aastatel.

Maarja Lõhmus ja Hannes Rõõs „Ajakirjandusväli Eesti: kaardistame ajakirjanduse- ja meediahuvid“

Meedialoome toimub põhiliselt Eesti kahes keskuses: Tallinnas ja Tartus. Milline on aga ajakirjanduse ja meedia auditoorium? Milliste inimeste poolt jälgitakse rohkem avalik-õiguslikku meediat võrreldes kommertsmeediaga ja *vice versa*? Millised tendentsid tulevad välja saateid uurides? Kes otsivad ajakirjandusest ja meediast rohkem infot, kes arutlusi, kes kultuuri? Kellele meeldib meediat jälgida domineerivalt internetis? Ettekanne selgitab ajakirjanduse ja meedia auditooriumi pilti Eestis nii sotsiaalsest ja geograafilisest dimensioonist lähtuvalt. Analüüs põhineb uuringu „Mina. Meedia. Maailm“ andmetel, meetoditest on kasutatud teiste seas faktoranalüüsi ja klasteranalüüsi.

XII. MUUTUSED EESTI HARIDUSES

Töörühma juhid: **Kaarel Haav**, haridussotsioloog,
Krista Loogma, TLÜ kasvatusteaduste instituudi vanemteadur,
Triin Roosalu, TLÜ RASI teadur, **Marge Unt**, TLÜ RASI vanemteadur

HARIDUSSÜSTEEMI ÜHISKONDLIKUD ROLLID

Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–214

Jelena Rootamm-Valter „Aineõpetajate täiendkoolituse vajadus venekeelse õppega kooli üleminekul osalisele eestikeelsele õppele”

Ettekanne käsitleb vene õppekeelele põhi- ja gümnaasiumiastme aineõpetajate kutsealase täiendkoolituse vajadust eesti keeles õpetamisele üleminekul. Paljud õpetajad alustasid aine õpetamist eesti keeles, olles seda varem vene keeles õpetanud. Pidi lisanduma oskus õpetada ainet lastele, kellele õppimiskeel pole emakeeleks. Ülemineku elluviimist toetasid arvukad mahukad koolitus- ja toetusprogrammid. Ent aastatel 2006–2012 läbiviidud uuringud näitavad, et õpetajate hinnangul pole nad sujuvaks üleminekuks meetodilist tuge piisavalt saanud. TÜ Narva kolledžis EDUKO programmi raames 2013. aastal läbiviidud uuringu eesmärgiks oli välja selgitada aineõpetaja täiendkoolituse vajadus üleminekul eestikeelsele õppele kutsekompetentside lõikes, sealhulgas vajadus keeleteo järele. Kompetentside mudel koostati aineõpetaja kutsestandardi ja riiklike õppekavade alusel. Uuringuga hõlmati Eesti eri piirkondades asuvad koolid. Andmete kogumisel kasutati fookusgrupi küsitlemist ning intervjuerimist. Andmed töödeldi Pearsons'i korrelatsiooni meetodi abil. Uuringu tulemusena selgus, et õpetajate kompetentside täiendamise vajadused on individuaalsed ning varieeruvad kooliti oluliselt. Õpetajate hinnang oma täiendkoolituse vajadusele vastab nende kompetentsiprofiilile. Õpetajate vajadus keeleteo järele ei ole seotud kompetentsi nõrkuse või tugevusega ning tuleneb intervjuude põhjal otsustades pigem laste keeleoskuse arendamise vajadusest. Uuringu tulemustele toetudes koostati ettepanekud õpetajate kutsealase täiendkoolituse korralduse täiustamiseks. Kutseoskuste täiustamise koolitusi tuleks profileerida kompetentside lõikes, mis tagab õpetajale võimaluse täiendada end temale vajaliku kompetentsivaldkonnas. See kindlustaks õpetaja ja kooli kutseoskuse terviklikkuse, mis aitaks õpilastel parema õpitulemuse saavutada.

Eve-Liis Roosmaa „Rahvuskeel rahvusvahelises teadusruumis: doktorantide hoiakud eesti keele kasutamise osas”

Eesti kõrghariduse ja teaduse rahvusvahelistumine alates 1990ndatest ja eriti pärast liitumist Euroopa Liiduga aastal 2004, on oluliselt mõjutanud teaduses keele kasutamist. Igal keelel on just temale omased tunnetus- ja väljendusvahendid ning erineva-

te keelte kasutamine (vastandudes valdavalt ükskeelsele teadusele) võimaldab maailma mõistmise ja mõtestamise rikastamist. Kõikides mitte-ingliskeelsetes riikides tuntakse muret teaduses ja hariduses oma keele marginaliseerumise pärast (de Bot 2004). Eesti teaduskeel peab seega säilima konkurentsi tingimustes: olukorras, kus valida on mitme keele vahel. Keel säilib aga seda kindlamini, mida rohkem teda valikul eelistatakse. Mille alusel teaduskeelt valitakse? Sügisel 2012 läbi viidud Eesti doktorantide küsitluse põhjal on eesmärk hinnata eesti teaduskeele elujõudu: millises keeles on doktorantidel mugav teadustööd teha (tekstide kirjutamine ja lugemine); kui võrd kasutatakse eesti keelt teaduse tegemisel, milliseks oma teaduskeele oskust hinnatakse (sh ka inglise keeles), mille osas vajatakse keelelist tuge, kuidas hindavad doktorandid oma võimalusi osaleda eestikeelses teadussuhtluses ning mis innustaks enam eesti keeles teadust tegema.

Josep Soler-Carbonell „Inglise keele positsioon Eesti kõrghariduse (keele)poliitikadokumentides”

Selle ettekande eesmärk on esitada hiljuti koostatud Eesti kõrghariduse (keele-)poliitikat reguleerivate dokumentide analüüs. Täpsemalt öeldes keskendun inglise keele positsioonile nendes dokumentides ning neis kehtestatud inglise keele ja teiste keelte vahelistele suhetele. Ennekõike Euroopas, ent mujalgi pole keegi senini inglise keele võtmerolli kõrghariduse rahvusvahelistumise protsessis eriti vaidlustanud. Viimastel aastatel on hulk teadlasi erinevatest vaatenurkadest ja valdkondadest sellele fenomenile tähelepanu pööranud. Eesti pakub selles mõttes huvitavat uurimiskonteksti. Viimasel kahel aastakümnel siin toimunud sotsiaalsed muutused on olnud ulatuslikud ning nende mõju on tänaseni hoomatav. Kõrghariduse rahvusvahelistumise mõistes on institutsioonid pidanud lühikese aja jooksul kohanema uute eesmärkide ja prioriteetidega. Eesti ülikoole ootavate väljakutsete seast tõuseb keeleküsimus eriti silmatorkavalt esile. Ettekandes annan ka mõned vastused, kuidas poliitikadokumentides on sellega toime tulnud, milline keeltevaheline seos on nendes dokumentides kujundatud, millised pinged ilmnevad ja millistele lahendustele võiksime mõelda.

HARIDUSTEED JA KATKESTUSED

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–214

Kristina Lindemann „Alt üles ja ülevalt alla: hariduskohortide teerajad viimasel kümnendil”

Ettekanne annab ülevaate kõrghariduse omandanute sotsiaalsetest positsioonidest. Viimase kümnendi märksõnadeks on kõrghariduse laienemine, kaks sügavat majanduskriisi ja üks majandusbuumi periood. Autorid testisid ka soo ja rahvuse koosmõju haridusega ennustamiseks tööstaatus. Tulemused näitasid, et kõrgharidusdiplomi väärtus tööturuedu kindlustajana on langenud. Kõrghariduse sees on toimunud

suurenev diferentseerumine ja 2000ndate jooksul on aset leidnud järkjärguline allapoole väljavahetamise protsess, kus ametiskaala tippu jõuavad järjest vähesemad lõpetanud ja järjest olulisem on lõpetatud kõrghariduse tase. Iga järgnev bakalaureuse omandanute kohort alustab oma tööteed madalamatelt positsioonidelt kui eelmine. Samas ka järjest rohkem bakalaureuse omandanuid jätkab õppimist magistrantuuris ja ei asu (paralleelselt) tööle. Võimalik on ka vastupidine, et need, kes ei suuda tööturul kanda kinnitada, jätkavad sagedamini magistrantuuris. Töötuse risk kasvas majanduslanguste perioodil kõige enam rakendusliku kõrgharidusega lõpetanute hulgas, samas kõrghariduse laienemine ei ole märkimisväärselt tõstnud nende välja-vaateid jätkata õpinguid magistrantuuris. Magistrikraadi kaitsnud inimesed on keskmisest tunduvalt edukamad kuni 2010 aastani. Majanduskriis julgustas paljusid magistriõpingutele, kuid viimaste aastate lõpetanute võimalused kõrge ametipositsiooni saamisel on oluliselt vähenenud. Rahvuslik kuuluvus seostub selgelt lõpetanute võimalustega tööturul (v.a magistrikraadiga lõpetanud), kus vähemusrahvustesse kuulujad on silmitsi suurema töötuseriskiga ja neil õnnestub harvem alustada juhi või tipppetsialistina kui eestlastel.

Mai Beilmann „Kutseõppe katkestamise põhjused katkestajate enda ja kutsekoolide personali pilgu läbi“

Kutseõppe pooleli jätmine on Eestis tõsine probleem. Õppeaastail 2004/05 kuni 2010/11 katkestas õpingud ligikaudu iga viies kutseõppes õppija. Hiljem on neist kutse- või kõrghariduse omandamiseni jõudnud vaid kümnendik. Selgitamiseks välja peamised kutseõppe katkestamise põhjused ja kaardistamiseks katkestamiseni viivad riskifaktorid, viis TÜ sotsiaalteaduslike rakendusuuringu teinud keskus 2012. aastal läbi kutseõppes õpingute katkestamise põhjuste uuringu. Uuringu raames viidi läbi 30 süvaintervjuud perioodil 2008–2010 õpingud katkestanud õppijaga, 32 intervjuud uuringu läbiviimise hetkel (sügisel 2012) katkestamisohus oleva õpilasega ja 30 intervjuud kutseõppekoolide personaliga. Intervjuudest ilmnis, et õpingute katkestamiseni viib sageli mitmete – isiklike, perekonnast ja koolist ning samuti sotsiaalmajanduslikust keskkonnast tulenevate – probleemide põimumine. Nii katkestajate kui ka personaliga tehtud intervjuudest selgub, et paljud probleemid saavad alguse juba enne kutsekooli jõudmist. Samas näitas kutseõppe katkestajate ja katkestamisohus olijate ning pedagoogide intervjuude kõrvutamise, et neil on väga erinevad ja kohati vastuolulised nägemused sellest, mis viib kutseõpingute katkestamiseni. Personal kaldus toonitama pigem kooliväliseid tegureid (majanduslik kitsikus, pereprobleemid, tervisehäired jms), õpilased tõid kooliväliseid tegureid kõrval rohkem välja ka otseselt kooliga seotud tegureid (vajakajäämised õppetöö korralduses, kiusamisuhtumid jms). Katkestajate ja katkestamisohus olijatega ning pedagoogidega tehtud intervjuude võrdlus viitab sellele, et kõrge väljalangevusega kutsekoolide personal keeldub teatud koolisiseseid probleeme tunnistamast ning katkestamise tõelised põhjused on mitmel juhtudel jäänud vajaliku tähelepanu ja sekkumiseta.

Ellu Saar ja Kadri Täht „Kas kõrghariduse väärtuse langus või sisemise kirjuse tõus?“

Ettekanne analüüsib tööandjate, vilistlaste ja kõrgkooli esindajate arusaama kõrghariduse tähtsusest tööturul. Tulemused näitavad, et ühelt poolt võib näha kõrghariduse väärtuse langust, sest eriti bakalaureusekraadi puhul ei tunnetata enam selle selget eelist tööturul. Kindlasti mängib siin suurt rolli nii majanduskriis, laienenud kõrgharidus kui ka tööturule lülitujate suured põlvkonnad, kus kõrgharidus *per se* pakub vähem eeliseid kui varasematel kiire majanduskasvu aastatel. Samas on kõrgkoolidiplom paljudele töökohtadele kandideerimise eeltingimuseks, mis tähendab, et ajapikku on tõusnud kõrghariduse mitte-omandamise hind. Teiselt poolt võib aga täheldada ka kõrghariduse sisemise kirjuse tõusu, kus erinevatel kõrghariduse tasemetel õppimist seostatakse erinevate teadmiste ja kogemuste hulgaga, seda nii kõrgharidusinsitsiivide, õppijate kui ka (suuremate, eriti tootmise ja energeetika valdkonna) tööandjate silmis. Üsna selget eristust tajutakse ka koolitüübiti – nii vilistaste kui tööandjate silmis on tööturu mõttes üldjuhul eelisolukorras avalik-õiguslike ülikoolide lõpetajad. Eristumist võib täheldada ka kõrgkoolide siseselt, kus ühe valdkonna raames võib kõrgkoolitüüp olla oluline, samas kui teise valdkonna raames mitte, sõltuvalt sellest, kuivõrd üks või teine õppekava on suutnud ennast tööturul tõestada.

ÕPPEKAVAD – HARIDUSE SISU

Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–214

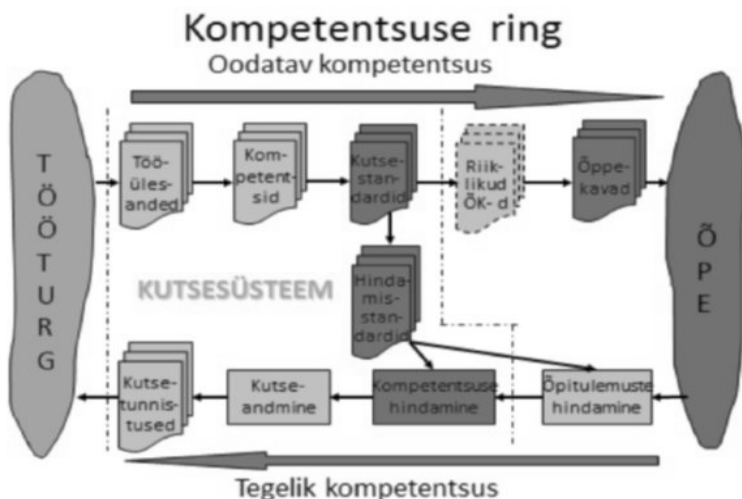
Sirje Rekkor „Õppekavade arenduse lähtealused Eesti kutsehariduses“

Ettekanne käsitleb kutsehariduse õppekavade lähtealuseid Eesti kutsehariduses 1990ndate keskpaigast tänaseni toimuva õppekavareformi kogemuste kontekstis. Ühelt poolt on oluline küsimus õppekava orientatsioonist. Hariduslikest eesmärkidest lähtuvalt võib esile tuua neli õppekava orientatsiooni: kutsealane, personaalne, ühiskondlik ja akadeemiline (McNeil 2005, Pinar jt 2008). Eesti kutsehariduse õppekavareformi senised tulemuste põhjal võib väita, et prevaleerivaks õppekava orientatsiooniks on olnud kutsealane orientatsioon, millele viitavad nii õppekavaprotsessi reguleerivad seadusandlikud aktid kui ka senine õppekavapraktika. Samas leidub õppekavapraktikas nii personaalse kui ühiskondliku orientatsiooni elemente, nii hariduslike eesmärkide, õpetamise, õppimise kui õppijate kohta käivates eeldustes püüeldakse nii ühiskonna, töömaailma kui õppija tervikliku personaalse arengu vajadustega arvestamise poole (Rekkor 2011). Teiselt poolt on oluline õppekava määratlus kutsehariduses. Õppekava on aga võimalik määratleda selle rakendamise erinevate astmete, õppekava erineva staatuse alusel (Taba 1962; Glattorn, 1987; Kelly 2009), seadustatud (formaalse) ja variõppekava vastandamise kaudu (Jackson 1966;

Krull 2000; Richards 2002; Ruus 2003; Cornbleth 2003; Kelly, 2009). Õppekava võib käsitleda kui kultuuriliste, sotsiaalsete ning isiksuse arenguga seonduvate funktsioonide kandjat (Doll 1998; Fisher 2007; Huisinga 2009; Au 2011). Hilda Taba järgi on õppekaval alati kultuuriline funktsioon: nii kultuuri säilitav ja uutele põlvkondadele vahendav kui ka, teatud ajalooliste tingimuste olemasolul, kultuuri ümberkujundav funktsioon (Taba, 1962: 18–28). Õppekava võib käsitleda kui sotsiaalse regulatsiooni mehhanismi, kui distsiplineerivat tehnoloogiat (Popkewitz 1997: 132).

Olav Aarna „Kutsestandardist õppekavani“

Kutsestandard (KS) on dokument, milles kirjeldatakse kutsetegevust ning esitatakse kutsealade ja -tasemete kompetentsusnõuded. Nn kolmanda põlvkonna KS-des kirjeldatakse neid kompetentsusnõudeid oodatava kompetentsuse profiili abil, st milliste kompetentside olemasolu eeldatakse antud kutseala vastaval tasemel. Iga kompetentsi kirjeldatakse aga tegevusnäitajate ja vajadusel ka eeldatavate teadmiste abil. Kutsesüsteemi kui tööturu ja elukestva õppe süsteemi liidese põhiprotsessi kirjeldab allolev kompetentsuse ring.

Kutsehariduse vallas on KS kasutamine õppekava koostamise lähtekohana kohustuslik. Kõrgharidussektoris on KS-st lähtumine kohustuslik nendel erialadel, mille jaoks on sobiv KS olemas. Mõlemal juhul eeldatakse, et õppekava vastab KS-le. Selle tingimuse täidetuse on üheks eelduseks, st õppeasutus saaks nn esmase kutse andjaks antud KS-le vastava õppekava lõpetajatele. Mida tähendab, et õppekava vastab KS-le? Tänapäeval koostatakse kõik õppekavad nn väljundipõhistena. See tähendab, et õppekava kõige olulisemaks osaks on oodatavate õpiväljundite kirjeldus. Selleks, et

õppekava vastaks KS-le, on vaja tagada, et KS-s kirjeldatud tegevusnäitajad ja teadmised sisalduksid õppekava oodatavate õpiväljundite hulgas. Tasemeõppe õppekavade puhul eeldatakse analoogilist vastavust ka õppekava ja Kutseharidusstandardis või Kõrgharidusstandardis kirjeldatud üldistatud õpiväljundite vahel. Ettekandes arutletakse selle üle, kuidas eksperdid seda vastavushindamist teevad ja mil määral saaks hindamise subjektiivsust vähendada tänapäevaseid tehisintellekti vahendeid, nt automaatse keeletötluse tarkvara kasutades.

Kaarel Haav „Sotsioloogilise õppekava teooria areng“

Ettekanne kirjeldab õppekava teooria arengut, rõhutades Hilda Taba osa ja Eesti kogemusi. Eristame peamisi etappe ja toome välja püsivad ideed (õppija, ühiskonna ja kultuuri areng). John Dewey (1902 jt.) seostas õppija ja demokraatia. Franklin Bobbitt (1918) ja Werret Charters (1923) rakendasid ärijuhtimise nelja sammu mudelit eesmärkidest tulemuste hindamiseni hariduse efektiivsuse tõstmiseks. Õppekavade uurimine USA-s 1933–1941, Ralph Tyler (1949) ja Hilda Taba (1962) arendasid teooriat ja klassifitseerisid eesmärgid käitumise vormide alusel (teadmised, oskused, tunded ja hoiakud). Eesmärgi määratleti ühiskonna, kultuuri, õppijate, õppimisteooriate ja haridusfilosoofia uurimise alusel. Haridussotsioloogia näitas teadmiste seost sotsiaalsete gruppide huvidega. Poliitiline mudel soovitas määratleda eesmärgid huvigruppide koostöö ja suhtlemise alusel, seda soovitavad ka juhendid õppekava arengust kõrg- ja kutsehariduses Eestis. Uusim mudel käsitleb õppekava kui põhimõistete (inimene, ühiskond, kultuur, loodus) integreeritud süsteemi (Haav 2010 ja 2012), mis on seostatud inimtunnetuse ja suhtlemise semiootilise teooriaga (R. Jakobsen 1961 jt.). Viimane eristab tajusid, tundeid, tegevusi ja sümbboleid (keeled, teadused, kunstid) ja on üldisem kui Tyleri ja Taba jaotus käitumisvormide alusel. Põhimõistete süsteemi diferentseerivad erinevad teadused ja nende mõisted. See seostab teadmised, tajud, tunded ja kogemused, verbaalse ja mitteverbaalse käitumise, konkreetse, abstraktse ja kujundliku mõtlemise. Õppijate teravilikkude arengut toetab organisatsioonilise identiteediteooria rakendamine koolides. See teooria on rakendatav kõigi haridustasemetel õppe- ja ainekavades.

ÜLIKOOL KUI KOHT, ÜLIKOOL KUI INSTITUTSIOON

Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–214

Karmo Kroos „Kui palju haridust vajab haritlane, et olla haritlane?“

Ettekanne otsib vastust pealkirjas mainitud küsimusele Ivan Szelényi elutöö baasil. Veelgi enam, ettekanne püüab selgitada kas sellist küsimust on üldse mõistlik küsida; milliseid oleksid alternatiivid haritlaste defineerimiseks; kas politseinik, vangivalvur ja

õpetaja on osa intelligentsist ning kas ja kuidas nad intellektuaalide esindajatest eristuvad. Lühidalt öeldes tõstatab ettekanne rohkem küsimusi, kui vastata jõuab, oskab või suudab. See sõnavõtt ei vastanda vaid samastab vaimu ja võimu.

Triin Roosalu „Kõrghariduse tajutud tähendus: kõrgkoolide nägemus”

Siin keskendume kõrghariduse tajutud tähendustele ja kõrghariduse eesmärkidele kõrgkooli esindajate vaatenurgast. Tulemuste põhjal võib välja tuua kolm suuremat eesmärkide klastrit. Esiteks kõrghariduse instrumentaalne töö(turul)le orienteeritus, mida tajutakse peamiselt „turu” (tööandjad, õppijad, lapsevanemad) survena ning seega justkui paratamatust. Selle suundumuse kontekstis omab kasvavat tähtsust kõrghariduse praktiline ja rakenduslik väljund, jättes aga õhku akadeemilise ja rakendusliku kõrghariduse erinevuste küsimuse. Teise keske eesmärkideklastrina tuuakse välja kõrghariduse sisemised (tööturult väljapoole jäävad) aspektid nagu teatud väärtuste kultiveerimine, üldisema mõtlemisvõime arendamine ning ettevalmistus elukestvaks õppeks. Kolmanda keske teemana ilmnes üldine, pigem kriitiline meelestatus õppekorralduslike ja sisuliste suundumuste osas. Oma osa nähakse selles nii (devalveerunud) tudengkonnas, üldises hariduspoliitikas kui ka tööandjate seas.

XIII. RELIGIOONIST, MODERNISEERUMISEST JA KAPITALISMIST WEBERI VALGUSES

Töörühma juht: **Alar Kilp**, TÜ riigiteaduste instituudi võrdleva poliitika lektor

SESSIOON I

Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–206

Viktor Korrovits ja Alver Aria „Sotsiaalsete kontaktide tõenäosuse prognoosimise matemaatiline mudel”

Sotsiaalsete kontaktide tihedus ja mõjukus avaldavad mõju muuhulgas ka ärikontaktidele ning ärikontaktides sõlmitud tehingutele. Sõlmitud tehingute tõenäosuse prognoosimine on oluline ühiskonna jõukuse ja rahulolu ning tehingukulude taseme hindamiseks. Sotsiaalse grupi mõju mõistavad autorid kultuuriniši mudeli alusel, sealhulgas gruppide erinevate religioossete vaadetena tehingute võimalikkusele. Autorid on välja töötanud äritehingute toimumise tõenäosuse valemi, mille üheks liikmeks on eksponentfunktsioon. Valemi parameetriteks on individide kuulumine teatud kultuurilisse gruppi ja kultuuri mõjutegur. Selle tulemusena saab arvutada tehingute tõenäosuse, mida lisaks valemile autorid demonstreerivad graafiliselt. Valemi näitab, et äritehingute toimumise tõenäosus suureneb elanikkonna kultuurilise homogeensusega, kui sarnaste kultuuriliste hoiakutega (α) elanike arv ($n\alpha$) läheneb populatsiooni üldarvule n ning suhtarv ($n\alpha/n$) läheneb väärtusele 1. Seega valem näitab elanikkonna teatud gruppide sotsiaalset mõjukust ka ärikontaktides.

Marko Uibu „Lummuse taasloomine: näited Eesti uue vaimsuse keskkonnast”

Tõukudes Weberi „lummusest vabanemise” teesist (*Entzauberung*, ingliskeelses tõlkes *disenchantment*), kirjeldavad mitmed autorid (nt Partridge, Heelas) tänapäevast religioosset-vaimset olukorda pigem „lummuse taasloomise” (*re-enchantment*) protsessina. Lummuse mittekadumist võib näha nii religioonide püsivas kohalolekus (ja radikaliseerumises), sünkreetiliste vaimsete-religioossete praktikate ja uskumuste kasvavas levikus, aga mingil määral ka näiteks müstilise-maagilise materjali prominentses kohaolus pop-kultuuris. Oma ettekandes pakun näiteid Eesti uue vaimsuse keskkonnast, kus alternatiivsed-vaimsed või piiri-/kvaasiteaduslikud teadmise loomise süsteemid pakuvad inimestele kujutlust maailmast, milles eksisteerivad väga erinevat laadi üleloomulikud nähtused ning inimesel ja inimest ümbritseval on tähendused, mis ulatuvad üle tavarealsuse piiride. Ehkki uue vaimsuse keskkonda ei saa pidada religiooniks selle tavamõistes, võimaldavad seal ringlevad ideed, õpetused ja praktikad küllalt efektiivselt näiteks Charles Taylori, Anthony Giddensi jt kirjeldatud modernismi olemuslikest probleemidest üle saada. Ettekandes vaatlen maail-

ma kirjeldamise viise, mis ületavad kainenunud, lummusevaba ratsionaalsuse või ühendavad ratsionaalse ja lummusliku.

Alar Kilp „Protestantliku eetika tugi kapitalismi arengule Eestis: reaalsus võivõimalikkus?”

Max Weberi „protestantliku eetika ja kapitalismi vaimu” tees ei toetunud otseselt ei ajaloolisele luterlusele ega teeside kirjutamiseaegsetele näidetele Ida-Euroopas (Eestist rääkimata). Peamiseks teesi esitamise ajendiks oli Weberi veendumus, et Ameerika Ühendriikidest oli 20. sajandi alguseks saanud maailma kõige arenevam kapitalistlik majandus tänu usulistele või usulist päritolu olevatele, kaasajastumise kui ratsionaliseerumisega kooskõlas olevatele ning kapitalismi arengut otseselt toetavatele väärtushoiakutele. Toetudes võrdlevatele väärtusuuringutele, parem- ja vasakpoolsetele majanduspoliitilistele valikutele taasiseseisvunud Eestis ning Zenonas Norkuse teesile, mille kohaselt Eesti majandusareng oli Läti ja Leeduga võrreldes 1990ndatel efektiivsem tänu ajaloolistele protestantlikele väärtushoiakutele (vennastekoguduste liikumine), kaalub ettekanne poolt ja vastuargumente kahele küsimusele: kas ja kuivõrd saab Weberi teesi varal selgitada kapitalismi arengut taasiseseisvunud Eestis? Miks võiks või tuleks Eesti majandusarengule kasuks, kui eestlased teadvustaksid paremini neid osasid oma ajaloolisest usutraditsioonist, mis on kapitalismi vaimuga olnud enim kooskõlas.

Vaike Raudava „Komisjonide otstarbekus KOV-des Weberi organisatsiooniteooria kasutamine kohaliku omavalitsuse tegevuse analüüsimisel”

Uus võimalus valitsemise uurimiseks on organisatsiooniteooriate kasutamine (Bevir 2010). Organisatsiooniteooriad võimaldavad luua detailset ülevaadet valitsemise struktuurist ja protsessidest, eeskätt kui uurimise fookuses on organisatsiooni ja organisatsiooni väiline vastasmõju ning soovitakse parandada valitsemise protsesse. Lähtudes modernsest Weberi käsitlusest, on teooria keskseks küsimuseks ratsionaalsus ja selle mõjud organisatsiooni teooriate arengule, surudes maha emotsioonid ja eraldades indiviidi avalikust funktsioneerimisest (Hughes & Wearing 2007). Viidates Weberile, avalike teenuste bürokraatias oli ühendatud kõrge efektiivsusega riiklik „aparaat” koos inimlikkuse tahaplaanile jätmisega. Masina metafoor kirjeldab organisatsiooni masinana koos selle osadega ja mehaanilist dünaamikat on kirjeldatud kui efektiivsust ja produktiivsust. Weberi käsitlus ei ole briljante, kuid selle karakteristlikud näitavad alati ratsionaalsust. Weber esitas kuus põhilist elementi modernses bürokraatias: 1) ülesandad on tavaliselt sätestatud kas seadusega, kohustustega või administratiivsete positsioonidega; 2) funktsioonid on hierarhilised, st igat üksust kontrollitakse kõrgema taseme üksuse poolt; 3) administratiivsed tegevused on kirjeldatud kirjalikes dokumentides; 4) tegevused nõuavad professionaalide kaasamist; 5) funktsionäärid nõuavad töö tegemist kontoris; 6) professionaalsus tagab juurdepääsu uutele tehnoloogiatele ja teadmistele. Eesti kohaliku omavalitsuse

struktuur on taastatud Eesti Vabariigi 30-ndate aastate mudeli järgi, kus on lahutatud otsustav ja täidesaatev võim. Volikogu võib moodustada alakomisjone ja üldises praktikas tegutsevad omavalitsustes sotsiaal-, haridus-, majandus jms komisjonid. Komisjonidesse kuuluvad tavaliselt selle valdkonna mitteprofessionaalid ning seetõttu on küsitav nende komisjonide vajadus tänapäevases post-modernses ühiskonnas (Raudava 2013).

Viited

Bevir, M. 2010, *Encyclopedia of Political Theories*, Sage Reference.

Hughes, M. & W., Michael 2012, „Theorising Organisations” in *Organisations and Management in Social Work* Sage Publications, Inc., Online ISBN: 9781446211670, pp. 32–55.

Raudava, V. 2013, „The Impacts for Developing the Profession of Social Work in the Post-Communist Context”, *European Scientific Journal*, vol. 9, no. 20.

Raudava, V. 2013, „Small Rural Local Government’s Performance for the Social Work in Estonia”, *European Scientific Journal*, vol. 8, no. 23.

XIV. SOTSIAALTEADUSTE METODOLOOGIA

Töörühma juht: **Rein Murakas**, TÜ ühiskonnateaduste instituudi lektor.

SESSIOON I

Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–304

Ene-Margit Tiit „Registrite ja rahvaloenduse andmete kasutamine REGRELis”

REGREL on koodnimetus registripõhise rahva ja eluruumide loenduse jaoks. Eestis kavandatakse järgmine rahva ja eluruumide loenduse voor (2020/2021) teostada registripõhiselt, nii, nagu seda on teinud Põhjamaad, kuid mis on seni suuremale osale riikidest olnud saavutamatu.

Registrite valmisolekut loenduseks analüüsis rühm Eesti teadlasi (eesotsas TLÜ demograafidega, kesjuures nende hinnang on hetkel võrdlemisi skeptiline. Statistikaameti meeskonna ees seisab ülesanne – teha jõupingutusi koostöös registritega selleks, et olulised puudused kõrvaldada ja siiski REGREL teostada. Ettekandes tuleb juttu suurimatest raskustest ja ka võimalikest varuvariantidest.

Yngve Rosenblad „Andmete võrreldavuse probleemidest: tööhõive ja töötuse näitajad tööjõu-uuringu ja rahvaloenduse järgi”

Kui 2012. aasta lõpus avaldati 2011 rahva- ja eluruumide loenduse tööhõive andmed, oli jahmatatus suur – rahvaloenduse hõivenäitajad olid ehmatavalt erinevad tavapäraselt tööjõu-uuringust saadavatest andmetest. Töoga hõivatute arv oli rahvaloenduse järgi 56 000 võrra väiksem ning töötute arv 10 000 võrra väiksem, majanduslikult mitteaktiivsete arv jälle 8 000 võrra suurem. Osa seletusest peitus loomulikult selles, et tööjõu-uuringu andmed olid kaalutud rahvaloendusel selgunud rahvaarvust tunduvalt suuremale, Statistikaameti arvestuslikule rahvaarvule. Kuid ka tööjõu-uuringu andmeid rahvaloenduse rahvaarvule ümber kaaludes jäid erinevused suureks. Kus peitus viga? Kas tõepoolest mõjutavad näiliselt väikesed meetodikaerinevused tulemusi nii palju? Ometigi määratleti inimese tööhõiveseisund nii rahvaloenduses kui tööjõu-uuringus samasuguse küsimusteploki alusel. Selguse saamiseks viisime läbi REL 2011 ja tööjõu-uuringu võrdlusanalüüsi, kus kõrvutasime kirjade tasandil kahe andmeallika hõiveandmeid. Eesmärk oli selgitada, milliste elanikkonnarühmade andmed tulemuste erinevust enim mõjutasid, ning hinnata, millist rolli võisid tulemuste lahknevuses mängida *proxy*-vastamine, erinev küsitlusmetoodika, REL 2011 üpris spetsiifiline uuringuhetk jne. Võrdlus toob taaskord välja, kui võrd õrnal jääl on erinevate andmeallikate võrreldavus, isegi kui need esmapilgul mõõdavad sarnase meetodikaga ning sama nähtust.

Pilleriine Kamenjuk „Elukohavahetuste kaardistamine passiivse mobiilpositsioneerimise andmestiku abil”

Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areng ja selle laialdane kasutamine on teinud võimalikuks sotsiaalsete protsesside uurimise uuel tasemel, kuna pakub uurijatele uusi andmeallikaid ja tõlgendusi. Üheks neist on mobiilidel põhinev passiivne positsioneerimine, mille rakendusvaldkond on aastate jooksul järjest enam laienenud. Täiendava andmeallikana traditsiooniliste andmekogumismeetodite nagu rahvaloendus, küsitlus ja reisipäevik kõrval võimaldab see teatud aspektides täpsemat inimeste ajalis-ruumilise mobiilsuse, sh ka rände kaardistamist. Selline lähenemine võimaldab rändesündmust uurida mitte üksnes diskreetse elukohavahetusena, vaid lubab seda siduda laiema ruumilise käitumisega, pakkudes pidevaid aegridasid ruumis viibimise kohta. Tartu Ülikooli ja Positium LBS poolt loodud ankurpunktide mudel võimaldab tõlgendada inimeste jaoks olulisi kohti (nt kodu, töö jne). Mudel ise ei defineeri elukohavahetust ning selleks tuleb rakendada filtreerimist, mis võimaldaks eristada püsivat elukohavahetust näiteks sesoonses rändest, püsilukoha ja teise kodu vahel liikumisest ning ka meetodi eripärast tulenevast mobiilantennide vahelisest hüpamisest. Hiljuti läbi viidud rahvaloenduse tulemused võimaldavad hinnata passiivse mobiilpositsioneerimise andmestiku põhjal kaardistatud elukohavahetuste täpsust ning võrrelda liikumismahtusid ja voogusid nii absoluut- kui suhtarvude kontekstis. Positsioneerimisandmete korral on võimalik eristada rohkem rändesündmusi, kui seda on võttes aluseks klassikalisi ruumiüksuste piire (nt KOV piir). See erinevus tuleneb suuremast ruumilisest ja ajalisest täpsusest. Positsioneerimisandmestiku abil rändesündmuste kaardistamise järel on võimalik need siduda inimeste igapäevase ruumilise mobiilsusega, et näiteks kirjeldada, milline on elukohavahetuse mõju tegevruumi suuruse kujunemisele erinevate sotsiaal-demograafiliste tunnuste ja liikumissuundade lõikes.

Jaanika Erne „Poliitilise diskursuse analüüs rahvusvahelise õiguse uurimismeetodina. Võitlus globaalse ülivõimu pärast ja polaarsus rahvusvahelises õiguslikus argumentatsioonis”

Ettekanne tutvustab rahvusvaheliste suhete uurimismeetodi – poliitilise diskursuse analüüs – kasutamist rahvusvahelise õiguse uurimisel põhjusel, et rahvusvahelistumist määrab poliitiline võitlus hegemoonia eest, mistõttu enamus ka kaudselt rahvusvahelise õigusega seonduvatest õiguslikest argumentidest sisaldab poliitikat ning võib sisaldada poliitilist vastasseisu. Ka Euroopa Liit toimib multipolaarses (mitmekiiruselises) maailmas, mis on jõudnud muuhulgas koloniaalperioodist postmodernse imperialismi ajastusse, kus õigus muutub vastavuses muutustega valitsevas ideoloogias ja poliitikates. Nii mõjutavad tänast Euroopa Liitu tema igapäevatoimimises peamised geopoliitilised ja suurte mängude teemad – Euroopa Liit ja Venemaa, Euroopa Liit ja Hiina, Euroopa Liit ja islamiriigid, Euroopa Liit ja Aafrika, Euroopa Liit ja Ida-Aasia, Euroopa Liit ja Kesk-Aasia üldiselt, Euroopa Liit ja Ladina-Ameerika – poliitiliselt on Euroopa Liit seotud selliste ajalooliste arengutega nagu Briti imperia-

lismist välja kasvanud Ameerika Ühendriikide imperialismistrateegia, Vene impeerium, kommunismijärgsed võimu ümberkorraldused, Iisraeli seisund ja NATO kollektiivkaitse imperialismiprojektis, BRICS-i riikide pürgimused ülivõimule, Euraasia energia- ja võimu allikana – mistõttu ei peaks üksnes poliitikud küsima, kas Euroopa Liit on üks ülivõimule pürgijatest iseeneses või osa imperialismiprojektist, kes juhib Euroopat, ja kelle juhtimisele aitab kaasa tema kui ametniku või kodaniku igapäevategevus? Ettekande aluseks olevat uurimistööd on teoreetiliselt enim mõjutanud Martti Koskenniemi, Jan Klabbersi, Edward Schiappa, Eric Walbergi, Zbigniew Brzezinski, Rein Müllersoni, Tsuyoshi Hasegawa, Nicola Casarini, jt autorite uurimused. Empiirilisel analüüsi institutsionaalset tegevust ning kohtupraktikat. Et põhjendada poliitilise diskursuse analüüsi kasutamist rahvusvahelise õiguse uurimisel tuletab ettekanne esmalt meelde maailma ajaloolisi arenguid, püüdes postmodernse imperialismi, geopoliitika ja suurte mängude teemadega siduda moraali, poliitika, mina ja ühiskonna, struktuursete piirangute ja poliitilise võitluse teemasid, samuti inimloomusest tulenevat püüet leida inimkoosluses (s.h maailm) liider, kes ei suuda siiski mitte kunagi rahuldada kõikide moraalseid eelistusi, mistõttu jääb hegemoonilise ühtsuse saavutamine utopiaks. Seejärel näitab ettekanne polaarsuse ideed seoses I maailmasõja järgsete arengutega, näiteks külma sõja perioodist tuntud bipolaarse vastasseisuna Ida ja Lääne vahel, Euroopas, Aasias üldiselt, kolonialismijärgses Kagu-Aasias, Lõuna-Aasias, Lähis-Idas, Ladina-Ameerikas, ja Aafrikas, riigisiseste ja rahvusvaheliste institutsioonide seemise polaarsusena (nt ÜRO Julgeolekunõukogu). Lõpuks püütakse näidata seonduvat vastasseisu rahvusvahelis-õiguslikes aktides, näited on valitud nii institutsionaalsest praktikast (nt poliitilised otsused, otsesed ja kaudsed otsused seoses välisinvesteeringutega, erasektori valitsemine, erakondade võistlevus, majandusotsused, julgeolek, arenguabi) kui kitsamalt kohtupraktikast (nt Rahvusvaheline Kohus – *Temple of Preah Vihear*, *Legality of Use of Force*, *Lockerbie*, *Aerial Incident*; Euroopa Inimõiguste Kohus – *Bosphorus*, *Bankovic*, *Bronze Soldier*; Euroopa Liidu Kohus – Yusuf, Kadi). Poliitilise diskursuse analüüsi meetodi kasutamine rahvusvahelise õiguse uurimisel võib anda rohkem võimalusi parimaks otsustuseks diferentseeruva integratsiooni ja mitmetasandiliste tehingute tingimustes, sest võib aidata ära tunda poliitilise vastuolu rohujuuretasandile lähemal. Ettekande aluseks on autori poolt Tartu Ülikooli kursuse OIAO.07.052 *Protection of Human Rights under EU Law* täiustamiseks 2010.a teostatud uurimus ning 2012.a Tallinna Tehnikaülikooli sotsiaalteaduskonna kursuse HOL6025 *External Relations of the EU* läbiviimiseks teostatud uurimus.

SESSIOON II

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–304

Rein Murakas „Uringuandmete ühiskasutus Eestis – vajadused ja võimalused”

Andmete planeeritud ühiskasutus on eelkõige rahvusvaheliste võrdlusuuringute mõju tulemusena muutunud järjest laienevaks suunaks uurimistegevuses. Samas on lahendused nii teaduspoliitika valdkonnas kui ka konkreetsete sellealaste plaanide (*Research Data Management*) koostamisel alles kujunemisejärgus, ühiskasutusega seoses esineb hulgaliselt probleeme. Ettekandes tutvustatakse valdkonna arenguid ja sellega seotud uurimistegevust eelkõige Soome ja Sloveenia näidete põhisel ning arutletakse esitatud baasil võimalike arengusuundade ja selleks vajalike ressursside ja infrastruktuuri üle Eesti vajadustest ja võimalustest lähtuvalt.

Ülo Leppik „Vastusevariantide kauguste mõõtmine Euroopa Sotsiaaluuringu internetiküsimustikus”

Viimases Euroopa Sotsiaaluuringu voorus viidi läbi eksperiment, kus osad vastajad täitsid ankeedi iseseisvalt interneti vahendusel. Internetis täidetavate ankeetide kohta võib aga küsida, ega vastaja ei ürita jätta pelgalt vastuste muljet, tegelikult hoopis kiirelt läbi ankeedi klõpsides. Me võtsime arvesse küsimuse vastusevariantide kauguse ankeedis edasi liikumise nupust. Selle tulemusena saime mõõdu, mis näitab kui mugav oli seda varianti valida. Me normeerisime kaugused ja muutsime sellega enamiku ankeedi küsimustest omavahel võrreldavaks. Sedasi oli meil võimalik tuvastada käitumist, kus respondent valib kõige lähedamaid variante selleks, et ankeedi täitmisel aega säästa. Me võrdlesime antud vastuste kaugusi ja vastamisele kulunud aega, kasutades nii üksikule küsimusele antud vastuseid, kui ka üksiku respondendi poolt antud vastuseid. Selle meetodi tulemusena saame me öelda, kas respondendid, kes vastasid kiiremini, valisid ka küsimustikus lähemaid vastusevariante. Ühtlasi saame me näidata, kas küsimustikus edenedes sageneb lähedamate vastuste valimine. Need tulemused ei hõlma ainult Euroopa Sotsiaaluuringut, mille alusel need saadud on, vaid peaksid huvi pakkuma kõigile, kes teevad valikvastustega küsitlusi interneti vahendusel.

Avo-Rein Tereping „Kontserdikuulajate personaalsed eelistused erinevate muusika-stiilide esitamisel ja sobiv helitase”

Heliseadmete tehnoloogiline areng võimaldab avalike esitustel tekitada saalis mistahes intensiivsusega helivälja. See lubab väikese helivõimsusega instrumentide või nõrga häälega lauljate esinemisi ka suurtes saalides. Sellega on kaasnud helitase-me pidev tõus kontserdiesitustel, mis ei tulene kuulajate eelistustest, vaid helirežis-

sööride ja/või produtsentide arvamustest. Keskmine helitase avalikel kontsertidel ulatub 100–105 detsibellini, mis kahjustab kuulmist. 120 detsibelli puhul tekib kõrvas valuaisting, pikemaajalisel kuulamisel jääv kuulmiskahjustus. Kuulajate eelistusi helivaljuste osas on uuritud kõrvaklappidega kuulamisel, kuid mitte vabas heliväljas. On levinud uskumus, et noored eelistavad kontsertidel vanemaealistest valjemat heli ning rockmuusika kuulamisel soovitakse oluliselt kõrgemat helitaset. 2010. ja 2012. aastal korraldas Tallinna Ülikooli Psühholoogia Instituut eksperimendid Nokia kontserdimajas, mille käigus esitati elavas esituses erinevate muusikastiilide ja -koosseisude helinäiteid. Kuulajad hindasid neid heli kvaliteedi hindamise skaalade põhjal. Eksperimentidest järeldub: Hinnangud sobivale helitasemele ei erine vanusegruppide lõikes, samuti naiste ja meeste võrdluses. Hinnangud sobivale helitasemele langevad kokku nii naturaallpillidel esitatud näidete kui elektroonselt tugevasti töödeldud rockmuusikanäidete puhul. Sobivaimaks peavad kuulajad 85–87 dB helitaset saalis. Kontsertesituste puhul hindavad kuulajad kõige olulisema meeldivust mõjutava parameetrina heli loomutruudust (*fidelity*).

XV. TÖÖJÕU RÄNNE, MUUTUSED RÄNDEKÄITUMISES JA -STRATEEGIATES

Töörühma juhid: **Tiiu Paas**, TÜ ökonomeetria professor,
Pille Mõtsmees, TÜ majandusteaduskonna doktorant

SESSIOON I

Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–304

Tiiu Paas „Piiriülese tööranne analüüs migratsiooni diversiteeti ja sellest tulenevaid regionaalseid erinevusi käsitleva rahvusvahelise migratsiooniuringu raames”

Ettekanne keskendub uurimistulemustele, milleni jõudsimise osaledes rahvusvahelises uurimisvõrgustiku NORFACE (*New Opportunities for Research Funding Agency Cooperation in Europe*) migratsiooniuringute programmis (2009–2014). Eesti teadlaste osalusega projekt käsitles migratsiooni diversiteeti ning sellega kaasnevaid regionaalseid erinevusi Euroopas. Üheks uurimisvaldkonnaks, millega Tartu uurijad projekti raames tegelesid, oli piirülene tööjõu ränne ning selle võimalikud majanduslikud ja sotsiaalsed tagajärjed. Muu kõrval otsiti vastust ka küsimusele, kas tööjõu vaba liikumisega Euroopas kaasnes oodatud *win-win* olukord Euroopa Liidule tervikuna ning selle riikidele. Uuringus kasutati Eesti ja Eurostati migratsiooniandmeid, CV Keskuse andmebaasi, tehti küsitlusi ning viidi läbi ka 32 intervjuud Eesti inimestega, kes töötavad või töötasid Soomes. Uurimistulemused ei anna selget kinnitust, et tööjõu vaba liikumisega Euroopas on kaasnenud vaid oodatud positiivsed tagajärjed, kuid põhjust pole ka oluliseks pessimismiks. Mobiilsed töötajad on mitmekesisistanud oma tööoskusi erinevates töö- ja kultuurikeskkondades, loonud uusi suhtlusvõrgustikke jne. Tagasipöördumisel kodutööturule on nad reeglina saanud parema palga näol kõrgema hinnangu oma inimkapitalile. Piirülene tööranne on võimaldanud tasakaalustada majanduse tsükliliselega kaasnenud pingelisi olukordi riikide tööturgudel ning aidanud vähendada koormust sotsiaalsüsteemidele jne. Olulisemad negatiivsed tagajärjed on inimeste hinnangute kohaselt eelkõige mittemajanduslikud ning avalduvad perekonna ja üksikisiku tasandil.

Siim Krusell „Eesti elanike töötamine välismaal”

Etteandes antakse ülevaade tööranne ja migratsiooni põhjustest, toetajadest ning senistest Eestis avaldatud tulemustest nii potentsiaalse kui ka tegeliku välismaal töötamise kohta. Põhirõhk on aga siiski suunatud sellele, mida näitab välismaal töötajate kohta 2011. aasta rahva ja eluruumide loendus (REL 2011) ning võrdlusena (kui andmed võimaldavad) ka 2000. aastarahvaloendus (REL 2000). Teisisõnu – milline on

nende inimeste sotsiaaldemograafiline profiil (vanus, sugu, haridus, emakeel, kellena ja millisel tegevusalal töötatakse). Analüüsitakse ka välismaal töötamist peamiste sihtriikide järgi.

Kadri Seeder „Kes tahab ja kes ei taha Eestis töötada?”

Töötajate puuduse üle kurdavad nii kõrgepalgaline IKT sektor kui ka pigem tagasihoidlike palgatasemetega kaubandus ja teenindus. Töölane ränne ja „välistööjõu sissetoomine” on üks võimalus probleemi lahendada. Eeldades, et inimesed liiguvad ühest piirkonnast teise vabast tahtest sooviga parandada oma heaolu ehk teenida rohkem ja/või teha erialast tööd ja karjääri, saame rääkida töötajate juurde saamise võimalustest (mitte sisse toomisest) Euroopa riikidest või kolmandatest riikidest ja seda ka väljarännanud kaasmaalaste näol. Kuna Eesti on oma palgatasemelt Euroopa riikide seas pigem saba lõpus, siis paremate teenimisvõimalustega me Euroopast töötajaid siia ei meelita. Naaberriigi Soome palgatasemeteni jõudmiseks peaks töötasud tõusma keskmiselt 2,5 korda. Äraelamist võimaldav palgatase ning mõnus töö- ja elukeskkond on pigem eeldus, et töötajad siia tulla ja/või siia jääda tahaksid. 2013. aasta palgauuringu enam kui 10 000 vastaja andmetele tuginedes analüüsitakse Eestis ja välismaal töötamise soove hõive staatuse, soo, vanuse, hariduse, elukoha, ametialade, praeguste palgatasemete ja palgasoovide lõikes.

SESSIOON II

Laupäev, 26. aprill 11.30–13.00, Lossi 36–304

Jaan Masso, Raul Eamets ja Pille Mötsmees „Ajutine migratsioon ametialast mobiilsust kujundava tegurina”

Suur hulk riikidevahelisest rändest on ajutise iseloomuga. Käesoleva uurimuse eesmärgiks on käsitleda ajutise migratsiooni ja ametialase mobiilsuse seoseid Eestis. Ajutist töötamist välismaal ja migrantide tagasipöördumist kodumaale on varasemates uuringutes seostatud ka edukusega tööturul. On leitud, et välismaal töötamisega kaasnev inimkapitali või säästude kasv panustab palgakasvu või ettevõtlusega alustamise kodumaal. Käesolevas töös analüüsitakse palju vähem uuritud seoseid välismaise töökogemuse ja ametialase mobiilsuse vahel, s.t. võrreldakse ametiala enne ja pärast välismaal töötamist. Tööturu edukuse näitajana kasutatakse ametialast ülespoole mobiilsust, mida analüüsitakse liikumisenäitajana ametialade pingereas palkade või inimkapitali järgi. Empiirilise analüüsi aluseks olev CV Keskuse andmebaas koosneb töötajate CV-dest ja see katab ligikaudu 10–15 protsenti Eesti tööjõust. 2010. aastal tehtud väljavõtte andmestikust sisaldab ka tuhandeid välismaise töökogemusega töötajaid. Analüüsi tulemused ei toonud välja positiivset seost ajutise migratsiooni ja ametialase ülespoole mobiilsuse vahel. Mõnedes gruppides, nagu naiste hulgas,

ilmnes hoopiski negatiivne efekt. Positiivse seose puudumine võib tuleneda erinevatest asjaoludest. See võib olla seotud migratsiooni lühiajalisusega, mis ei võimalda piisavalt sääste koguda, või kaotsi läinud inimkapitaliga, kui välismaal töötatakse madalamaid oskusi nõudvatel ametialadel, või ka Eesti tööturu karakteristikutega, kus majanduse kiire areng on kahandanud töö iseloomu erinevusi Eesti ja migratsiooni sihtriikide vahel.

Pille Mõtsmees „Välismaal töötamine kui üks võimalus tööelus“

Eestis töötas 2011. aasta rahvaloenduse andmetel välismaal iga neljas hõivatu ning välismaal töötavate inimeste arv on 2000. aastaga võrreldes peaaegu kümnekordistunud. Küllaltki suur hulk inimesi rändab välisriiki ja töötab seal lühiajaliselt ja ajutiselt. Käesoleva uurigu eesmärk on välja selgitada millisena näevad tööturu osapooled välismaal töötamist ja selle mõju edasisele tööelule kodu- või välismaal. Välismaal töötamise analüüsimiseks kasutatakse tööandjate ja töötajatega läbi viidud intervjuude käigus kogutud andmeid. Selgub, et välismaal töötamine võib mõlema tööturu osapoole poolt olla tajutud nii positiivses kui ka negatiivses valguses. Üldiselt peetakse teises riigis töötamisel saadud kogemust erinevaks kodumaisest, sagedamini pigem arendavaks, kuid seda mitte alati ameti või eriala mõttes. Tööandjad ja töötajad väärtustavad töötaja välismaist töökogemust mõnevõrra erinevalt. Välismaisele töökogemusele antavad hinnangud on seotud ka vastaja soo ja vanusega ning paljuski on need seotud ka sellega, kas intervjuu toimumise ajal töötatakse välisriigis või ollakse jätkuvalt avatud välismaistele tööpakkumistele.

Mart Kaska „Tööjõu mobiilsus ida-ida ja ida-lääs suunal Eesti näitel“

Tööjõu mobiilsus on Euroopa Liidu kontekstis oluline märksõna ning Eesti paistab silma suurenenud tööjõu migratsiooni ja kõrge pendelrändega. Piiriülese liikumise eri vormid kajastuvad erinevates andmebaasides või ei kajastu üldse. Seetõttu on ülevaate saamine selles valdkonnas keeruline. Uuringus kasutatud CV Keskuse andmed pakuvad huvitava alternatiivina võimaluse uurida inimeste tööajalugu viie viimase töökoha ulatuses. Et majanduskriisi ajal otsiti arvukalt tööd internetis tööjõuportaalide kaudu, peaksid CV Keskuse andmed andma hea ülevaate välismaal töötamisest. Kui võrrelda naaberriikides töötavate inimeste andmeid, ilmnevad selged erinevused Soomes või Rootsis (ida-lääs suunal) ja Lätis või Venemaal (ida-ida suunal) töötanute vahel. Need erinevused sobivad hästi ida-ida ja ida-lääs tööjõumobiilsusega ka laiemalt Euroopa Liidu kontekstis. Ida-lääs liikumisi iseloomustavad lühema kestusega ja madalama kvalifikatsiooniga seotud töökohad, samuti on sel suunal liikujad proportsionaalselt vähem kõrgharidusega, kui võrrelda ida-ida liikumistega. Lätis ja Venemaal on töötanud suhteliselt rohkem kõrgharitud ning vene keelt kõnelevad inimesed, töökohad olnud pikema kestusega ja rohkem juhtivatel ametikohtadel.

SESSIOON III

Laupäev, 26. aprill 14.00–15.30, Lossi 36–304

Kristi Anniste „Muutuvad Euroopa rändestrategieid Eesti-Soome rände näite”

Inimeste vaba liikumine Euroopa Liidus on oluliselt muutnud Euroopa, aga eelkõige ida- ja keskeurooplaste rändemustreid – traditsioonilise alalise rände kõrvale on tekkinud dünaamilised ja ajutise iseloomuga rändestrategieid. Nende keeruliste ja pidevalt muutuvate rändestrategieate mõistmiseks on vaja kasutada nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid analüüsimeetodeid. Antud ettekandes tutvustan uuringut, mis analüüsib kvalitatiivselt eestlaste rännet Soome, täiendades sellega seniseid teadmisi ida- ja keskeurooplaste uutest rändestrategieatest. Uuringu eesmärgiks oli analüüsida Eestist Soome rännanute rändelugusid, vaadata, kuidas mõjutab nende rändestrategieid kodu- ja sihtriigi geograafiline lähedus ning millised on rände tagajärjed individuaalsel tasandil. Uuringu tulemused näitasid, et aina kahanevad poliitilised ja geograafilised piirid Euroopa Liidus võimaldavad selle kodanikel olla samaaegselt aktiivne rohkem kui ühes riigis, kuid sellisel rändestrategial võib vaatamata majanduslikule kasule olla kõrge hind isiklikul tasandil. Geograafiline lähedus kodu- ja sihtriigi vahel hägustab piire erinevate rändestrategieate vahel ning ränne muutub nõ. mittetäielikuks. Uuring näitab ka, et mittetäielikul rändel võivad koduriigi jaoks olla positiivsed tagajärjed, kuna rändajad on jätkuvalt tarbijad oma koduriigis ning vähendavad survet selle sotsiaalsüsteemile.

Ott Toomet ja Mari-Liis Emmo „Ametipositsiooni muutumine Eesti-Soome rändel”

See töö analüüsib Eesti-Soome migratsiooniga kaasnevat ametipositsiooni muutust. Me kasutame 2009 aasta tagasirände kavatsuste uuringut, kus umbes 500 inimese korral on võimalik jälgida migratsiooni eelset ametit Eestis kui ka esimest ja praegust ametit Soomes. Ametipositsiooni kirjeldame ISEI-08 prestiiži indeksiga. Analüüs näitab, et migratsiooniga kaasneb keskmiselt oluline ametipositsiooni langus, umbes 8 ISEI ühikut, see on üldiselt väiksem kui USA ja Hispaania andmetel leitud. Hiljem Soomes on enamikel inimestel ametipositsioon aga peaaegu taastunud (kasv 6 ühikut). Keskmine kasvu kiirus on sõltuvalt mudelist umbes 0.3 ühikut aastas, see vastab ligikaudu varasemates uuringutes leitudle. Migratsioonijärgse kasvu seletab aga täielikult ära Soomes õppimine ja keeleoskus. Kokkuvõttes näitavad need tulemused, et Eesti-Soome rändega kaotavad inimesed ametis vähem kui traditsioonilistes immigratsiooniriikides. Ametipositsioon paraneb hiljem aga peamiselt tänu Soome keele ja töö-oskuste omandamisele.

Eneli Kindsiko „Fenomenograafilise sissevaade Eesti teadlaste mobiilsuskogumusele Eesti-Soome suunal”

Teadlaste mobiilsust uurides on sageli liiga vähe tähelepanu pööratud teadlaste rändekogemuse sügavalt individuaalsele loomusele. Käesoleva fenomenograafilise uurimuse eesmärgiks on põhjalike poolstruktureeritud intervjuude abil tuua esile, kuidas Eesti teadlased on lahti mõtestanud oma Eesti-Soome suunalise mobiilsuskogemuse. Marton (1981) on fenomenograafiat defineerinud metodoloogiana, mis püüab välja tuua erinevaid viise, kuidas indiviidid kogevad, tajuvad ning mõistavad konkreetset fenomeni. Uuringust selgub, kuidas peamine põhjus, miks teadlased suunduvad välismaale, on võimalus avaramate karjäärivõimaluste järele, samas kui kodumaale naasmise tingivad „perekondlikud või isiklikud põhjused”. Siinkohal võib poliitikakujundajate seisukohalt viidata eesseisvatele raskustele – kui teaduspoliitika kujundajatel on üsna kerge „meelitada” võõrteadlasi enda riiki, pakkudes avaraid karjäärivõimalusi, silmapaistvaid töötingimusi ja inspireerivat tööõhkkonda prestiižes uurimisasutuses, siis teadlaste kodumaale tagasi „meelitamisel” on poliitikakujundajate mõjuvõim oluliselt väiksem, kuna sageli on kodumaale naasmise põhjused perekondlikud. Ühtlasi tõi uuring välja, kuidas määravaks teguriks rändekogemusele hinnangute andmisel kujuneb sisseelamise protsessi edukus. Siinjuures ilmsed erinevused nais- ja meesteadlaste lõikes – kui meesteadlastele osutus oluliseks tugeva professionipõhise infrastruktuuri olemasolu (uued tööalased väljakutsed, teadustöö väärtustamine ja tasustamine), siis naisteadlastele osutus määravaks sotsiaalne infrastruktuur (suhted kolleegidega, lastega seotud tugisüsteemide olemasolu, sulandumine kohalikkude elukeskkonda, töövõimalused elukaaslastele).

Viited

Marton, F. (1981). Phenomenography – Describing Conceptions of the World Around Us. *Instructional Science*, Vol. 10, pp. 177–200.

Kairit Kall „Eestlased Soomes koristamas ja ehitamas: tööted, rände põhjused, kogetud probleemid ja arusaamad töösuhetest”

Eestlaste tööga seotud ränne Soome on küllaltki laialt levinud. Statistiliste näitajate ja küsitlusuuringute kõrvale on seejuures oluline uurida Soomes tööl käivate inimeste arusaamu töövaldkonnast ja rände- ning tööstrateegiaid ka süvitsi, pöörates tähelepanu inimese eluteele. See võimaldab mõista, kuidas rändajad varasema elukäigu ja ühiskondlike protsessidega seotult oma tööelusid mõtestavad, milliseid probleeme kogevad jms. Käesolev ettekanne põhineb kümnel eluloolisel süvaintervjuul viie Soomes koristamas käiva naise ja viie ehitussektoris töötava mehega, kes peavad Soomet pigem ajutise töötamise kohaks. Nendes kahes valdkonnas töötamine on eestlaste hulgas küllaltki levinud. Näiteks 2011. aastal oli enamus Soomes töötavatest välispäritolu kontorikoristajatest ning ehitajatest just Eesti päritolu. Ettekande peamiseks eesmärgiks on avada inimese eluloo kontekstis Soome tööle siirdumise põhjused, samuti kirjeldada arusaamu kollektiivse esindatuse vajadusest ja Eesti

ning Soome erinevusest töökeskkonnana. Lisaks on eesmärgiks uurida, kuidas isikud, kes on Eesti näol seotud küllaltki liberaalse töösuhete korraldusega, kohandavad end Soome koordineeritud süsteemiga. Täpsemalt on fookuses, kas neil, kes hõivavad pigem madalamad positsioonid Soome tööturul – nagu koristajate ja ehitajate puhul see pigem on – üldse kujuneb võimalus põhjamaistest tööstandarditest osa saada.

XVI. VÄÄRTUSED

Töörühma juht: **Anu Realo**, Akadeemia uurija-professor, TÜ
psühholoogia instituut

SESSIOON I

Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–420

Mai Beilmann „Individualism-kollektivism ja sotsiaalne kapital indiviidi tasandil”

Individualism-kollektivism on rahvusvaheliselt üks enim uuritud kultuuriliste väärtuste dimensioone. Kultuuritasandil on leitud positiivne seos individualismi-kollektivismi ja sotsiaalse kapitali vahel, kuid individualismi-kollektivismi ja sotsiaalse kapitali seoseid indiviidi tasandil on seni väga vähe uuritud. Antud ettekanne põhineb kahel esimesel individualismi-kollektivismi ja sotsiaalse kapitali seoseid indiviidi tasandil käsitleval uuringul. Eesti Kultuurivaramu andmetel põhinev uuring näitas, et indiviidi tasandil on individualismi-kollektivismi ja sotsiaalse kapitali seosed väga mitmetahulised. Tulemustest selgus, et individualismi komponentidest oli sotsiaalse kapitaliga positiivselt seotud üksnes küps vastutustunne. Samas ilmsed seosed sotsiaalse kapitali ja kahe kollektivismi komponendi – sõpruskonna- ja ühiskondliku kollektivismi – vahel. Lapse väärtuste uuringu (*Value of Children Study*) andmetel tuginev uuring näitas, et Eesti, Saksa ja Vene teismeliste puhul prognoosivad nende kollektivistlikud väärtused perekonna sotsiaalset kapitali ja individualistlikud väärtused sõpruskonna sotsiaalset kapitali. Analüüs tõi välja ka mõningaid riigispetsiifilisi seoseid individualismi-kollektivismi ja sotsiaalse kapitali vahel. Nende kahe artikli tulemuste tutvustamise kõrval püstitab ettekanne küsimuse, millised võiksid olla edasised võimalused ja väljakutsed individualismi-kollektivismi ning sotsiaalse kapitali vaheliste seoste uurimisel indiviidi tasandil.

Tarmo Strenze „Vaikiv revolutsioon eestlaste väärtustes: Millal ja miks said eestlastest materialistid?”

Abraham Maslow ja Ronald Ingleharti teooriate järgi on majanduslikus ebakindluses elavad inimesed oma väärtuste poolest materialistid, turvalises heolus elavad inimesed aga postmaterialistid. Küsitluste andmed näitavad, et Eesti elanikud on materialistid – nad hindavad pigem kõrget palka ja täis kõhtu, kui enese arendamist ja inimõiguste eest võitlemist. Tekib küsimus: millal eestlased hakkasid materialistideks? Võiks ehk arvata, et see toimus üheksakümnendate aastate alguses seoses tolleaegse varakapitalismi ja ebakindlusega. Aga see pole tõsi, sotsioloogiliste küsitluste andmed näitavad, et materialistiks saamine algas eestlastel varem, umbes seitsmekümnendatel aastatel. Kuna samal ajal ei toimunud Eesti ühiskonnas midagi silmnähtavalt radikaalset, võib seda väärtuste nihet nimetada „vaikivaks revolutsiooniks” Ingleharti raamatu *The Silent Revolution* eeskujul.

Indrek Tart „Alusväärtused Eestis Euroopa Sotsiaaluuringu viie raundi (2004–2012) andmete alusel”

Väärtuste kui suhteliselt abstraktsete, ent emotsionaalse värvinguga sedastuste sättimuslikku mõju nii hoiakutele kui käitumisele ja moraalsele suhestumisele ühiskonnas on uuritud kaua. Esmalt religioossuse võtmes ja edaspidi sotsiaalseid mõõdikuid ja metodoloogiad kasutades. Euroopa sotsiaaluuringusse on püsiva moodulina kaasatud Shalom Schwartzi poolt viimase paarikümne aasta jooksul välja töötatud ning mitmesajal valimil küpsetatud/katsetatud ja viimistletud alusväärtuste küsitlustiku lühendatud versioon (*Portrait Values Questionnaire – PVQ*) 21 portreekirjeldusega. Varasemate uurimuste baasil moodustatud nn. Schwartzi alusväärtussõõr on saanud juba üldkehtivaks etaloniks. Käesoleva uurimuse eesmärgiks on leida Euroopa Sotsiaaluuringu 2004–2012. aasta andmestikele toetudes sarnasused ja erinevused on eestlaste ja eestivenelaste alusväärtusmaailmades nii üldiselt kui sünnikohorte vaadeldes. Samuti seda, kas on toimunud mingeid nihkeid või olulisi muutusi küsitlusaastaid (2004, 2006 jne) pidi. Võimalusel seostatakse leitu poliitiliste või kultuuriliste protsesside tagaplaanimõjudega vastavil aastail. Erinevalt Schwartzi tavametoodikast kasutatakse kolmedimensionaalset multidimensionaalset skaleerimist (MDS) erinevate muutujate (väärtusküsimuste) korrelatsioonide vahel, kontrollides seeläbi Schwartzi tüübistiku paikapidavust. Visualiseerimiseks kasutatakse programmi *Mathematica 9* vahendeid, kõrgemate dimensioonide projekteerimine suhtestuste tasandiruumi viiakse läbi kaasates võrgustikuurimise programmi Ucinet ning selle pildimasinat Netscape. Pööreteruum viiakse MDS dimensioonides omavahel vastavusse kasutades Procrustese meetodit, milleks kasutatakse statistikaprogrammi R vahendeid.

SESSIOON II

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–420

Marko Sõmer „Indiviidikeskne lähenemine Shalom Schwartzi väärtusteooriale: Eesti väärtustüpoloogiad”

Tänapäeva tunnustatuim väärtusteoreetik Shalom Schwartz lähtub oma teoorias väärtuste vahelistest struktuursetest seostes. Teooria on leidnud kinnitust paljudes laiaulatuslikes, kultuuri- ja riigiülestes võrdlevates uuringutes. Valdavas osas neist uuringutest on kasutatud väärtusseoste tuletamiseks tunnusekeskseid (*variable centered*) meetodeid nagu multidimensionaalne skaleerimine või konformatsiivne faktoranalüüs, kus analüüsi aluseks on mingit populatsiooni kirjeldav kovariatsiooni-maatriks. Taolised metodoloogilised lähenemised eeldavad aga populatsiooni homogeensust ega suuda arvestada sootsiumi mitmekesisusega või seal leiduvate erinevate struktuursete seostega. Käesolev uurimus tugineb väärtusstruktuuride leidmisel ja

Schwartzi teooria kehtivuse kontrollimisel nn individikesksele (*person centered*) metodoloogiale, kus ühiskondlik heterogeensus on üheks metodoloogiliseks eelduseks. Kasutatav mitmegrupiline latentsete klasside analüüs võimaldab leida koherentseid väärtustüpoloogiaid ja nende aluseks olevate väärtusstruktuuride kvalitatiivseid erinevusi. Erinevalt tunnusekesksetest meetoditest käsitletakse iga indiviidi väärtussüsteemi kui tervikut ja oma struktuurset loogikast lähtuvat. Alles seejärel moodustatakse neist individuaalsetest struktuuridest invariantseid tüpoloogiaid, mis on üldistatavad populatsioonile. Uurimuse konkreetseks eesmärgiks on välja tuua Eesti väärtusruumi universaalsed ja kultuurispetsiifilised eripärad lähtuvalt kahe Eesti etnilise grupi võrdlusest. Kõrvutatakse eestlaste ja Eesti venelaste väärtussüsteemide struktuurseid eripärasid ning nende seostatust laiemas sotsiaalmajandusliku kontekstiga.

Laur Lilleoja „Silmast-silma intervjuu võrreldes anonüümse internetiküsimustikuga – kas väärtuste mõõtmine sõltub küsitlusmeetodist?”

Käesoleva kümnendi populaarseimaks väärtusuuringute lähtekohaks on ilmselt Shalom Schwartzi väärtusteooria (1992). Nii Schwartzi teoorial põhinev väärtusstruktuur, kui ka sellele vastav väärtusküsimustik on pälvitud väga põhjalikku metodoloogilist tähelepanu, kuid samas ei ole kuigi palju uuritud seda, kuidas mõjutavad tulemusi erinevad andmekogumise meetodid. 2012 aastal viidi Euroopa Sotsiaaluuringu projekti raames läbi kombineeritud andmete kogumise meetodi eksperiment, mille käigus koguti paralleelselt silmast-silma intervjuuna toimunud põhiküsitlusega (n=2380) samu andmeid ka internetiküsitluse käigus (töenäosuslik valim, 355 vastajat), mis mõlemad sisaldasid ka Schwartzi portreeküsimustikku (PVQ-21). Antud andmestikud võimaldavad objektiivselt võrrelda seda, kuidas sarnase taustaga respondendid vastavad samadele väärtusküsimustele silmast-silma intervjuu käigus ja iseseisvalt internetis küsitlust täites. Niisiis on käesoleva analüüsi eesmärgiks hinnata seda, kas erinevate meetoditega kogutud väärtusandmestikud on võrreldavad ning milline on konkreetse meetodi mõju hinnangutele. Antud teadmine on oluline nii olemasolevate andmestike kombineeritud rakendamise seisukohalt, kui ka tulevaste uuringute planeerimise vaatevinklist, eriti kombineeritud andmekogumise meetodi rakendatavusest väärtusuuringutes.

Anu Realo „Enese ja teiste hinnangute kokkulangevus: väärtuste ja isiksuse seadumuste võrdlus”

Kas suudame adekvaatselt hinnata teiste inimeste väärtusi või on väärtused võõrale silmale varjatud? Saamaks sellele küsimusele vastust, võrdlesime enda ja teiste antud hinnangute kokkulangevust samaaegselt nii väärtuste kui ka isiksuse seadumuste puhul. Enda ja teiste poolt antud hinnangute kokkulangevus Schwartzi nelja väärtuse (mediaan $r = .47$) ja kuue Eesti kultuurispetsiifilise väärtuse (mediaan $r = .50$) puhul oli märkimisväärselt kõrge ning väga sarnane Suure Viisiku isiksuse sea-

dumustele (mediaan $r = .51$). Võttes arvesse mõõtmisvea, tõusis enda ja teiste hinnangute kokkulangevus kõigi kolme skaala puhul veelgi. Kõnealused tulemused lubavad väita, et inimesed suudavad küllaltki täpselt teiste väärtusi hinnata, mistõttu oleks võimalik ja mõistlik kasutada teiste antud hinnanguid enesekohaste väärtuste mõõdikute täiendamiseks ja valideerimiseks.

XVII. ÕIGUSSOTSIOLOOGIA JA KRIMINOLOOGIA

Töörühma juhid: õigussotsioloogia sessioon:

Henn Käärrik, TÜ ühiskonnateaduste instituudi dotsent,

Aare Kasemets, Sisekaitseakadeemia; sisejulgeolekuinstituudi teadur, kriminoloogia

sessioon: **Jaan Ginter**, TÜ kriminoloogia professor, **Anna Markina**,

TÜ õigussotsioloogia lektor. Töörühma seob tervikuks **Mari-Liis Sööt**,

Justiitsministeeriumi analüüsiosakonna juhataja

SESSIOON I

Reede, 25. aprill 14.30–16.00, Lossi 36–205

Jako Salla „Karistatuse tähendused Eestis”

2013. aasta karistusregistri seadusemuudatustega vähenes Eestis kehtivat süüteo- karistuste omavate inimeste arv märkimisväärselt. Ettekanne presenteerib seaduse- muudatuste ajendeid, sisu ning mõju karistatute arvule. Suur süüteokaristusega inimeste osakaal on märk ülekriminaliseerimisest. Mil määral ning läbi milliste meh- hanismide mõjutab karistusõiguse revisjon kriminaliseerituse taset Eestis? Kui palju mõjutab süüteokoosseisude arvu vähenemine tulevikus karistatute arvu? Karistatuse stigmatiseerivad tagajärjed Eestis on ülekriminaliseerituse ning sellega kaasneva karistuse normaliseerumise mõttes väikesed. Samas kasutavad mitmed riiklikud institutsioonid oma retoorikas kuriteoennetuse meetmena „karistatusega hirmuta- mist”, mille efekt ei saa olla tänases olukorras suur. Ühelt poolt on riik tunnistanud omapoolset ülereageerimist, teisalt aga suhtub normidesse ning nende rikkumisse järgalt, justkui eitades võimalust, et karistatusel pole Eestis olulisi tagajärgi. Siiski ei saa öelda, et karistatusel üleüldse tagajärgi ei ole, küll aga väljenduvad need tuge- vamat teatud gruppide puhul. Karistatud inimeste mittelubamine ajateenistusse või kodakondsuse mittevõimaldamine inimesele, kelle karistus on juba kustunud ning kes on muud kodakondsuse saamise tingimused täitnud, on näited olukordadest, kus kehtestatud reeglid ühelt poolt mitte ainult ei takista karistatud inimeste rehabilitee- rimist, vaid kokkuvõttes on kahjulikud ka riigile. Ülekriminaliseeritus ei ole ainult karistusõiguse küsimus, vaid seda tuleb vaadata märksa laiemalt. Ettekande viimases osas analüüsitakse karistatuse kustumise tähtaegu: miks sellised tähtajad vajalikud on ning kuivõrd on need kooskõlas teadusuuringutega selle kohta, kas ja kui kaua ennustab karistus uute kuritegude toimepanemist.

Kadri Rootalu; Mari-Liis Sööt „Kui pikk peab olema karistus?”

Eestis on ca 39 600 kehtiva kriminaalkaristusega inimest. See tähendab, et iga 1000 elaniku kohta liigub meie hulgas umbes 30 kriminaalkurjategijat. Eesti vanglates on veidi üle 3000 kurjategija, mis teeb 1000 elaniku kohta 2 kinnipeetavat. Selle numb-

riga tüürib Eesti maailmas esirinnas. Vangide arv sõltub kõige enam karistuspraktikast ning vähem kuritegude arvust. Ettekandes näidatakse, kuidas inimeste ja poliitikutete usaldamine võib mõjutada seda, milliseid karistusi inimesed kurjategijatele sooviksid. Kaudselt mõjutavad elanike hinnangud ka seda, milliseid karistusi kurjategijatele on võimalik määrata. Kui poliitikud tajuvad ühiskonnalt ootust karistuste karmistamisele, sunnib see neid ka vastavaid valimislubadusi andma, sellest lähtuvalt poliitika eesmärgi seadma ja eelnõude osas hääletama. Eelnõud vormuvad seadusteks ning sealt juba konkreetseks karistuspraktikaks. Uuringu andmed pärinevad justiitsministeeriumi tellitud ja Turu-uuringute AS-i poolt 2014. aasta jaanuaris läbi viidud Eesti elanikkonna näost-näkku küsitlusest. Uuringu eesmärgiks oli uurida elanike suhtumist karistustesse ja karistuste eesmärkidesse.

Piret Liba „Teaduspõhine korduvkuritegevuse ennetamine”

Eesti kriminaalpoliitikas rõhutatakse vajadust lähtuda otsuste tegemisel teadusuuringutest. Üheks kriminaalpoliitika eesmärgiks on korduvkuritegevuse ennetamine. Ettekandes keskenduksin sellele, mil moel realiseeruvad need kaks eesmärki – teaduspõhisus ja korduvkuritegevuse ennetamine – praktikas vangistuse täideviimisel. 1990. aastatel jõuti järeldusele, et korduvkuritegevuse vähendamiseks efektiivsete meetmete rakendamine peab lähtuma teooriast, mille abil peab olema võimalik seletada, prognoosida ja aidata vähendada kuritegevust. Sellise teooriana on üldtunnustatud Andrews ja Bonta poolt 1980. aastatel loodud kriminaalse käitumise psühholoogia (*psychology of criminal conduct* ehk PCC), mis keskendub individuaalsetele erinevustele kriminaalses käitumises ning mida saab rakendada nii retsidiivsusriskide hindamisel kui ka sekkumiste planeerimisel. Kriminaalse käitumise psühholoogia on aluseks riski-vajaduse-vastavuse printsiibile (*risk-need-responsivity* ehk RNR), mille kohaselt sekkumise: 1) intensiivsus peab olema vastavuses isiku riskitasemega; 2) sihtmärgiks peavad olema kurjategija kriminogeensed vajadused. 3) meetoditena rakendatakse kognitiiv-käitumuslikke programme. Uurimistulemused näitavad, et sekkumise suunamine kurjategijatele, kelle riskid on suuremad, vähendab retsidiivsus riski rohkem kui programmid väikese riskiga kurjategijatega. Samas esineb kirjeldatud seos riski ja sekkumise vahel üksnes juhul, kui programm on ka vajaduse ja vastavuse printsiibi seisukohalt asjakohane. Alates käesolevast aastast rakendatakse vanglateenistuses riski-vajaduse-vastavuse printsiibist lähtuvat kinnipeetavate kohtlemismudelit: 1) karistusaja alguses hinnatakse kinnipeetava kriminogeenseid riske ja ohtlikkust; 2) riskihindamise tulemuste põhjal otsustatakse sekkumisvajaduse tase, 3) vastavalt sekkumisvajaduse tasemele planeeritakse sekkumised kinnipeetava individuaalses täitmiskavas.

Margot Olesk „Euroopa ja Eesti vanglad”

Euroopa vangla 1.1 Euroopa vanglad on viimasel kahel kümnendil silmnähtavalt humaniseerunud. 1.2 Kinnipeetavatele seatavad piirangud peavad olema õigustatud ning riikidel on negatiivne ja positiivne kohustus kaitsta isiku õigusi. 1.3 Inimõigused on dũanaamilised, mistõttu kaitsealuste õiguste ring on jätkuvalt avardumas. 2. Eesti vangla 2.1 Ehkki Eesti vanglad on teinud viieteistkümnne aastaga läbi silmnähtava arengu, mida on toodud ka eeskujuks rahvusvahelistes organisatsioonides, siis jätkuvalt on Eesti vangla kriminogeenne, kus leidub inimõiguste rikkumisi. 2.2 Ühest küljest on Eesti vanglasüsteem euroopastunud (uued vanglad, meditsiiniteenused), mis on aidanud kaasa kinnipeetava taasühiskonnastamisele. 2.3 Teisest küljest on Eesti vanglasüsteem amerikaniseerumas (suured vanglad, rõhuasetus julgeolekul, üsnagi piiratud isikuõigused), mis viitab vanglas viibiva isiku stigmatiseerimisele. 3. Eesti vangla Euroopas – kuidas edasi? 3.1 Inimõiguste kaitse vanglas peaks olema üha rohkem ratsionaliseeritud, et see aitaks kaasa kinnipeetava õiguskuulekale suunamisele. 3.2 Vanglad peaksid olema avatumad ühiskonnale ja ühiskonnas peaks loodama alused debatik, mis aitaks kaasa sellele, et vanglast pääsenud isik ei oleks stigmatiseeritud ja et avalik arvamus ei peaks inimõigusi pelgalt sisutühjaks kohustuseks, mis tuleb Euroopast. 3.3 Kui eelnevalt on vanglat defineeritud isikult vabaduse võtmise ja vabadusõiguste piirangute kaudu, siis XXI sajandil on toimumas paradigmuuandatus, mille kohaselt vanglat tuleb määratleda, kui institutsiooni, kelle kohustuseks on tagada isikule tema vabadusõigused.

SESSIOON II

Reede, 25. aprill 16.30–18.00, Lossi 36–205

Anna Markina „Kas vanemate töötamine välismaal tõstatab alaealiste laste hälbiva käitumise riski?”

Viimastel aastatel on Eesti meedias sageli tõstetud probleem välismaale tööle läinud vanemate alaealistest lastest, kes jäävad koju ilma vajalikku tähelepanuta. Ehkki häirekella löövad nii lastekaitsetöötajad, kui õpetajad, pole antud küsimus Eesti teadlaste poolt veel käsitlust leidnud. Tööga seotud väljaränne tõttu puuduvate vanemate mõju koju jäänud lastele on üldse üsna vähe uuritud. Ühelt poolt kriminoloogia valdkonna uuringutega on tõestust leidnud fakt, et vanematepoolne kontroll on oluline tegur alaealiste hälbivuse ennetamisel. Samas on leitud, et vanemate töötamine välismaal tõstatab perekonna majandusliku heaolu taset, vanema(te) puudumise tõttu tõuseb alaealiste iseseisvus, vastutus ja enesekontrolli ning kokkuvõttes alaealiste käitumine ei erine koos vanematega elavate laste omast või hoopis paraneb. Ettekanne põhineb 2013–2014 aastal Eestis läbiviidud Rahvusvahelise alaealiste hälbiva uuringu tulemustel. Uuringu sihtrühm on 7.–9. klasside õpilased

ning valimi suurus on üle 3500 õpilast. Põhiprobleem, millele ettekandes keskendutakse on: kas ja kuivõrd erineb riski- ja hälbiv käitumine Eestis elavatel alaealistel, kelle vanemad töötavad välismaal.

Brit Tammiste „Alaealiste hälbiv käitumine ja füüsiline karistamine”

Eesti elanikkonna seas läbiviidud uuringute andmetel on viimastel aastatel vähenevad nende inimeste osakaal, kelle hinnangul on mõnikord lapse kehaline karistamine paratamatu või nad ei pea füüsilist karistamist vägivallaks – 2010 (Euroopa Sotsiaaluuring): 40%, 2012 (Karu jt): 28%. Vähem on uuritud, kui paljusid lapsi on nende endi hinnangul vanemad kehaliselt karistanud. Laste õiguste ja vanemuse monitooringus (Karu jt 2012) leiti, et füüsiliselt distsiplineeritakse hinnanguliselt vähem kui kümnenädikku lastest. Alaealiste hälbiva käitumise uuringu (ISRD3) esmase andmeanalüüsi tulemused näitavad, et küsitletud 12–15-aastastest tüdrukutest 24% ning poistes 20% vastasid, et nende ema, isa või kasuvanem on neid löönud või tõuganud (isegi kui see oli karistuseks pahateo eest). Samale küsimusele vastas jaatavalt 19% eesti ning 34% vene keelt kõnelevatest vastanutest. Küsitletud tüdrukutest 9%, poistest 6%, eesti keelt kõnelevatest 6% ning venekeelt kõnelevatest vastanutest 14% vastas, et tema ema, isa või kasuvanem on teda elu jooksul tugevalt peksnud või mingi esemega löönud (isegi kui see oli karistuseks mingi pahateo eest). Ettekanne tugineb eeltoodud alaealiste hälbiva käitumise uuringu tulemustele ning annab ülevaate, millised on alaealiste hälbiva käitumise ning füüsilise karistamise seosed, mis varasematest uuringutes on kinnitust leidnud. Teiseks tõstatab ettekanne küsimuse, kuidas elanikkonna muutunud hoiakud laste kehalise karistamise suhtes võiksid ja saaksid tuua muutuse nende vanemate käitumises, lapsi füüsiliselt väär-kohtlevad. Märksõnad: laste kehaline karistamine, kuriteoennetus, alaealiste hälbiv käitumine, ISRD3

Laidi Surva „Perevägivald ja selle ennetamine”

Eestis on aina enam tähelepanu pälvinud vägivallatemaatika ning statistikas näitab kasvu registreeritud perevägivalda kuritegude arv: 2013. aastal registreeriti 2752 perevägivalda kuritegu, mida on 23% rohkem kui 2012. aastal ja 42% rohkem kui 2011. aastal. Kõigest vägivallakuritegudest moodustas perevägivald hinnanguliselt 35%. Perevägivaldsetest 92% olid mehed ja ohvritest 84% naised. Paarisuhtevägivalda puhul oli 96% juhtudest vägivallatseja mees ja ohver naine. Samas on see vaid jäämäe veepealne osa, kuna paljudest kuritegudest ei anta teada. Vähendamata vägivalda mõju meesohvritele ja tahtmata pisendada probleemi ulatust meessoost ohvrite seas, keskendun ettekandes naissoost ohvritele, kuna nende kohta on täna enim andmeid. Märtsi alguses avalikustatud Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) uuringuraporti järgi ei teatanud 67% partneri rünnaku ohvriks langenud naistest Euroopas kõige raskemast rünnakust politseile ega mõnele muule organisatsioonile. Sama uuring tõi muuhulgas välja, et Eestis on 33% naistest elu jooksul langenud

partneripoolse füüsilise ja seksuaalse vägivalda ohvriks ning 50% naistest on lapsena füüsilise, seksuaalse või vaimse vägivalda ohvriks langenud. Arvestades niivõrd suurt ohvrustumise osakaalu, tuleb avatud kaartidega arutleda selle üle, millised on riigi ja partnerite tegelikult võimalused ohvriks langemise ennetamisel ning vägivaldsuse vähendamisel lähisuhetes. Kuigi kokkulepe on selle osas, et lähisuhetes toimuv vägi- vald on avalik probleem, on endiselt õhus indiviidi vastutus vägivalda vähendamisel. Pervägivalda ennetamine ja vähendamine on üheks riiklikuks prioriteediks, ent kui kaugele inimeste eraellu ulatub riigi käsi, et vägivalda ennetada, ja kas see on piisav, et tuua tulemusi?

SESSIOON III

Laupäev, 26. aprill 09.30–11.00, Lossi 36–205

Henn Käärik „Legitiimsuse võrdlev käsitlus Weberil, Luhmannil, Habermasil ja Bourdieul”

Legitiimsuse mõiste on keskeid nii õigussotsioloogias, poliitilises sotsioloogias, poli- toloogias kui sotsioloogias. Iga võimukorraldus esitab alati legitiimsusnõude (*Geltungsanspruch*). Sellise nõude alused jaotuvad kaasajal üldjuhul kolmeks: kor- rektsetel protseduuridel (A^1 -legitiimsus), mingitel objektiivsetel või personaalsetel kriteeriumitel (A^2 -legitiimsus) või rahva tunnustusel (B-legitiimsus) rajanevateks. Reaalselt esinevad toodud kriteeriumid reeglina kombineeritult. Weberil tuleneb legitiimsusnõue ennekõike võimustruktuuride kujundamise protseduurilisest kor- rektisusest (A^1), vähemal määral võimu subjekti personaalsetest omadustest (karisma = A^2) ning peaaegu mitte kunagi rahva kui poliitilise auditooriumi tunnustusest püsiva legitiimsus-usu (*Legitimitäts Glaube*) tähenduses (B). Luhmannil on legitiimsusnõue *de facto* protseduuriliselt põhjendatud (A^1). Habermasil on algselt tegemist objektiivsetel kriteeriumitel (*Wahrheit*) põhineva legitiimsusnõudega (A^2), mis hiljem taandub intersubjektiivsetele diskursiivsetele protseduuridele ($A^1 + B$) ning lõpuks rutiinsetele demokraatlikele valimisprotseduuridele (A^1). Bourdieu ei käsitle praktiliselt legitiim- susnõude aluseid, samastades legitiimsuse de facto sotsiaalse stabiilsusega, mis tugineb habituse ja sotsiaalse struktuuri sümbioosile (*l'accord immédiat entre les structures incorporées et les structures objectives*). Legitiimsus on sel juhul tõlgenda- tav puhta legitiimsusnõudena, mis kõige tõenäolisemalt seondub siiski protseduuri- liste alustega (A^1).

Silvia Kaugia „Õigusteadvus õiguse struktuurilemendina”

Õigus nii olemuslikult kui ka vaadatuna lahendatavate ülesannete seisukohalt on midagi enam kui lihtsalt regulatiivne instrument. Õiguse näol on tegemist kultuuri ühe osaga, sotsiaalse infrastruktuuriga, mille kontekstis defineeritakse normne ole- mine, formuleeritakse sellele vastavad käitumismudelid (e regulatsiooninormid) ja

luuakse tingimused nende realiseerimiseks inimeste praktilises tegevuses. Oma põhiolemuselt on õigus vaimne nähtus. Ta sünnib kultuuriruumi arenemise vaimsetes protsessides, s.t ta on kätketud oma igapäevast elu elavate inimeste, inimkoosluste hinge ja mõtetesse. Just seal sünnib õiguse idee, kujutlus normipärasest, õigest käitumisest. Ka seaduseandja kirjatähte vormitud tahe muutub n.ö elavaks õiguseks, toimivaks ühiselu normiks siis, kui ta kannab endast antud kultuurile, inimkooslusele või indiviidile hingelt ja mõttelt lähedat arusaama õigest olemisest ja käitumisest. Enne, kui õigus saab materialiseeruda seaduse kirjatähes, peab ta valmima seadusandja vaimus. Viimane omakorda on aga suuresti peegeldus kultuuriruumi üldisemast vaimsusest. Kui mitte rohkemal määral, siis teatavate väärtuselis-normatiivsete fragmentide lõikes kindlasti. Sedalaadi vaimsed aluskomponendid kuuluvad loomumomendil õiguse struktuuri (õiguse vaimse infrastruktuuri tasandil). Väärtused on omakorda oluliseks õigusteadvuse struktuurilemendiks, mis kujutavad endast orientiiri, mille järgimisega inimene säilitab oma tegevuse või olemise sisemise järjepidevuse.

Jaanika Erne „Inimõiguste diskursiivne rahvusvahelistumine”

Inimõiguste defineerimist alustatakse sageli eksistentsiaalse küsimusega nende *raison d'être* kohta, millisele küsimusele sageli vastatakse, et inimõigusi on vaja põhjusel, et tuleb tunnustada kõigi inimeste olemuslikku väärikust ja võrdseid ning võõrandamatuid õigusi. Selline vastus võib aga omakorda tingida küsimusi inimeste olemuslikkuse, väärtuste ja õiguste tunnustamise vajalikkuse kohta, millele näiteks Marek Piechowiak on vastanud seda, et olemuslikkust, väärtusi ja õigusi tuleb tunnustada põhjusel, et mainitud on vabaduse, õigluse ja rahu aluseks. Ent kui mõtleme sügavamalt, siis kas me ikka teame, mida kõik need mõisted tegelikult tähendavad? Inimõigusi nimetatakse universaalseteks põhjusel et neid seostatakse inimväärikusega, ometi sunnivad mitte niivõrd kultuurilised erinevused kui poliitiliste süsteemide erinevused meid kahtlema ja küsima, et kas inimõigused olid universaalsete (rahvusvaheliste) väärtustena olemas juba inimkonna ajaloo algusest või on inimõigused ja nendest arusaama kujundanud erinevad poliitilised süsteemid? Seonduvalt käsitletakse teaduses inimõiguste relatiivse universaalsuse või universaalse relatiivsuse ning inimõiguste politiseerituse teemasid. Asbjørn Eide järgi on inimõiguste arengus võimalik eristada vähemalt kolme etappi – ideestumine, positiveerumine ja realiseerumine, millest positiveerumine ja realiseerumine seonduvad õigussüsteemi(de) olemasoluga. Ettekanne käsitleb inimõigusi ning nende kujunemist kontseptuaalselt ning võrdlevalt. Esiteks püütakse inimõigusi defineerida, tehes vahet inimõiguste, põhiõiguste ja väärtuste vahel, rõhutades nende arengulist eripära – kujunemist ideest õiguseni, teiseks käsitletakse võrdlevalt Euroopa inimõigussüsteemi arengut ajaloolis-kultuurilises ja globaalpoliitilises kontekstis. Näiteid inimõiguste diskursiivse realiseerumise kohta tuuakse Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Euroopa Liidu Kohtu lahenditest. Ettekande aluseks on autori 2004.a Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas kaitstud magistritöö ning teadustöö seoses Tartu Ülikoolis aastatel 2004–2011 loetud

kursuse: OIAO.07.052 Inimõiguste kaitse Euroopa Liidu õiguses, väljatöötamise ja läbiviimisega.

Aare Kasemets, Marilis Sepp ja Uno Traat „Siseturvalisusvaldkonna valitsemise moderniseerimist ning sotsiaalteadlaste kaasamist mõjutavate tegurite analüüsi võimalusi”

Ettekanne hõlmab teadus-arendusprojekti „Sotsioloogiliste ja kriminoloogiliste uuringute teabe rakendamise probleeme Eesti siseturvalisusametuste juhtimises” teooria ning empiirilise lähenemise ülevaadet koos esimese etapi (seaduseelnõude sisuanalüüsi) tulemustega. Arutelu keskmes on Max Weberi tõstatatud õiguse materialiseerumise probleemid ja õiguse kehtivuse institutsionaalsed eeldused, samuti Weberi analüütilise pärandi mõningane võrdlus hilisemate Jürgen Habermasi tööde, samuti institutsiooniteooria (R.Scott), riskiühiskonna teooria (U.Beck) ja interdistsiplinaarsete uute teadussuundade (nt politseiteadus) lähenemistega, mis on mõjustatud Weberi ajaloolis-sotsioloogiliste tingimuste, väärtuste, eetika, sotsiaalse tegevuse, autoriteedi, bürokraatia, legitiimsuse jms analüüsikategoriatest. Sotsiaalteadusliku teabe kasutamine riigivalitsemises (poliitika, õigus, haldus) on ühiskonna moderniseerumise (ratsionaliseerumise) eeldusi. Empiiriline osa hõlmab Euroopa Liidu positivistlike hea valitsemise, teadmispõhise poliitika ja õigusloome põhimõtete materialiseerumist õigusloomerutiinides (sh uuringuviited, mõjude analüüs, kaasamine). Uuringu teise etapi e-küsitluse ja fookusgruppide andmeanalüüs valmib sügisel. Uurimistöö jätkab 1990ndatel algatatud refleksiivseid sotsiaal-õiguslikke uurimusi süvenedes Weberi teoreetilisse pärandisse ja siseturvalisusvaldkonna valitsemise eripärasse, mis lõimub Weberi mõistes modernsete (formaalsete, väärtus-ratsionaalsete) õigusriigi normide ja autoriteedisüsteemidega. Analüüsitakse sotsiaalteadlaste kaasamise määra ning seda soodustavaid/takistavaid tegureid ühiskonnarühmade heaolu ja käitumist mõjutavas otsustusprotsessis (poliitika diskursus). Uurimistöö kitsam ülesanne on inimelu/turvavunde hoidmisele suunatud riigiasutuste töötajate kompetentsiarendus ja ettepanekute sõnastus Eesti turvalisuspoliitika uuendamiseks 2015+.

MAX WEBER, TEOORIA, METODOLOOGIA, EETIKA

Dotsent Henn Käärik, Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut

Weber on selgitanud, et igasugune eetilisel orienteeritud tegutsemine võib lähtuda kahest põhimõtteliselt erinevast ning lepimatut vastandlikust maksimist: *veendumuseetilisest* või *vastutuseetilisest*. Veendumuseetika (*Ge-sinnungsethik*)e absoluutne eetika ei ole Weberi jaoks lõpuni veenev, sest selle keskseks veendumuseks on, et oma tegude eest ei pea vastutama. Vastutuseetika (*Verantwortungsethik*) seevastu eeldab, et oma tegevuse (etteaimatavate) tagajärgede eest tuleb igapäeval kanda täit vastutust.

Arutus kahest eetikast paigutub ennekõike küll poliitilisse konteksti (*Politik als Beruf*), ent toodud vastandus on kohaldatav ka teadusele. Weberi kandvaks ideeks oli oksidendi kasvav ratsionaliseerumine resp ratsionaliseerimine, lummusest vabanemine/vabastamine (*Entzauberung der Welt*). Selle iseloomulikuks jooneks on inimtegevuse tagajärgede üha suurenev kalkuleeritavus. Tehnoloogia areng on seda ühest küljest küll võimaldanud, teisest küljest on sama areng viinud tagajärgedeni, mis on ühtaegu nii ettearvamatus kui soovimatud. Sellest johtuvalt muutub ülioluliseks iga teadlasevastutus oma töö ja selle kasutamise võimalike teoreetiliste ning praktiliste tagajärgede eest.

Mõneti ootamatult ei vastanda Weber kaht eetikat siiski absoluutselt, vaid paneb nad komplementaarsesse vahekorda: ainult mõlemad koos annavad tõelise teadlase, poliitiku, usujuhi. Weber on öelnud, et olla teaduslikult ületatud on mitte ainult iga teadlase saatus, vaid ka eesmärk. Seega: teadusliku töö vaieldamatu primaat, ülim enesekriitika, loobumine igasugustest väärtusotsustustest, väärtushinnangutest (*Werturteile*). Viimast nõuet on reeglina ekslikult tõlgendatud nii, nagu oleks Weber rääkinud väärtustevabast teadusest (*Wertfreiheit*). Pigem on ta juhtinud tähelepanu asjaolule, et kogemusteaduses (*Erfahrungswissenschaft*) ei ole võimalik erinevaid väärtushinnanguid teaduslikult põhjendada.

Robert Mertoni poolt välja pakutud teaduse moraalsed normid/eeskirjad – universalism, kommunism, omakasupüüdmatuse, organiseeritud skeptitsism, originaalsus, tagasihoidlikkus – on kahtlemata inspireeritud Weberi seisukohtadest.

Pole välistatud, et eetilise „puritaanluse“ oluline tähendus lähenemises teadusele üldse võis tuleneda, vähemasti osaliselt, tema maailmakuulsast monograafiast „*Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*“. See ajalooline roll, mida protestantlik eetika (Weberi tõlgenduses) on etendanud oksidendi sotsiaalmandatuslikkus arengus, võis teda ajendada olema nii iseenda tõlgenduse kui tõlgendava teaduse suhtes tervikuna veelgi enam kriitiliselt eetilise ja eetilisel kriitiline.

Paneeldiskussioon

SOTSIAALTEADUSTE TEOREETILISED VÄLJAKUTSED TÄNAPÄEVA EESTIS

Konverentsi lõpparutelu keskendub kolmele põhiteemale:

- Eesti ühiskonna ees seisvate väljakutsetega seotud uued uurimisprobleemid ja teoreetilised kontseptsioonid;
- sotsiaalteaduste interdistsiplinaarsuse suurendamine;
- empiiriliste uuringute uued tehnoloogilised ja metodoloogilised võimalused.

Arutelu läbivalt kummitab küsimus – kas Eesti sotsiaalteadlased tegelevad ühiskonnale oluliste probleemidega kaasaegselteoreetilisel ja metodoloogilisel tipptasemel, või oleme takerdunud harjumuspärastesse raamidesse ja ei oska näha ja kasutada uusi lähenemisiise?

Esinejate loend

- Aarna, Olav 80
Aavik, Kadri 26
Aavik, Kadri 56, 70
Ahas, Rein 52
Ainsaar, Mare 66
Aksen, Merli 35
Altmets, Agnes 64
Anniste, Kristi 94
Aria, Alver 83
Arro, Grete 67
- Beilmann, Mai 25, 78, 97
Braghiroli, Stefano 23
- de Tavernier, Wouter 58
DiNitto, Diana 39
- Eamets, Raul 35, 92
Ehin, Piret 17
Emmo, Mari-Liis 94
Erikson, Robert 14
Erne, Jaanika 20, 87, 106
Espenberg, Siim 67
- Gauk, Martin 29
- Haav, Kaarel 81
Hanga, Karin 41, 42
Harro, Jaanus 3
Himma, Marju 31
Himma-Kadakas, Marju 74
- Idnurm, Tõnu 22
- Juur, Andres 34
- Kalamees, Piia 30
Kall, Kairit 70
Kall, Kairit 95
- Kalmus, Veronika 45
Kamenik, Kristiina 52
Kamenjuk, Pilleriine 87
Karo, Erkki 34
Kasearu, Kairi 47
Kasemets, Aare 107
Kaska, Mart 93
Kazjulja, Margarita 56
Kaugia, Silvia 105
Keller, Margit 62
Kettunen, Pekka 15
Kiisel, Maie 63
Kilp, Alar 84
Kindsiko, Eneli 95
Kivistik, Kats 18
Klesment, Martin 46
Koreinik, Kadri 37
Korrovits, Viktor 83
Kriisk, Kersti 58
Kroos, Karmo 81
Krusell, Siim 91
Kus, Larissa 56
Kutsar, Dagmar 50
Kõnno, Andres 74
Kõuts-Klemm, Ragne 74
Käärik, Henn 105, 108
- Lauri, Triin 59
Lauristin, Marju 4
Leetmaa, Kadri 54
Leppik, Cenely 27
Leppik, Lauri 42
Leppik, Marianne 53
Leppik, Ülo 89
Liba, Piret 102
Liiv, Katre 66
Lilleoja, Laur 99
Lindemann, Kristina 77
Linno, Merle 49

Luts-Sootak, Marju 63
 Lõhmus, Maarja 75
 Lõo, Arno 28
 Lüüs, Birgit 56

Markina, Anna 103
 Masso, Jaan 92
 Medar, Marju 41, 42
 Meiesaar, Margit 33
 Merkuljeva, Tiina 61
 Murakas, Rein 89
 Murumaa-Mengel, Maria 44
 Mõtsmees, Pille 92, 93
 Mäe, Rene 71
 Mägi, Kadi 54

Narusson, Dagmar 40–42

Olesk, Arko 33
 Olesk, Margot 103
 Orru, Hans 66
 Orru, Kati 66

Paas, Tiiu 91
 Parve, Valter 48
 Petersoo, Pille 56
 Pettai, Vello 17
 Piirits, Magnus 26
 Pilvre, Barbi 73
 Pirk, Reelika 21
 Poom, Age 65
 Puur, Allan 46
 Pöder, Kaire 59
 Pärtel, Kärt 64
 Päärt, Villu 31

Rahnu, Leen 46
 Raid, Kadri 47
 Raudava, Vaike 84
 Raudne, Riina 61
 Raudsepp, Maaris 32, 55, 56, 64
 Realo, Anu 100
 Rebane, Marit 27
 Reiljan, Andres 24

Reinomägi, Andra 48, 49
 Rekkor, Sirje 79
 Roosalu, Triin 55, 56, 64, 70, 82
 Roose, Antti 29
 Roosimaa, Margery 40, 41
 Roosmaa, Eve-Liis 76
 Rootalu, Kadri 47, 101
 Rootamm-Valter, Jelena 76
 Roots, Ave 25
 Rosenblad, Yngve 86
 Rõõs, Hannes 75
 Rämmer, Andu 32

Saar, Ellu 79
 Saarts, Tõnis 19, 73
 Saia, Koidu 41, 42
 Sakkeus, Luule 46
 Salla, Jako 101
 Sammul, Marek 25, 46, 67
 Seeder, Kadri 92
 Sepp, Marilis 107
 Siilsalu, Mari 43
 Siiner, Maarja 54, 56
 Silm, Siiri 52
 Siplane, Andres 39
 Soler-Carbonell, Josep 77
 Solvak, Mihkel 18, 37
 Soo, Kadri 51
 Strenze, Tarmo 97
 Strömpl, Judit 49
 Surva, Laidi 104
 Sõmer, Marko 99
 Sööt, Mari-Liis 101

Taagepera, Rein 18
 Talves, Kairi 50
 Tamm, Katrin 35
 Tammaru, Tiit 52
 Tammiste, Brit 104
 Tamm-Klaos, Dorel 55
 Tart, Indrek 98
 Taru, Marti 21, 44
 Tender, Tõnu 37
 Tiidenberg, Katrin 72
 Tiit, Ene-Margit 86

Toomet, Ott 94
Traat, Uno 107
Tuulik, Triin 34
Täht, Kadri 79
Türk, Kulno 36

Uibu, Jaanus 65
Uibu, Marko 83

Vakmann, Kadri 22
Valk, Aune 69
Varblane, Uku 46
Vassil, Kristjan 37
Vesso, Signe 61
Vetik, Raivo 69
Vihalemm, Peeter 71
Vihalemm, Triin 53, 62